

ULUSLARARASI EŞİTLİK POLİTİKASI DERGİSİ

ISSN: 2792-0895

Cilt/Volume: 3 – Sayı/Issue: 2

Aralık/December – 2023

(<https://www.esitlikve kapsayicilikagi.org/>)

*Uluslararası EŞitlik Politikaları dergisi “Küresel EŞitlik ve Kapsayıcılık Ağı Derneği”
tarafından yayınlanan akademik bir dergidir*

<https://www.esitlikve kapsayicilikagi.org/uluslararasi-esitlik-politikalari-dergisi/>

Baş Editörler

Ayşe KAŞIKIRIK

Güney Ferhat BATI

Editör Kurulu

- Hüseyin YELTİN
- Aylin LÖLE
- Mortaza CHAYCHİ SEMSARİ

Yayın ve Danışma Kurulu

- Prof. Dr. Halim KAZAN – İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
- Prof. Dr. Erol KUTLU – Anadolu Üniversitesi
- Prof. Dr. Fahri ERENEL – İstanbul İstinye Üniversitesi
- Prof. Dr. Veysel BOZKURT – İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Himmet KARADAL – Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Prof. Dr. Serkan DİLEK – Kastamonu Üniversitesi
- Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA – Kocaeli Üniversitesi
- Prof. Dr. Süha ATATÜRE – İstanbul Gedik Üniversitesi
- Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR – Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
- Prof. Dr. Hasret ÇOMAK – İstanbul Kent Üniversitesi
- Prof. Dr. Cüneyt YÜKSEL – İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Şaban Halis ÇALIŞ – Konya Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Nezir AKYEŞİLMEN – Konya Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Aysel ERCİŞ – Erzurum Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Kamuran REÇBER – Bursa Uludağ Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet YÜCE – Bursa Uludağ Üniversitesi
- Prof. Dr. Alâeddin YALÇINKAYA – Marmara Üniversitesi
- Prof. Dr. Muhittin ATAMAN – Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
- Prof. Dr. Ali AKDEMİR – İstanbul Arel Üniversitesi
- Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK – Anadolu Üniversitesi

- Prof. Dr. Sedat AYBAR – İstanbul Aydın Üniversitesi
- Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL – Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi
- Prof. Dr. Azize Serap TUNÇER – Çankırı Karatekin Üniversitesi
- Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER – İstanbul Arel Üniversitesi
- Prof. Dr. Nezaha MUSAOĞLU – İstanbul Gelişim Üniversitesi
- Prof. Dr. Tarık OĞUZLU – İstanbul Aydın Üniversitesi
- Prof. Dr. Bouaicha BOUGHOUFALA – Ammar Selici Üniversitesi
- Prof. Dr. Faik ÇELİK – Kocaeli Üniversitesi
- Prof. Dr. Harun YAKIŞIK - Çankırı Karatekin Üniversitesi
- Prof. Dr. Halit Burç AKA – Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
- Prof. Dr. Ali AYATA - Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
- Prof. Dr. Gökhan GÜNEYSU – Anadolu Üniversitesi
- Prof. Dr. Fatih KIRIŞIK – Karabük Üniversitesi
- Prof. Dr. Mohamed BELKHIRA - Hassiba Benbouali Üniversitesi
- Prof. Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ - Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
- Prof. Dr. İsmail ŞAHİN - Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
- Prof. Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
- Prof. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU - İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Hakkı Hakan ERKİNER – Marmara Üniversitesi
- Doç. Dr. Ramazan DURGUT – İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa
- Doç. Dr. Mehmet Emin ERENDOR – Adana Alparslan Türkeş Üniversitesi
- Doç. Dr. Cemile ŞAHİN – Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
- Doç. Dr. Deniz TANSİ – İstanbul Yeditepe Üniversitesi
- Doç. Dr. Ozan ÖRMECİ – İstanbul Aydın Üniversitesi
- Doç. Dr. Bora YILDIZ – İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Faruk KALAY – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Erdal ŞEN – Fenerbahçe Üniversitesi
- Doç. Dr. Fethi DEMİR – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Abdullah OĞRAK – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Yusuf ÇINAR – Bitlis Eren Üniversitesi
- Doç. Dr. Gökhan AYDIN – İstanbul Medipol Üniversitesi
- Doç. Dr. Sevim BUDAK – İstanbul Üniversitesi

- Doç. Dr. Üyesi Süleyman ÖZMEN – İstanbul Rumeli Üniversitesi
- Doç. Dr. Nihan YILDIRIM – İstanbul Teknik Üniversitesi
- Doç. Dr. Bahar YENİGÜL – Gazi Üniversitesi
- Doç. Dr. Hüdayi SAYIN – İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Ali Burak DARICILI – Bursa Teknik Üniversitesi
- Doç. Dr. Hanefi YAZICI – Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
- Doç. Dr. Ülke Evrim UYSAL – Beykent Üniversitesi
- Doç. Dr. Gamze Yıldız ŞEREN – Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
- Doç. Dr. Ahmet GÜL – Şırnak Üniversitesi
- Doç. Dr. Seyhan BİLİR GÜLER – Trakya Üniversitesi
- Doç. Dr. Nuran Halise BELET - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Bahar YENİGÜL – Gazi Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Aysin ŞİŞMAN – İstanbul Gedik Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Recep ŞEHİTOĞLU – Gaziantep Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Seda YURTCANLI DUYMAZ – İstanbul Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Kağan SUSUZ – Gaziantep Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Aylin LÖLE – Yeditepe Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ferhat UĞURLU – İskenderun Teknik Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Sina KISACIK -Kıbrıs İlim Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Samet YILMAZ – Bursa Uludağ Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Vedat SÖNMEZ – Şırnak Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Barış ADIBELLİ – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Dudu Banu ÇAKIR – İstanbul Aydın Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Abdulmuttalip PİLATİN – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Altınbek COLDOŞOV – Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Tural VELİZADE – Batı Kaspi Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Anwar SEKİOU – Belhadj Bouchaib Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Amina Mustafa DELLA – Chlif Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ece ERBUĞ - İstanbul Gedik Üniversitesi
- Dr. Ayhan KOÇ – İstanbul Üniversitesi
- Dr. Ece ÖZTAN – Marmara Üniversitesi
- Dr. Derya ALTUN – Ege Üniversitesi

Sayının Hakemleri/Referee Board

- Prof. Dr. Serkan DİLEK
- Prof. Dr. Azize Serap TUNÇER
- Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ
- Prof. Dr. Mahmut GÜLER
- Doç. Dr. Nuran Halise BELET
- Doç. Dr. Gülgün ÇİĞDEM
- Doç. Dr. Mehmet İnanç ÖZEKMEKÇİ
- Dr. Öğr. Üyesi Aysin ŞİŞMAN
- Dr. Aral SÜRMEİİ
- Dr. Mortaza CHAYCHİ SEMSARİ
- Doktorant Serdar DUGAN

İçindekiler/Contents***Jenerik*****1-6**

Mortaza CHAYCHİ SEMSARİ

The New Development of The Public Adminisrtration in The Middle East**7-38**

Neda NAFARİ

Survey The Gap of Quality Services By using Servqual Model (Case Study: North Branches of Bank Mellı in Tehran)**39-59**

Dilek TOPÇU MUMLU

Sosyal Vatandaşlık ve Yapılabilirlikten Yoksunluk Bağlamında Türkiye’de Sosyal Hakların İncelenmesi**60-77**

Destina Berfin SEVER

Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Kadınların Adalete Erişimi**78-94**

Çağla SALDUZ DORUK & Sinem ARSLANKOÇ & Gulcan URHAN

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Sosyal Bakım: Bir Çözüm Önerisi Olarak Mor Ekonomi Modeli**95-116**

THE NEW DEVELOPMENT OF THE PUBLIC ADMINISTRATION IN THE MIDDLE EAST

Mortaza CHAYCHİ SEMSARİ*

Geliş Tarihi: 22.09.2023

Kabul Tarihi: 16.12.2023

Abstract

Although public administration has made a place for itself in various fields in the world in recent years, today the applied part of public administration; affects the application areas and many current situations of countries. One of the most important and difficult of these are the laws that ensure order in the inner workings of countries and facilitate everyday life practices. The validity of these laws is felt in many places, such as the situation in the functioning of countries and the effect in the public and private spheres. It is the laws of these countries and the public administration law that can organize the personnel working in the public or private sector in any country in the world and will have an impact on the development and growth of the countries. While everything is changing to a great extent all over the world (technology, informatics, political conjuncture, etc.), it is a fact that new systems and laws are also a necessity for the countries of the Middle East. This situation is aimed at increasing the productive capacity of the country to gain a competitive advantage in the countries that are marketed, taking advantage of the skills and characteristics of the employees and managers, with the correct implementation or regulation of the public administration law in the countries; thanks to the correct use of information technologies, it goes in the same direction with the rapid progress of the countries in the global world. This state of necessity manifests itself in the discovery of laws, strategies, and new policies to be developed in public administration. Therefore, the introduction of laws for the needs of the world, more specifically the Middle Eastern countries, leads to changes that may or may not have a direct effect on the purpose of eliminating all undesirable problems at the management levels. If the changes are not made, the public administration in the future of the Middle East will certainly have responsible recruitment, payment of wages, and social rights. In fact; Irish, aims to

* İstanbul University, Department of Political Science and Public Administration, Doktor, alimortezacaycisemsari@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-6639-8945.

identify the problems in public administration by asking eight questions to the participants. The study also uses the Delphi technique to identify the problems facing public administration in Middle Eastern countries. This problem can lead to the clogging up of the government systems of the countries and even to the emergence of political crises. On the other hand, in this study; research has been made on the development of public administrations of countries in the Middle East by applying some techniques to eliminate/reduce the problems between the situation in the management structure system of public administration, which is the current state, and the desired situation. The results, that is, according to the results, showed that the conditions studied in terms of general characteristics such as the lack of a system in the main administration or administrative law and heavy bureaucracy were ignored. factor can be divided into main reinforcement and procurement management rights. One of the weaknesses of the country's administration; is the inconsistency between components of the system, therefore, before the adoption of administrative law in the country, there were legal laws that affected the public administration body. Other aspects of the rights of the public administration include the neglect of working conditions despite extensive communication. This is due to the lack of management systems for hiring qualified people and tools, and the lack of competitiveness in the Iranian public sector. In the private sector, the review of public administration rights is a matter of public administration law. On the other hand, in both the public and private sectors, employees in the workplace try to adapt to the working environment inside and outside the environment, that is, in principle, employees without skills and knowledge adapt to the external environment; and develop. One of the critical problems in the management of unconventional labor demand for foreign markets arises from the imbalance in the state management system and the depreciation of the country's currency against other countries. In the public and private sectors, on the other hand, employees in the workplace try to adapt to the working environment inside and outside the environment, that is, in principle, employees without skills and knowledge adapt to the external environment; and develop. The national management law is concerned with the inflexibility and inconsistency of the subsystem, the lack of dependency and interaction of the subsystem, etc. Thus, for various reasons, it leads to the required results in the input and output ports of the system. Thus, it is the administrative system of the governing bodies of the state.

Keywords: Development Of Public Administration Law In The Middle East, Public Administration Laws, And Regulations, Systemic Approach, Public Administration Strategies.

ORTADOĞU'DA KAMU YÖNETİMİ'NİN YENİ GELİŞİMİ

Özet

Kamu yönetimi son yıllarda dünyada çeşitli alanlarda kendine yer edinmiş olsa da günümüzde kamu yönetiminin uygulama kısmı; ülkelerin uygulama alanlarını ve birçok güncel durumunu etkilemektedir. Bunların en önemlilerinden ve zor olanlarından biri de ülkelerin iç işleyişlerinde düzeni sağlayan ve gündelik hayatın pratiklerini kolaylaştıran yasalardır. Bu yasaların geçerliliği, ülkelerin işleyişindeki durum, kamusal ve özel alandaki etkisi gibi birçok yerde hissedilir. Dünyanın herhangi bir ülkesinde kamu veya özel sektörde çalışan personeli organize edebilecek ve ülkelerin gelişip büyümesinde etkisi olacak olan bu ülkelerin kanunları ve kamu yönetimi kanunudur. Tüm dünyada her şey büyük ölçüde değişirken (teknoloji, bilişim, siyasi konjonktür vb.) Ortadoğu ülkeleri için de yeni sistem ve yasaların bir gereklilik olduğu bir gerçektir. Bu durum, ülkelerdeki kamu yönetimi hukukunun doğru uygulanması veya düzenlenmesi ile çalışanların ve yöneticilerin beceri ve özelliklerinden yararlanarak, pazarlanan ülkelerde rekabet avantajı elde etmek için ülkenin üretken kapasitesini artırmak; bilişim teknolojilerinin doğru kullanımı sayesinde ülkelerin küresel dünyadaki hızlı ilerleyişi ile aynı doğrultuda gitmektedir. Bu zorunluluk hali, kamu yönetiminde geliştirilecek yasaların, stratejilerin ve yeni politikaların keşfedilmesinde kendini göstermektedir. Dolayısıyla dünyanın, daha özelde Ortadoğu ülkelerinin ihtiyaçlarına yönelik yasaların çıkarılması, yönetim kademelerinde istenmeyen tüm sorunların ortadan kaldırılması amacına doğrudan etki edebilecek ya da edemeyecek değişikliklere yol açmaktadır. Değişiklikler yapılmazsa, Ortadoğu'nun geleceğindeki kamu yönetiminin sorumlu işe alım, ücretlerin ödenmesi ve sosyal haklara sahip olacağı kesindir. Aslında; İrlanda, katılımcılara sekiz soru sorarak kamu yönetimindeki sorunları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışma ayrıca Ortadoğu ülkelerinde kamu yönetiminin karşı karşıya olduğu sorunları belirlemek için Delphi tekniğini kullanıyor. Bu sorun, ülkelerin hükümet sistemlerinin tıkanmasına ve hatta siyasi krizlerin ortaya çıkmasına neden olabiliyor.

Öte yandan bu çalışmada; mevcut durum olan kamu yönetiminin yönetim yapısı sistemindeki durum ile arzu edilen durum arasındaki sorunların giderilmesi/azaltılması için bazı teknikler uygulanarak Ortadoğu'daki ülkelerin kamu yönetimlerinin geliştirilmesi üzerine araştırma yapılmıştır. Sonuçlar, yani sonuçlara göre, ana idarede bir sistemin olmaması veya idare hukuku ve ağır bürokrasi gibi genel özellikler açısından incelenen koşulların göz ardı

edildiğini göstermiştir. faktörü ana takviye ve ihale yönetimi hakları olarak ayrılabilir. Ülke yönetiminin zayıf yönlerinden biri; sistemin bileşenleri arasındaki tutarsızlıktır, bu nedenle ülkede idare hukukunun kabul edilmesinden önce kamu yönetimi organını etkileyen yasal kanunlar vardı. Kamu yönetimi haklarının diğer yönleri arasında, kapsamlı iletişime rağmen çalışma koşullarının ihmal edilmesi yer almaktadır. Bu durum, nitelikli insan ve araçların işe alınmasına yönelik yönetim sistemlerinin eksikliğinden ve İran kamu sektöründe rekabet gücünün olmamasından kaynaklanmaktadır. Özel Sektör Kamu idaresinin haklarının gözden geçirilmesi kamu idaresi kanunudur.

Öte yandan, hem kamu hem de özel sektörde, işyerindeki çalışanlar iç ve dış ortamdaki çalışma ortamına uyum sağlamaya çalışırlar, yani prensip olarak beceri ve bilgisi olmayan çalışanlar dış ortama uyum sağlar; ve gelişirler. Dış piyasalara yönelik konvansiyonel olmayan işgücü talebinin yönetimindeki kritik sorunlardan biri, devlet yönetim sistemindeki dengesizlik ve ülke para biriminin diğer ülkelere karşı değer kaybetmesinden kaynaklanmaktadır. Kamu ve özel sektörde ise işyerinde çalışanlar iç ve dış ortamdaki çalışma ortamına uyum sağlamaya çalışmakta, yani prensip olarak beceri ve bilgisi olmayan çalışanlar dış ortama uyum sağlamak ve gelişmektedir. Ulusal Yönetim Yasası, alt sistemin esnek olmaması ve tutarsızlığı ile alt sistemin bağımlılık ve etkileşim eksikliği vb. ile ilgilidir. Böylece, çeşitli nedenlerden dolayı, sistemin girdi ve çıktı portlarında gerekli sonuçlara yol açar. Dolayısıyla, devletin yönetim organlarının idari sistemidir.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu'da Kamu Yönetimi Hukuku'nun Gelişimi, Kamu Yönetimi Kanunları ve Düzenlemeleri, Sistemik Yaklaşım, Kamu Yönetimi Stratejileri.

Research Questions

1. Is it enough to fill the legal gaps in the insolvency of the problems in the Iranian public administration?
2. Should the centralist approach to legislation be abandoned in the distribution of powers in the development of public administration?

Aims And Goals

This study aims to review the prevailing legal attitudes towards different areas of administration in government organizations by emphasizing the prevalence of legal attitudes in the country's administrative law. In fact; the general idea of the study is to identify the

weak and inefficient aspects of classical administrative law with a systematic management approach and provide appropriate solutions in the new public administration law and law and public and private organizations.

Method

Firstly; interview with a statistical sample, then; according to their characteristics as a system in seven categories, the classification in national administrative law was made using the three-stage Delphi method and exploratory factor analysis.

Introduction

Public administration law is the most important factor in the movement and axis of organizations. In particular, all government agencies with the mission to prepare and face any change that may be significant must devote the most time and program to human development in various dimensions. The basis of public administration; For the success of organizations, it is the use of the most qualified people in government departments and organizations, as well as the use of the most appropriate new management methods in business positions (Shum., 2018). In general; departments and institutions are social phenomena that can form a relatively clear boundary with the environment and consciously coordinate with the rights and laws of public administration to achieve goals and objectives (Arman & Joshaghani, 2015). In the application part of public administration; One of the most important and challenging laws implemented in the country and affecting many current situations of the country is the "New State Administration Law or Public Administration Law". This law consists of 15 chapters and 128 articles; based on national management principles. It discusses the framework of public administration and the application of the salary and benefit system for new employees, performance and social security, and pension assessment and management system. Therefore; referring to various aspects of the issues, including examining the problems of the rules and regulations of the previous system, as well as the overlap of some new laws with previous regulations, Article 44 of the Constitution; general policy implementation; its relationship with the law (adopted in 1987) in various areas; in particular; the scope of the executive branch and its relationship to the consumption model reform, and productivity and work efficiency in human resources jobs in the public and private sectors, in particular; on how to develop the employment model. Individuals; the provisions of the law, which is a behavior that needs to be reformed in organizations and the public sector, aim to review the governing and elected principles and change them in terms of new government administration laws and

regulations (Ronaq, 2009). Moreover; this issue is evident in the areas of employment and performance of human resources in public administration law; because with the help of knowledge and experience in the new field of public administration law, it has now been proven that most of the difficulties faced by organizations and managers are directly or indirectly related to human resource problems. Therefore; in evaluating the behavior of individuals in government institutions, Iranian; problems in the current state of government institutions can be identified from the unmodified government law, which is governed by a systemic approach and designs pathways to the desired state in government offices. It is worth noting that if these systems are not replaced by the new Public Administration Law, business efficiency will be much more problematic for two-tier organizations and even the government system. In the process of reviewing unmanaged government laws and regulations, these rules will then be fully applicable, which can be comprehensive. In the organizational pathology study; in the first stage, in the implementation of public administration law; through the realization of some new management systems in the recognition of organizational problems in various sectors, which can be considered as organizational problems in the behavior of individuals in organizations; and in the next steps in the implementation of the diagnosis of organizational problems of government agencies, their structure in relevant government administration law; solutions and corrective versions and state administration law; can be created and used to reform such corrective diagnosis. Being organizational and productive brings positive effects of thinking to society and organization; creating balance in the system and increasing efficiency (Pouros and Berg, 2008). In any country; for all governments, private institutions, and organizations; it is the laws and administrative law that can organize human resources and play a role in the development of the country; and to develop and advance the country's ability to gain competitive advantage by correctly implementing or amending this public administration law, defining common knowledge and skills in the entire public and private sector, using the talents and characteristics of the employees and managers of the institution; and information in the world; goes in parallel with paying attention to its rapid progress. While everything is changing drastically in the world, new systems and laws are needed in Iran; Among these needs; in fact, the management sector takes place in the development of laws, strategies, and new capacities; Unfortunately; While important laws are needed for the needs of the country; minor changes have been made in the management sector and all efforts have been made; It has led to small and non-systematic changes in solving all complex problems of organisations and

management departments, as well as cross and purposeful and non-objective changes. For these reasons; Updating the management system in Iran is an important necessity. For example; The new management law should be used effectively and in general, the intertwined and interacting system of the society; specifically, it must be integrated in such a way that it is not included in the administrative system (Mirsabaşı and Qahramani, 2011). In general, if we want to recognize the crises in the organizational system, according to Peter Singh, we must scientifically know the teaching of a child that problems must be found and eliminated (1998); however, this action seems to cause something else in general. Complex problems are easier to deal with and lead to hidden costs. Therefore; in the area of management that is obvious to everyone; we will not be able to see the sequence of our actions in our life system and we will lose the sense of inner connection with the greater whole. Moreover, at the beginning of the 21st century, we may be lagging behind the new management system; however, given the events of great historical importance, we may be faced with an increasing emphasis on the importance of a comprehensive systemic perspective in the new administrative law. (Castells, 2006). Reforming organisational system structures; is one of the constant actions of governments around the world. In most developed or developing countries; governments; It is making fundamental changes in the structure and general reform of the government to cope with the threats to the development of the country and ensure capital satisfaction, as well as increase the productivity of citizens. In addition to work efficiency and productivity in both public and private sector work (administrative organization); It is important to fundamentally change the governance structure to increase efficiency in the use of models and new governance laws (Kheirandish et al, 2016). Iran; making these changes as it is a developing country as a whole; reforming its administrative system; to recognising problems and administrative and structural damage, it is necessary to solve them and build a new dynamic. For this, an efficient system is needed; an efficient system where the current rules and fundamental revisions are followed and can be applied to all existing norms and institutions (Barati et al., 2013). Some measures have been taken to change the administrative law, and one of the measures is the implementation of the new administrative law. In 2007, to correct the structural problems in the management system, the Iranian law, which was approved by the parliament, was sent to the state institutions for implementation. Unfortunately, this law has not been properly implemented; because the traditional sector gives more role to the traditional management system, many provisions of this law have not been implemented or have not been seen or have been incomplete years

after the announcement of the new management system (Daneshfard, 2018). The Iranian administrative law has been applied to integrate and unify the structures of the administrative system in all executive bodies; although there are shortcomings in its implementation; due to the shortcomings, biases in the country's administrative systems, balance and uncertainties in practice; although the country is developing, it has gradually disappeared and lost its integrity because the traditional part of the country's authorities has not been accepted with it (Shahlae, 2017). Expanding the country's administrative system; and in all ministries - public and private organizations and public non-governmental organizations; the law on reforming the structure of the administrative and management system, which is expected to cause changes - in state-owned companies and organizations with public enterprises; all agencies required by law; they have become ineffective legal structures (Maliki et al., 2016). Therefore, in this research article, management and the purpose of administrative law; entering service in both the public and private sectors; to perform systematic tasks based on parts of management law, such as recruitment, appointment, and promotion. Structure and law; salary and benefits laws - rights and duties of employees and managers - performance evaluation training and improvement system at all levels of management and personnel, as well as in strengthening the management and administrative structures in the system of middle and operational care in social security; In 2017; In the years Qitani and colleagues observed this structure (2015), some issues were addressed by Mohammadi and colleagues. Among them; the management system is not properly designed; in this field; not selecting managers and employees carefully and based on merit; or at least the appointment of those who are not suitable for the needs of the day; insisting on the continuation of traditional administrative law in the entire administrative structure of the country; there is no difference between good and bad performance; even if an appropriate evaluation system is not designed; motivation of useful activities; and considerable efforts naturally subside; manpower and organizational efficiency and productivity will be diverted to stagnation and daily life. Giurian and Rabiee (2002); in connection with such research, at different levels and locations; policy making and the policies made and formulated in legislation; however; demonstrated how effective it was during the implementation phase. It will encounter obstacles and problems such that another problem may arise that may create an obstacle in the implementation of policies that do not have the necessary efficiency and lack of holistic thinking in understanding the administrative structure. Even considering the current situation in the country, any policy or decision made

by traditionalists that leads to an incomplete result in practice may neglect some negative aspects (Dana Esfahani & Taherpour, 2012).

Theoretical Foundations Of The Research

- ✓ Departments and institutions; public administration law, which is one of the important sections in the pathology; the issue of vulnerability; axis and basis of competitive advantage in the organization at all levels of the administrative structure; sustainable as well as high efficiency; the formation of an organization; is the department of public administration law. type of creativity and innovation; and good quality of life; to exchange efficiency and smart efficiency; it depends on reforming the traditional administrative law structure (Nadler and Tashman, 2006). Therefore; recognizing the managerial weakness in the most sensitive structures of the management levels at these stages by applying some policies based on the programs with the appropriate algorithm for understanding and recognizing organizational problems; to collect information; it is important to analyze and provide feedback to managers and employees on important issues (Harvey & Brown, 1988). In each of the studies carried out in this research, some questions and research are conducted in this area to reduce the gap between the current situation and the desired situation within the management structure system. In light of the pathological studies of the public administration law system on this issue; some public and private consultants; In terms of new management structures, can argue that there is a need for change in the following situations that we used in this study (Howard, 2004):
- ✓ At all administrative levels; the sense of change in all strategic objectives in public administration and management system law
- ✓ In all members of the structures of organizations, and institutions; Changing skill views and attitudes
- ✓ To feel the change in the processes related to public administration; and management; to examine the relationships between individuals and groups at all levels
- ✓ Change must occur in all structures at the organizational and administrative levels.
- ✓ To increase the development of the country; Make changes in management with the need to use technology at management levels

In general; public administration law has been discussed with consultants and thinkers at some level and they are in this field, perhaps at a cross-sectional level; they believe that there

are a wide variety of interventions that management and employees can work with to achieve. It was recognized from the outset that they could suggest several dissatisfaction changes in this intervention. For the successful implementation of the new Public Administration Law, which has been approved by the Iranian Parliament but has not been fully implemented due to specific reasons; First of all, we need to diagnose the pathology in the parts of the traditional Public Administration Law in all administrative structures of the management levels. Therefore, during the process of pathology, some basic considerations should be taken into account. One of the most important criteria in this process; is the estimation of the pathology diagnostic programme based on appropriate examples or opinions and theories, and then correctly segmenting the information obtained for accurate diagnosis in pathology. This situation; forms the core of the organisational processes. On the other hand; these pathological information processes should be able to compare with each other with criteria and reference points (Kolb & Fromman, 2012).

Theoretical Foundations Governing Public Administration Law

- ✓ In 2005 The basic structure of the Public Administration Law prepared by the Administration and Planning Organisation; was based on the theoretical model of good governance and the modern state. Programme; Although it has been prepared from the perspective of modern public administration; in other words, although it has been prepared from the perspective of good governance on the axis of justice; emphasizes the reduction of the size of the state by combining the modern public administration model (Hadavand and Kazemi, 2013). In principle; the first consideration in the preparation of such a law for the realization of a government of proportionate size; directing the government with justice and policymaking in state administration; and attention to the approach that focuses on the principle of supervision. Actually; this is also; It is a model chosen by using different management and development models from the point of view of traditional Iranian society (Parliament Research Center, 2007). According to this view; to establish a system of religious meritocracy based on the ideas and rights of people, using appropriate and indigenous management technology to optimize and improve work efficiency; new management approaches such as decentralization of administrative work to have an efficient and rational government; and useful experiences of other countries; taking into account the Constitution and Islamic principles; effective and efficient

management and new types of government; based on the new management indicators of the world; It has been dealt with by making the relevant decisions and studies have been carried out at these stages. (Forouzandeh Dehkordi, 2008). Purkiani et al. (2014); The lack of desirability of the law of public administration; on the law of public administration; They examined the problems of harm in the implementation and the priority of these obstacles. Analysis of the studies; and group discussions; based on its content for full disclosure; in the law of public administration; seven factors as obstacles to harm; and identifiability have emerged. In order of priority of the state administration of the country, these are:

- ✓ Consistency and realism; in terms of general; problems of logic: the contradiction between the wording in the text of public administration law and the extremist interpretations between the traditional levels of government of the country, and the contradiction between the law and other laws of the country; lack of realism; lack of community and preparation and the collection of cross-border legal cases targeting the government rather than the administrative system, and the lack of connection between the definition of concepts and the purpose of the law - improper diversion despite the opportunity to circumvent the law - generalization - lack of support systems and injustice.
- ✓ With structure and resources Other related barriers: Lack of an appropriate and correct system and mechanisms; also the lack of necessary instructions and making differences, Lack of meritocracy, and lack of executive tools. Between the organization that prepared the draft and other organizations insufficient and weak interaction and inflexibility of structures at the management level; lack of a policy development strategy in departments and institutions; lack of integrated management, as well a lack of pragmatism in freedom of action; lack of human resources no need for a specific management plan; not using new technologies; lack of proper statistics and information system.
- ✓ Another obstacle is the law enforcement environment: the dominance of a traditional and systematic view of public administration law in managing institutions and departments in adverse economic conditions, and the presence of relationalism instead of normativity and inappropriate managerial culture in managers. Lack of management at all levels. The prerequisites of this law are the problems experienced by the employees and the lack of attention to the rights of the target audience.

- ✓ Concept and spelling problems in law: Inaccurate and inappropriate expression of ambiguous words and concepts, inaccurate and inconsistent with the subject and meanings of words, unspecialized expressions, ambiguity in writing on more than one subject in a single article, inconsistencies with the wrong literature on the use of terms and practices
- ✓ Barriers to audit review: preventing a fundamental review of public administration law; the absence of an accurate and identifiable control system in the structures of the country's administrative levels; and also; lack of evaluation criteria in the implementation of the audit. lack of laws and regulatory authorities.
- ✓ Barriers to the employment of human resources and management: Law enforcement's lack of commitment to strict enforcement of the law - the profitability of the organization's employees - and lack of mental order in enforcement, lack of motivation in business life, and illegality. Lack of training and awareness of non-compliance and implementation of the spirit of the law in practice, as well as determining the qualifications of performers.
- ✓ Theoretically; Problems with support: The ambiguity of the theoretical basis, the interference of different theoretical principles, and the lack of scientific support for some false theoretical statements and assumptions.

Social, Technical, And Ecological Views In Public Administration Law

- ✓ In the studies of Qaytani et al; (2017); They stated that human capital and some kind of ecology at the social level in any organization are the main assets of the organization, and from a logical point of view, any organization should try to make the most of all its resources. However; the use of these assets cannot be maximized at the same time; because; paying too much attention to one element can lead to indifference to the other. At best, institutions or structures use their organizational assets to serve the interests of the organization. That's why; Issues that are not adequately addressed in the law:
 - ✓ Estimating the required expertise and knowledge
 - ✓ Forecast supply or adjustment methods
 - ✓ Key indicators in the recruitment task from the experts' point of view
 - ✓ Indicators taken into account in the appointment
 - ✓ In the field of performance management

- ✓ According to the understanding of Islamic management, the duty of compensation for service
- ✓ Insurance and Retirement
- ✓ In welfare service
- ✓ In the field of guidance and leadership
- ✓ In the field of communication and motivation

Systemic Views And Attitudes

Many categories have been proposed for dominant approaches to a systemic idea and they can be classified into five categories (Qaracheh Daghi, 2011):

- ✓ General Systems Theory: The general theory of systems is the beginning of systemic thought in its modern form, such that inspired by biology, Ludwig van Bertalanffy proposed views for the study of natural systems. This theory; is used more than practical research to understand systems in general and to provide a basic idea of the ratio between components within them.
- ✓ Solid systems theory: In this theory, branches such as operations research, systems engineering, and systems analysis arise; all emphasize relations and the explicit goal of quantification. On the other hand; this approach provides a simplification of soft dimensions systems and a technical picture of reality.
- ✓ System dynamics and cybernetic theory: This theory emphasizes the role of timing and control using feedback loops and the concept of reliability. Behavioural theory; emphasizes behavioural patterns and cybernetic self-regulation despite some improvements, previous criticisms of the rigid systemic perspective can still be seen here.
- ✓ Soft systems theory: By accepting pluralism and moving away from monotheism, it reflects the complexity of reality and proposes it in response to previous criticisms. In this branch, ideas of culture and politics are emphasized, pointing to the process of learning and understanding other worlds. Submitting to the dominant and formal image of reality is one of the criticisms of this view.
- ✓ Critical Systems Thought Theory: This theory; assumes positive assumptions and adopts a critical perspective to challenge the dominant and formal relations of systems and make room for alternative perspectives. This view is about values such as democracy, participation, emancipation, and egalitarianism.

Research Methods

With an emphasis on providing a systematic approach and appropriate methods to management areas; It is concluded that this study on the diagnosis of the pathology of public administration law, finally, presents a practical model, which is fundamental research in this study. Also, in this way, in all Iranian universities; At the level of the State Administration Employment Organization and the Administrative Affairs Organization; from a religious point of view; It has been tried to make a multi-dimensional and comprehensive approach according to various ideas. Iran University of Medical Sciences; and Iranian Administration; including the Planning Organization and the Social Office of the Islamic Consultative Assembly; theoretical methods obtained from the data; In the real context of the pathology of public administration law and different types of qualitative research strategies were used. In this study; for the pathology of public administration law, Iran University of Medical Sciences; From the data containing the officials of the Administrative Affairs Institution Employment Agency; and concerning theory derived from the statistical population; Face-to-face and in-depth interviews were conducted. In this study, sample selection, which is a combination of purposeful judgment methods and the snowball method, came to the fore. This method; is unlikely. Therefore, according to the criteria requested by the researcher; in addition to the expert criteria, except for the first few directly selected; other experts were selected by other experts. In this method, sampling; about the research topic of the researcher; the most information; and knowledge of the phenomenon; to perform this operation; continuing until you use it; requires simultaneous selection and sequential data selection and analysis.

Table (1): Is the Statistical example

Organizational And Administrative Unit For Reviewing Management Levels		Gender	Education		Age		
1	Country's Employment And Administrative Affairs Organization	8	Male	1	License	1	25-35
2	Country's Administrative Affairs And Education Organization			3	Master	4	36-45

3	Iran University Of Medical Sciences	1	Woman	5		4	55-46
4	Islamic Consultative Assembly Social Department				55	Above	
5	Management And Planning Organization				Doctorate1		
6	National Employment Law Designer						

Steps To Form Pathology Of Public Administration Law From A Systemic Perspective

1- The first question asked to the participants in the face-to-face interview was: "What are the disadvantages of public administration law from a traditional point of view, emphasizing the prevalence of generalization in traditional state administration departments in Iran? According to the participants, in recruiting qualified human capital; To provide and maintain administrative and organizational divisions, four areas were touched upon and examined in terms of general features such as damages and shortcomings of administrative law. The system, rigid bureaucracy, and insensitivity to the environment. Generalization: In principle, it can be divided into several factors, four categories of recruitment - employment and provision and maintenance of public administration law in organizations and departments. However, some institutions and departments that approve it, basically general law, where the Board of Trustees of the administrative organization and institutions are much more effective than public administration law in attracting and retaining human resources; It is perceived with a general attitude in public administration and one of the disadvantages of traditional public administration law is the neglect of the environment despite intense communication.

Table (1): Results are the holistic feature of the management system

Attributes	concepts	Indicator	Indicator code
	Current state	absorption system	CE8
		recruitment system	CE24

Generalization		supply system	CE16
		human resources maintenance system	CE37
		education system	CE41
	use	immune system deficiency	ST3
		Lack of health system	ST67
		Lack of qualification system	ST8
		Strict bureaucracy to respond to the client	ST86
		Ignore the environment despite extensive communication	ST57

2- The second question asked to the participants at the meeting; in Iran; What were the damages in public administration law by emphasizing the quality of coordination between the components of the system in the absence of conflict in public institutions and organizations in the fields of public administration? From the participants' point of view, the answer to this question is that there is a clear inconsistency between the public administration law and the field of public administration. Heterogeneity: One of the weaknesses of the Public Administration Administration Law is the inconsistency between the components of the system. Therefore, before the adoption of the Management Law in the country, there was a national labor law and after that, the payment system was created. Civil Service Management Law; consists of two parts, the first part of which is the Public Administration Law and the other part is the field of human resources. The main idea of the formation of the governing law of the country is influenced by the word modern state administration. Creating the keywords of the first two sections in its content; assignments, customizations, etc. there are roots; There is no coordination between these two main departments in the field of public administration. Based on modern state management; Managers must be empowered if they want to act. They are also part of management and we want responsiveness, including the authority to hire the manager and provide services. Because it is necessary to dominate the management. Another disadvantage is the lack of coordination between the compensation

system and the competency system. One of the disadvantages of public administration law is the neglect of information management in state law.

Table (2): Consequences are the inconsistency and coordination features in administrative sector systems

Features	Concepts	Indicators	cod
Heterogeneities and Coordination	(Inconsistency between the Ministry of Public Affairs and the field of public administration)	Do not outsource administrative tasks	MT3
		No performance-based payment system	MT5
		Lack of transparency of central justice in the attraction system	MT18
		Lack of authority to managers in the field of recruitment	MT21
		Lack of motivational incentives to serve deserving people	MT29
	Current state (Coordination between the Ministry of Public Affairs and the field of public administration)	Career promotion based on the education system	MS5
		In line with the payment with the education system	MT11

3- The third question asked to the participants at the meeting was “In the field of administration of the Law on Public Service Management; What are the drawbacks that emphasize the nature of interdependence and interaction between the components of the

unified system of thought?is in the form. In response to this question and based on this theory, the participants observed a lack of balance and interaction between the components.The principle of Unified thinking comes to the fore in the dependence on the interaction and balance between the components of the system.Accordingly, one of the disadvantages of the Law of Management is that it is the lack of attention to detail that leads to interaction and dependency among the components of the system.With the slightest change in the execution processes of the administrative law; The lack of a schematic and unified picture in public administration departments confuses people, which leads people to make decisions based on experience.Government officials believe that the interaction of the ingredients does not create synergy, but causes many problems.

Table (3): Results are the dependency and interaction characteristics between components of management systems

Features	Concepts	Indicators	cod
Dependency and interaction between system components (principle of hybrid thinking)	(Independent and interaction between components)	Mental perceptions of managers of management concepts	KT4
		Lack of a schematic and unified picture of the execution processes of the Public Administration Law	KT6
		Do not anticipate changes	KT14
		Individual experiences in the face of change	KT13
		Lack of care for talented people due to the weakness of the compensation system	KT15
	Current state (Dependency and interaction between components)	Restrictions and simplifications across the law	KT24
		Interaction between system components through board decisions	KM8

4- The fourth question asked to the participants at the meeting was, "What are the disadvantages of the public administration law, which emphasizes getting feedback from the

performance of system components in the areas of administration in the Iranian state organization?" is in the form. In response to this question and based on the opinions of the participants, there is no feedback on the performance of the system to amend the governing law. Feedback on the performance of system components: In each of the organizations, different indicators are defined to measure managerial performance. According to performance scores; rewards are evaluated for employees. However, managerial productivity and effectiveness can be attributed to the performance of the Public Administration Services Law, although it is not included in the Public Administration Services Law. The lack of mental order in the employees and executives of the organizations was expressed as the main reason for the feedback on the performance of the components in the management law.

5. The fifth question asked to the participants in the interview was "What are the disadvantages of administrative law, which emphasizes the emphasis on dynamic system processes instead of static processes in the field of public administration in Iranian state institutions?" In response to this question and based on the opinions of the participants, they expressed the weaknesses of static processes and dynamic system solutions. In dynamic system processes instead of static processes, all officials of government agencies believe that static system processes are caused by imitation of developed countries and not paying attention to the working environment and the characteristics of the employed person. For this reason, generalizations are addressed in most of the issues, and the uniformity of job description is addressed in the same way for all organizations, regardless of the specialty working hours and the job type of the individual. For this reason, the processes of the state management system are completely static and uniform and have created/created many problems due to this feature.

Table (4): Characteristic results is attention to dynamic system processes

Features	Concepts	Indicators	cod
Beware of dynamic system	(weaknesses of static processes)	Entry of unworthy persons due to the weakness of the governing law	AC1
		Perception of law enforcement based on self-interest and resources	AC9

processes (rather than static processes))		Uniformity of job descriptions for all government agencies	AC15
		Modelling processes from developed countries according to Iran's environmental conditions	AC19
		The certainty of the law regardless of time	AC23
	Current state (Dynamic solutions)	flexibility	AC25
		System Dynamics Tool Adjustments	AM3
		Digital technologies as dynamic network structures	AM6

6- The sixth question asked to the participants at the meeting was "What are the disadvantages of the administrative law, which emphasizes the nature of the environmental relationship of the system in the field of public administration in Iranian state institutions?" In the previous question, it was stated that the human resources system is not dynamic and interactive. This has affected the nature of environmental communication. Officials of government agencies consider the issue from the perspective of customer service, the perspective of underlying factors, internal and external workforce, adaptability or non-adaptability; discussed from the perspective of the conflict of authorization to organizations about the environment.

Table (5): Results are the environmental communication feature of management systems

Features	Concepts	Indicators	cod
System perimeter		Not helping to improve the country's business environment	EC5
		Lack of appropriate regulations for the preparation of the labor market	EC8
		Improper implementation of labor market	EC13

communication	Customer service perspective	education law	
		Labor market training regulations do not comply with state government law	EC15
	Perspectives of Underlying Factors	Lack of attention to a worthy artist	EC18
		Lack of competition with the private sector in administrative law	EC19
		Lack of proper maintenance tools	EC23
	Internal and external workforce	High labour demand to enter foreign markets	EC28
		Reduction of skilled forces	EC31
	Adaptability or non-adaptiveness	Lack of willingness of employees to improve their knowledge and skills	EC32
		Law enforcement officers regardless of individual merit	EC36
	Conflict view of delegating tasks to organizations	Assign tasks from one organization to another	EC38
Duties assigned to organizations	Uncertainty in the execution of tasks due to the presence of more than one executor	EC41	

7 / 8. The seventh and eighth questions asked to the participants at the meeting were "What are the disadvantages of administrative law and organizations, with an emphasis on the characteristics of the inputs and outputs of the system outputs in the field of administration in the Iranian government?" System Inputs and Outputs: Inputs of the public administration system include recruitment, the merit of individuals, retention of human capital, and compensation for services. The output of the human resources system is related to job performance and the pension system. Thus, the Civil Service Management Law has led to various results in the input and output ports of the system due to various reasons such as inflexibility, uncoordinated subsystems, static, non-dependency, and interaction of the

subsystem. The consequences of entering the system include not recruiting qualified manpower, centralized behavior in employment, inability to retain manpower, lack of performance-based wages, and lack of job and job characteristics. Moreover; Among the consequences of the system are the increase in the unemployment rate of society, low job performance, the inefficiency of the system, the lack of attractiveness for retirement, the lack of job satisfaction, the inefficiency and efficiency of the human resources system, the lack of certain promotion processes to managers.

Table (6): Results in System Inputs And Outputs

Features	Concepts	Indicators	cod	
System inputs and outputs	Damage to system entries	Lack of qualified manpower	IN5	
		Central flavor in attracting valuable people	IN8	
		Lack of ability to retain manpower	IN12	
		Lack of efficiency and effectiveness-based pay	IN16	
	Damage to the system center		Job shortage and job characteristics	IN18
			Increasing community unemployment rate	OU6
			poor job performance	OU8
			Inefficiency due to the inefficiency of the system	OU9
			Lack of attractiveness for retirement	OU11
			lack of job satisfaction	OU16
			Lack of performance and efficiency of the management system	OU18
			Disallowing administrators	OU21
			Belirli bir yükseltme işlemi yok	OU23

After establishing the final, list of violations of the governing law, executives of government agencies were asked to provide their views on the effectiveness of each of the identified components in identifying benefits, based on a five-point Likert scale systemic perspective.

Delphi Stage Results

In the first round of the Delphi method, in the management sector in terms of systemic features; A list of pathological components of public administration law has been determined. In addition to the existing activities and components in the list, they were asked to add and suggest the components they wanted, the latter added. At all stages; For each factor, in the form of the likelihood spectrum at each round, the determination of the importance of the factors, the average responses of the panel members in the previous rounds, and the response of each person were reported to the participants separately. In this study, a five-point scale and a Likert scale were selected that included very high and very low impact options. In this study, the Kendall coordination coefficient was used to determine the degree of consensus among panel members. This is a comparative coefficient for determining the degree of coordination and agreement of the various orders regarding the object or person. The value of this scale is between 0 and 1. Nine members of the Delphi panel completed the survey. Finally, Kendall's coordination coefficient, after three periods; has improved significantly.

Table (7): Calculations are the Kendall coefficient for statistical results in the first to the third phase of Delphi

Components	First semester		Second term		third term	
	Number	Kendall coefficient	Number	Kendall coefficient	Number	Kendall coefficient
Generalization-related injuries	9	0/43	9	0/51	9	0/67
Disorders related to inconsistencies	9	0/50	9	0/59	9	0/68
Coordination related injuries	9	0/61	9	0/73	9	0/75
Environmental damage from a customer service perspective	9	0/62	9	0/68	9	0/70
Harms related to the law enforcement environment	9	0/50	9	0/54	9	0/68

Injuries related to internal and external labor	9	0/71	9	0/73	9	0/80
Adaptability or non-adaptiveness	9	0/53	9	0/64	9	0/73
inconsistency	9	0/61	9	0/72	9	0/76
Damages related to dynamic processes	9	0/53	9	0/64	9	0/67
Feedback from the performance of system components	9	0/52	9	0/61	9	0/67
Harms caused by interdependence	9	0/61	9	0/67	9	0/73
Disadvantages of no interdependence between components	9	0/63	9	0/65	9	0/69
Injuries related to input features	9	0/65	9	0/63	9	0/74
Related Damage Characteristics of Outputs	9	0/62	9	0/73	9	0/77

Solutions and Recommendations

Legal challenges in the field of public administration in the Middle East, from the issue of employment; cannot be remedied in performance or in other areas of public administration. Bu nedenle; yapılması gerekenlerden bazıları; kamu idaresi hukukunun maaş ve yan haklar, alanındaki meseleleri ve sorunları, kanunun bireyler tarafından yorumlanması, maaş ve menfaatlerin farklı algılanması, çalışanların ödeme kanunu tartışmalarına aşına olmaması uygulamanın belirsizliği, ve çalışanların soru ve itirazlarına cevap verilmesidir. In addition, the lack of bylaw mechanisms and enforcement instructions regarding the salary and benefits required for the implementation of the law 55 statutes; The irregular payment of wages, the difference in payment between different occupational groups despite the same conditions, discrimination in the interpretation of the salary and benefits law, inadequacies by the administrators should be eliminated. System State; Government; recruitment and employment; including maintenance and training and improvement; In three areas, Public Administration has problems in implementing its Act's policy. In the recruitment system, due to the current political and administrative practice structure, it is usually done in a top-down order. Managers

of state institutions have argued that a meritocracy system should take place in this area. In the field of maintaining the state, organizational differences and social contexts of organizations are ignored and flexible application; removed from government agencies. It is suggested that the government organize human resources in a way that builds mutual trust in order to motivate individuals to achieve organizational goals. Management: Section 11 of the Public Administration Law is entitled Performance Evaluation. Feedback on the performance of components of the management system, from factors such as lack of fundamental review of the law; Lack of a clear monitoring system; Failure to determine the evaluation criteria at the law enforcement stage; Non-appointment of regulatory authorities; The failure of the executives to adhere to the strict implementation of the law and the profitability of the employees of the institution in the implementation of the law have emerged. The title of the performance management section needs to be changed. In addition, the personnel performance management system of the executive bodies, the first goal of the course, to provide employees with performance indicators; Throughout the course, employees should be asked to provide as an annual performance improvement period, the goal of which is to continuously guide, support, guide, and evaluate performance. Types of Activity: Damages such as static principle of management system processes, uniformity of job descriptions for all government agencies, modeling processes from developed countries regardless of Iran's environmental conditions, time-independent final law and law enforcement based on personal interests and resources; followed. In order to increase flexibility between the components of the management system, authorization should be offered to the managers of government institutions so that they can design and implement various activities that may be, for example, in the area of the payment system, according to the needs of the day. Bazı kuruluşlar bu yasaya güveniyor. Hizmet sunumuna değer katkıları ve bu gelirden personel maaşlarının ve ikramiyelerinin durumunu iyileştirdi. Moreover; the quality of working life of employees for employee empowerment; working relations, the flexibility of the system, the flexibility of the management system; and in order to give serious importance to indicators based on employee discipline; 64 to 80 of the Civil Service Act. substances as well, amendments are recommended. Digital technologies should be considered as semi-dynamic structures. Education, according to administrative law; from the harms of the public administration system; lack of outsourcing in administrative matters in accordance with their coordination and inconsistency characteristics; The lack of motivational incentives to provide services to deserving people is based on the career promotion education system and is eligible to be paid through the education system. Including

a human resources system based on hands-on training to increase creativity; It is recommended in all management systems. Consideration should be given to the encouragement of individuals based on training and payment of skills-based welfare services to establish the effectiveness of the human resource system. Transfer of authority to managers: According to the Public Administration Law, the management system, main disadvantages; It is the inability of qualified manpower to be employed, the inability to retain sufficient manpower, the non-payment of performance-based wages, and the lack of qualifications of the job and the job. It is recommended that the managers of public institutions and organizations employ qualified personnel with the decisions of the board of trustees, give employees rewards based on efficiency and effectiveness, and increase employee motivation. Public participation in the creation and implementation of the law: management system; one of the main disadvantages is the existence of conflict in over-interpretation; beyond the effect of contradiction, lack of realism, lack of comprehensiveness (required interpretation) between the law and other laws of the country; law, drafting (targeting government rather than administrative system), lack of connection between the definition of concepts and purpose of the law, improper direction; the possibility of circumventing the law; generalization, lack of design injustice in support systems. With the participation of different organizations and the cooperation of employees at different levels, it is recommended to design and implement solutions in the fields of recruitment, maintenance, improvement, training, and remuneration for services in a pilot environment. Implementation of dynamic assessment systems with an emphasis on flexibility: Management system damage in the estimation of required or excess manpower depending on education, experience, and size of the organization (Government Services Act 70). It is recommended to establish a network based on knowledge, experience, and knowledge management system in order to make the best use of the information network (Article 55) and experience (Article 54, paragraph A) capacities of the Civil Service Law. The index of providing a suitable working environment and health and safety conditions for employees is accepted as "Article 68". According to the organizational conditions, it is recommended to provide appropriate management (appropriate materials, ventilation, heating, and cooling equipment, library, considering working hours in weather conditions, etc.) for employees in environments based on group participation.

Suggestions For The Future

1. Current legal issues in the Middle East public administration system; without hiring staff with loopholes; One of the things he will do until he gets performance is to gain the ability to act together with competent people from all business lines, expanding around a single law, by repealing the laws that have been made so far.
2. The coercive power of the center should be utilized for a certain period in the effective implementation of social consensus to support the delegation of authority with public participation.
3. Today, the global system, the Middle East with its own legal and authority confusion; public administration can't attract investment. In this context, public administration should be focused on a refreshing and global public administration approach.

Conclusion

Government agencies and organizations face many problems in the areas of recruitment, retention, salaries and benefits, empowerment, performance appraisal, and IT efficiency. Regarding entering the service and determining the employment qualifications of individuals; The lack of operational criteria in Article 41, the implementation of top-down laws, Recruitment and employment problems in Civil Service Law, including education and experience in article 70 of the Civil Code, and Service Law; recruitment; choice; ethnic; religious; to political and personnel relations; in accepting based persons; effective role of managers; non-compliance with the principle of equal opportunity for women and religious ethnic origins, increasing entry conditions indefinitely, Article 43 of the Law on personal interpretation of the voluntary age, the existence of the condition of not being convicted of corruption in certain professions such as uncertainty in university education, prison professions and security and educational measures, contrary to the principle of equality, the uncertainty of the condition of adherence to the law of the Islamic Republic of Iran according to article 42, and the need to unilaterally amend its regulations and review labor laws on most employment-related complaints of the Administrative Court of Justice. Issues raised in recruitment and employment are consistent with research by Salajeqeh (2014). The problems of public administration law in the organizational sector are the ignorance of direct government influence, organizational differences, and social contexts of organizations in the implementation of organizational processes. Uncertainty in the law on the provision of unemployment insurance for employees of executive bodies who are faced with a probationary period, revocation or non-renewal of the contract, uncertainty in the

qualifications of employees according to article 45, Article A "Executive body, competence, creativity, expertise, interest in work, innovation, 12 competencies should be aware of the existence of qualifications such as lack of merit due to uncertainty in the category, neglect of employee career path and changing values.and promoting the lack of talent management and retaining talent." The points mentioned in the care section are Lotfi. (2012), and Salehi (2018); consistent with their research.Issues and problems in the field of authorization of public administration law, the one-sidedness of the personnel training system index as authorization and the lack of attention to other indicators of employee empowerment, not paying attention to the two dimensions of the individual and the organization in authorization, paying attention to the personality-job fit index, paying attention to general skills in the career path and job not measuring relevant skills, ignoring the risk index in employee empowerment, ignoring and disregarding the responsibility index in employee empowerment. The impact of higher education on future employee empowerment. Topics raised in the Authorization section are those of Attarian. (2016), and Salehi (2018); consistent with their research.The increase in salaries with the inflation rate and the cost of living index, creating a legal gap among retirees, failure to comply with the law on the coordinated payment of salaries of civil servants, a decrease in the purchasing power of retirees; Dissatisfaction among retirees of the Armed Forces.Issues raised in the chapter on assistance law are those of Barati et al (2013), Mohammadi et al (2017), Najabatkhah Vafiqeh Larijani (2016), and Shahlaei (2017); consistent with their research.Problems of public administration law in performance evaluation, including the lack of comprehensive reporting of internal problems and problems of organizations and the lack of action plans by government agencies, weakness in individual performance management, lack of motivational indicators, lack of functional skills development program in the administrative system according to the requirements of the executive body in the evaluation of employee performance lack of attention according to the roadmap criteria for transformation,Lack of logical relationship between organizational strategy and human capital strategy, not considering the level of accountability and responsibility, taking into account the individual characteristics of the employees in the evaluations, paying attention to the maturity of the information management system, paying attention to the lack of reward systems and punishment and not paying attention to the education system and empowerment of government employees. lack of indicators to measure (logical intelligence, emotional intelligence, cultural intelligence, and spiritual intelligence); lack of readiness and adaptability to progress; with the executive positions of the personalities

of job candidates; The lack of measurement of suitability for management positions, the lack of simulation tests to measure readiness and ability, are among the important issues raised in the decision-making and performance evaluation section. Barati et al. (2013), Attarian et al. (2016), and Mohammadi and Sharifzadeh (2017); are consistent with their research. Problems with Public Administration Law and poor use of information and communication technologies systems have led to problems such as not being able to integrate the services offered to the public, making improvements through internet portals, the existence of documents, and long-term use. processes in the delivery of services, availability of information; to making correct and sufficient decisions; the limitation of the provision of management services to a certain level due to the lack of training in the use of government services, and lack of infrastructure; This is Khairandish et al. (2016); consistent with his research. This research is not unlimited like other studies and research. One of the main limitations of this study has been the breadth of public administration law. Government agencies have had many interpretations of the law, although they have made use of management law in the organizational sectors. Another limitation of the study was the large number of injuries that led to collection and classification over 6 months. Also, open-source selection, categories, question design, survey, ability to communicate and interact with others, etc. business analysis. The research is not far from these effects and naturally, the characteristics, knowledge, and interests of the researcher also affected this research and should be considered as a limitation of this research.

References

- Arman, Mani; Joshaghani, Hassan (2015). Designing and validating a model for analyzing the status of the human resource management system. Quarterly Journal of Human Resources Management Research, Imam Hossein University, 7th year, No. 4. (in Persian)
- Attarian, Firoozeh; Mirsapasi, Nasser; Musikhani, Morteza (2016). Pathology of amending the Civil Service Management Law with the approach of empowering the employees of government executive bodies. Quarterly Journal of Public Management Mission, Year 7, No. 22. (in Persian)
- Brown, D. R.; Harvey, D. (1988), An Experiential Approach to Organization Development, Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

- Castells, Manuel. (2006). *Information Age: Economy, Society, and Culture (The Rise of a Network Society)*, Translated by Ahad Aliqlian and Afshin Khakbaz, Tarh-e No Publications, Tehran, Fifth Edition. (in Persian)
- Dana Isfahani, Zohreh; Taherpour, Habibaullah. (2012). Identifying the effective factors on the implementation of Chapter 9 of the Civil Service Management Law (Employee Empowerment) in government organizations, *Quarterly Journal of Development and Transformation Management*, No. 11. (in Persian)
- Forouzandeh Dehkordi, please. (2008). Investigating the role of new management theories in the Civil Service Management Law. *Tomorrow Management Magazine*, No. 19. (in Persian)
- Giurian, Hassan; Rabiee, Mohammad Reza (2002). *Decision Making and Determining Government Policy*, Yakan Publications: Tehran.) in Persian(
- Hadavand, Mehdi; Kazemi, David. (2013). A reflection on the modern principles of administrative law in the Civil Service Management Law. *Strategy Quarterly*, Year 22, No. 67.) in Persian)
- Harisinejad, Kamaluddin; Jangjo, Farzad; Lotfi, Akbar. (2012). An analysis of the probationary period of employment in the Civil Service Management Law. *Administrative Law Quarterly*, First Year, No. 4. (in Persian)
- Howard, A. (2004). *Diagnosis for Organizational Change: Methods and Models*. New York, NY: The Guilford Press.
- Kheirandish, Mehdi; Shakeri, Gholamreza; Ghanizadeh, Abdul Reza (2016). Pathology of the effectiveness of the use of information technology and administrative services in the Civil Service Management Law. *Quarterly Journal of Management of Government Organizations*, Third Year, No. 14.(in Persian)
- Kolb, D. A. & Frohman, A. L. (2012). An Organization Development Approach to Consulting. *Sloan Management Review*, 12, 51-65.
- Mirsapasi, Nasser; Qahramani, Massoud (2011). The necessity of adapting the approach of a fundamental change (macro implementation and based on systemic attitude) to the transformation plan in the administrative system of Iran to improve and enhance the

- capability and capability of the government. quarterly Journal of Management Research. Issue 88.) in Persian(
- Mohammadi, Mohammad; Sharifzadeh, Fattah (2017). Designing a performance management model with a human resource development approach in the public sector. Quarterly Journal of Human Resources Education and Development, Fourth Year, No. 15. (in Persian)
- Nadler, D. A. & Tushman, M. L. (2006). A Model for Diagnosing Organizational Behavior. *Organizational Dynamics*, Autumn, 35-51.
- Porras, J. I. & Berg, P. O. (2008). The Impact of Organization Development. *Academy of Management Review*, 3, 249-266.
- Purkiani, Massoud; Salajeqeh, Sanjar; Fezollah zarepoor (2014). Explaining barriers to policy implementation using centralized group discussion (Case study: Civil Service Management Law). *Quarterly Journal of Management of Government Organizations*. In the third year, number 9. (in Persian)
- Qitani, Alborz; Memarzadeh, Gholamreza; Mirsapasi, Nasser. (2017). Designing a human resource management model with a socio-technical and ecological approach for the Iranian public sector. *Public Management Perspectives*, No. 30. (in Persian)
- Ronaq, Yusuf. (2009). Civil Service Management Law regulates the relationship between government, people, and employees. *Journal of Human Resources*, No. 2. (in Persian)
- Salehi, Sajjad; Daneshfard, Karmaleh; Mirsapasi, Nasser; Goodarzvand, Mehrdad. (2018). Model of human resources supply and adjustment system (research in the Civil Service Management Law). *Quarterly Journal of Human Resource Management Research*, Imam Hossein University, 10th year, No. 2. (in Persian)
- Shahlaei, Nasser (2017). Pathology of the legal system and benefits of the armed forces. *Defense Strategy Quarterly*, Year 15, Issue 59. (in Persian)
- Shum, C., Gatling, A., & Shoemaker, S. (2018). A model of hospitality leadership competency for frontline and director-level managers: Which competencies matter more? *International Journal of Hospitality Management*, 74, 57-66.

Singe, Peter. (2008). Fifth Commandment: Creating a Learning Organization. Translated by Hafez Kamal Hedayat and Mohammad Roshan. Tehran: Industrial Management Organization Publications, Tehran. (inPersian)

Tips on the system of payment of salaries and benefits of managers in the public sector. Research Center of the Islamic Consultative Assembly, serial number 14993. (in Persian)

Key Terms

Middle East: The region of the world that has not lost its importance since ancient times.

Public Administration: Organizational structure of the state

Public Law: The area of law that regulates relations between the state and citizens or the state's institutions

General Systems Theory: Integrity between interrelated parts

Performance System: Systematic measurement made by comparing all the characteristics of the personnel with the others.

Recruitment: The overall process for identifying suitable candidates for jobs within the organization

Law: It is the rules of law created by the authorized bodies.

Management: Determining the strategy of institutions or organizations and coordinating employees

SERVQUAL MODELİNİ KULLANARAK KALİTELİ HİZMETLERDEKİ BOŞLUĞUN ARAŞTIRILMASI (ÖRNEK OLAY: BANK MELLI'NİN TAHRAN'DAKİ KUZEY ŞUBELERİ)

Neda NAFARI*

Geliş Tarihi: 15.10.2023

Kabul Tarihi: 25.10.2023

Özet

Bu çalışma, SERVQUAL modelini kullanarak hizmet kalitesi açığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır (örnek olay: Melli Bank'ın Tahran'daki Kuzey şubeleri). Bu araştırmanın amacı işlevsel, yöntemi ise tanımlayıcı-ölçülebilir niteliktedir. Bu çalışmanın istatistiksel topluluğu Melli Bank'ın Tahran'daki Kuzey şubelerinin sayıları sınırsız olan tüm müşterilerinden oluşmaktadır. Morgan'ın tablosuna göre minimum örnek sayısını dikkate alıyoruz. Mevcut 109 birimin 86 şubesini değerlendiriyoruz. Anketi yanıtlamak üzere herhangi bir departmandan rastgele üç müşteri seçildi. Toplamda 258 kişi ankete yanıt verecek. Örneklem rastgele seçime dayalı olacaktır. Bu çalışmadaki bilgiler SERVQUAL modeline ilişkin standart bir ankettir. Mevcut ve optimal organizasyonel durumu dikkate alan anket, 22 adet kapalı cevaplı sorudan oluşmakta olup, beş seçenekli (çok düşükten çok yükseğe) Likert ölçeğine göre beş bölüm halinde derlenmiştir. Bu çalışmada kullanılan istatistiksel teknikler tanımlayıcı ve çıkarımsal istatistik alanındadır. Tanımlayıcı istatistiklerde frekans tabloları gibi istatistiksel teknikler kullanıldı. Çıkarımsal istatistiklerde bağımlı t testi de kullanılmış, hesaplamalarda SPSS 22 yazılımı kullanılmıştır. Bağımlı t-testi sonuçları, bu çalışmada ilk etapta tüm hipotezlerin doğrulandığını ve Melli Bank'ın hizmet kalitesinin 5 boyutunda, işaretli ve empati faktörlerinin maksimum açıklığa sahip olduğu zararların olduğunu ortaya koymuştur bu konuda.

Anahtar Kelimeler: Kalite farkı, Hizmet kalitesi, Servqual modeli

* Tehran North branch Islamic Azad University, Yrd. Doç. Dr., nedanafari191@gmail.com, Orcid ID: [0000-0001-9732-472X](https://orcid.org/0000-0001-9732-472X)

SURVEY THE GAP OF QUALITY SERVICES BY USING SERVQUAL MODEL (CASE STUDY: NORTH BRANCHES OF BANK MELLI IN TEHRAN)

Abstract

This study evaluates the service quality gap using the SERVQUAL model (case study: Northern branches of Melli Bank in Tehran). The purpose of this research is functional, and its method is descriptive-measurable. The statistical community of the present study is all customers of the Northern branches of Melli Bank in Tehran, whose numbers are unlimited. According to Morgan's table, we consider the minimum number of samples. We believe 86 extensions from 109 existing units. Three customers were randomly selected from any department to respond to the questionnaire. In all, 258 people will respond to the questionnaire. The sampling will be based on random selection. Information in the present study is used from a standard questionnaire based on the SERVQUAL model. The questionnaire considering the current and optimal organisational situation has 22 closed-answer questions, and based on the Likert scale of five options (from very low to very high), it has been compiled into five sections. The statistical techniques used in this research are in the field of descriptive and inferential statistics. Statistical methods such as frequency tables were used in descriptive statistics. A dependent t-test was also used in the field of inferential statistics, and SPSS 22 software was also used for doing calculations. The results of the dependent t-test show that all hypotheses were confirmed in this research in the first place, and it was made clear that Melli Bank has some damages in 5 dimensions of service quality, which the marked and Empathy factors have the maximum gaps in this regard.

Keywords: Quality gap, Service quality, Servqual model

1. Introduction

In a competitive environment where organisations compete to attract customers, customer satisfaction with the services provided is a critical element in the success and excellence of organisations. It is an essential factor for profitability and customer loyalty to the organisers. (Moqimi, 2009) In the changing world, many organisations seek ways to get through them, gain a competitive advantage, and distinguish their goods and services from those of other organisations. One of the strategies available to achieve this importance is providing quality

service. (Tarrahi et al., 2012) Today, more than at any other time, the issue of service quality is an essential factor for the growth, success and sustainability of the organisation and is a matter of strategic, practical and comprehensive on the agenda of management of organisations (Daglas & Firdous, 2006), service quality is the comparing what the customer feels it should be (expectations) with what is received (perception). If expectations are more than perceptions, from the customer's perspective, the quality of services received is less and follows his dissatisfaction. (Tarrahi et al, 2012) Of course, the problem of service quality is emerging, and organisations need to focus on understanding and meeting the needs and demands of our customers. Should an organisation service itself rather than its customers, and should its policies be established based on their views? The lack of direct communication with customers ultimately causes the courtesy not to respond to the expectations of its customers and, therefore, causes disagreement among customers in the field of providing quality services. (Gorji et al., 2012) The first significant step in developing a quality improvement program is perceptions and customer expectations of service quality. Identify gaps and adopt strategies to overcome these gaps. (Sohrabi and Majidi, 2013) One frequently used method to determine and evaluate service quality is SERVQUAL tools invented by Parasuraman. (Kebriyai and Roudbari, 2005) This model contains five dimensions of tangible factors: reliability, responsiveness, assurance and Empathy. (Hosseini, Ahmadinejad and Ghaderi, 1389) Concerning the preceding, the results of the reviews of this bank show that levels of customer satisfaction and the quality of service provided by some branches of Bank Melli Iran in Tehran could be more desirable. Customers are not satisfied with the situation in different sectors. As well as the quality of services provided by the bank's managers, appropriate information in various aspects still needs to know the expectations of clients and customers, which is one of the critical factors causing this gap. So all of the above makes it necessary for us to achieve favourable conditions by using scientific methods and tools to identify and assess the factors affecting this act systematically and by using the results of this research and review methods and performance and identify factors inhibiting we act to prevent existing defects, for this measure service quality and identify barriers use from SERVQUAL scale, Something which if carried out would allow this bank to identify factors contributing to the improving service quality and through their actions, level of quality of services provided to the favourable conditions brought and obtain the consent of clients and customers. So we intend to perform this research answer to this fundamental question:

Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between the present and desired situation of service quality in the National Bank's north branches?

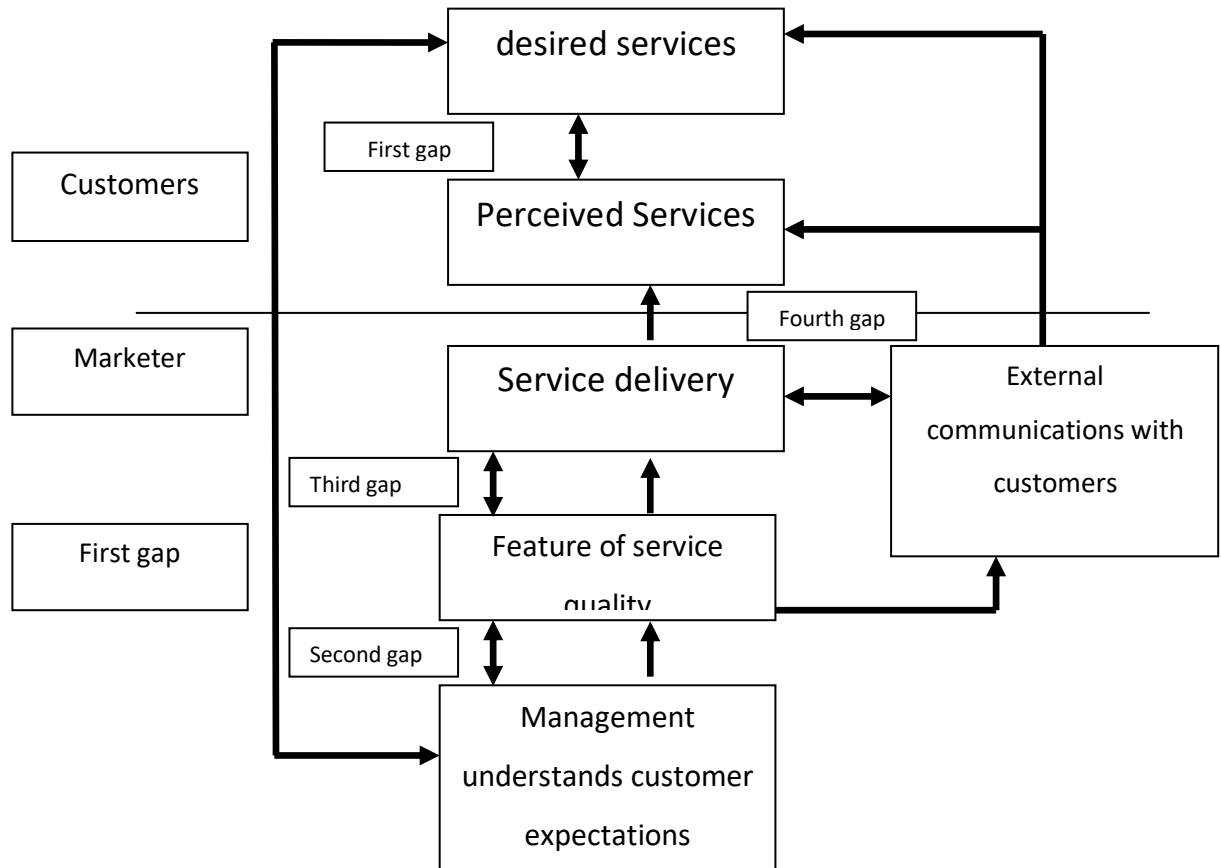
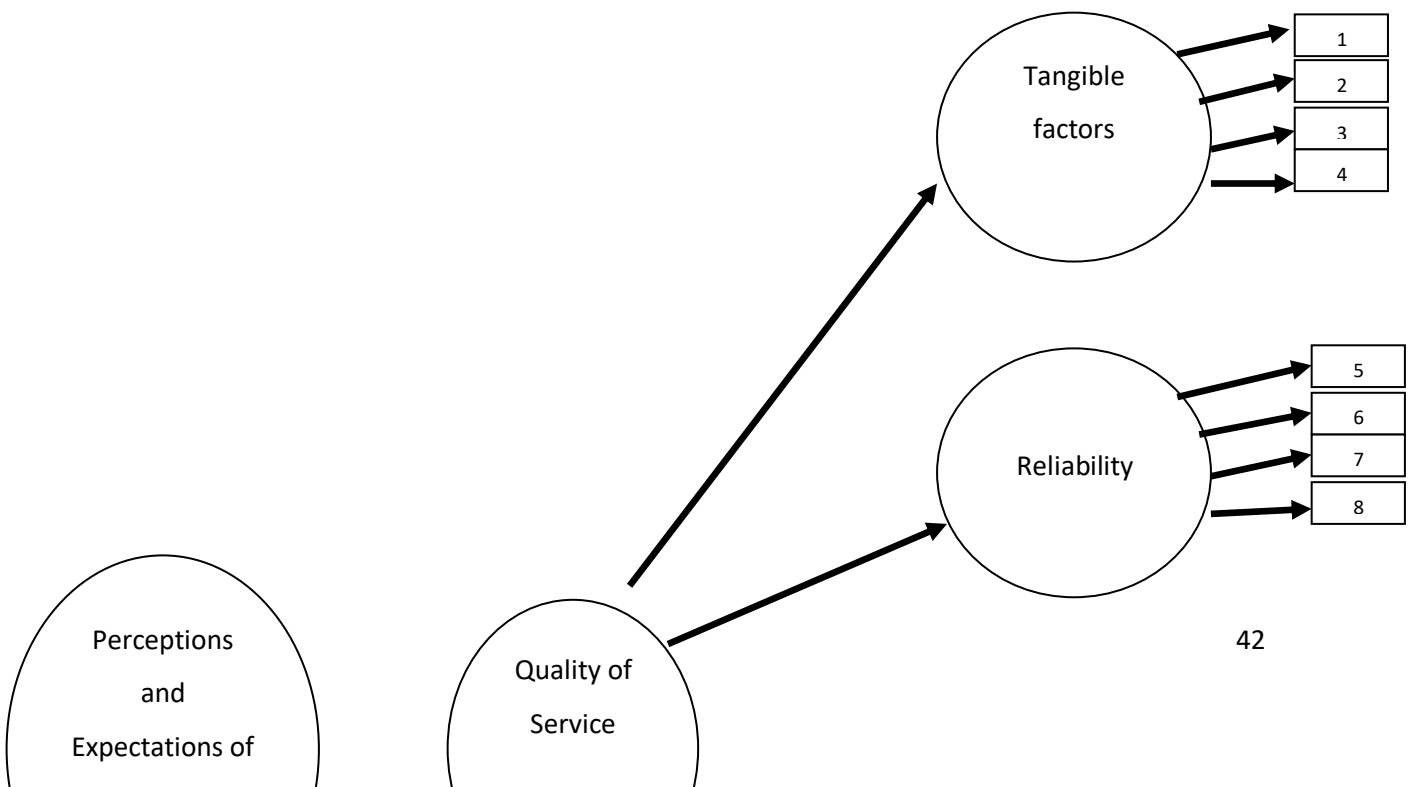

Figure 1: Model of source services quality

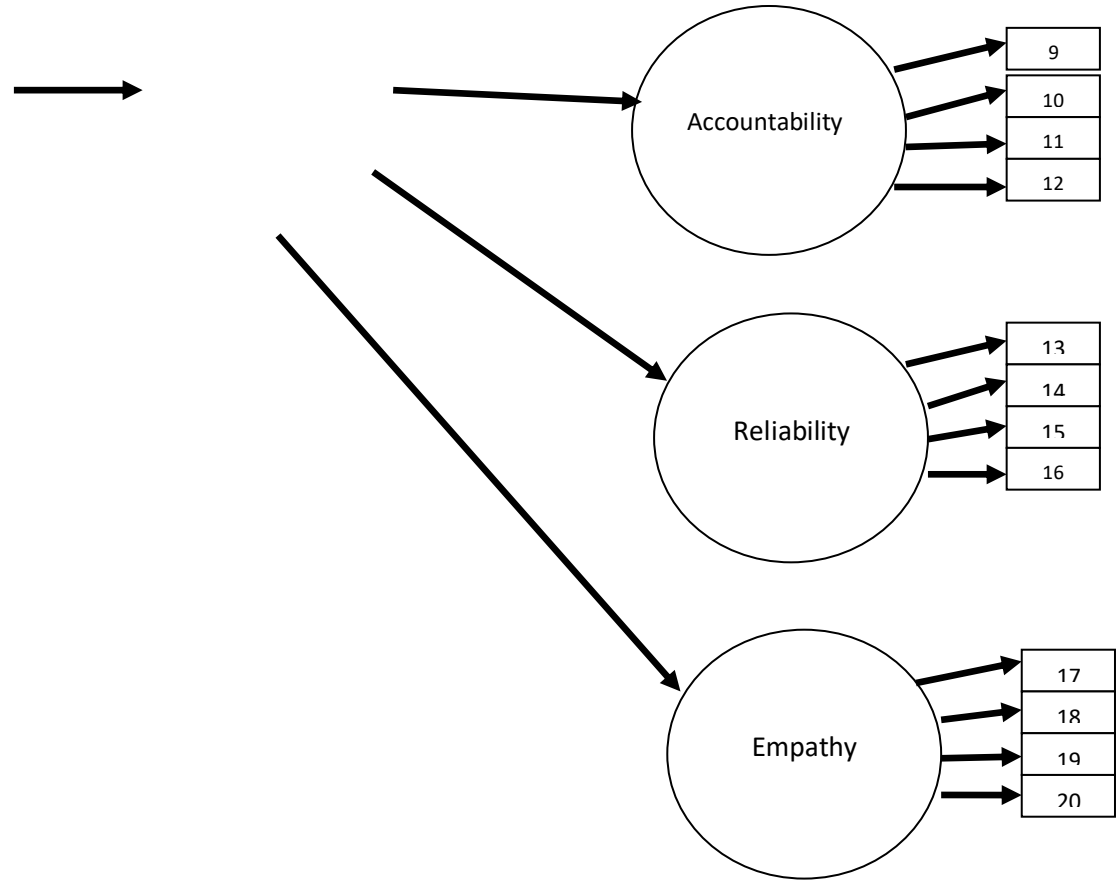

Figure 2 Conceptual model of research

Other questions of this study are as follows:

Secondary objectives of the research

- Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between the dimensions of tangible factors of perceptions and expectations in the northern branches of Bank Melli Iran?
- Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between the perceptions and expectations of reliability in the north branches of Bank Melli Iran?
- Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between the Accountability of perceptions and expectations in the northern branches of Bank Melli Iran?
- Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between perceptions and expectations in the north branches of Bank Melli Iran?
- Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between Empathy of perceptions and expectations in the northern branches of Bank Melli Iran?

The hypotheses of this research are as follows:

➤ **The central idea of the research**

There is a significant gap based on the SERVQUAL model between the present and desired situation of service quality in the National Bank's north branches.

➤ **Secondary hypotheses of research**

- There needs to be a significant gap based on the SERVQUAL model between the dimensions of tangible factors of perceptions and expectations in the northern branches of Bank Melli Iran.
- Based on the SERVQUAL model, there is a significant gap between the perceptions and expectations of reliability in the northern branches of Bank Melli Iran.
- There is a significant gap based on the SERVQUAL model between Accountability of perceptions and expectations in the northern branches of Bank Melli Iran.
- Based on the SERVQUAL model, there is a significant gap between perceptions and expectations in the northern branches of Bank Melli Iran.
- There is a significant gap based on the SERVQUAL model between Empathy of perceptions and expectations in the northern branches of Bank Melli Iran.

2. Research background

Moradian Tamjid and colleagues (2013) quality assessment of Library Services at the University of Hamedan Medical Sciences through a gap analysis model. This study applied that as an analytical survey. The quality of services provided was evaluated using the "I. A. Layb Qual" questionnaire. The research community constitute the potential users of the Libraries of the University of Medical Sciences and uses the sample table and Morgan, "Per cent stratified random sampling", and using the resulting sample method is equal to 963 people. The results showed that these libraries have been able to minimise the overall expectations provided, but there are many gaps in estimating the full expectations of the users. From the user perspective, areas of "trust", "employees", and "Information Center" have the highest priority and degree of importance. Also, areas of "duplicating and printing", "Press", and "audio-visual resources" have the lowest degree of importance.

On the other hand, the first to fifth research hypothesis test results show a significant difference in the user's view of the degree of importance of the five main components' quality and level of their performance. Kavooosi and colleagues (2011) examined the gap between

students' expectations and perceptions of educational services in the faculty of management and information in Shiraz in 2011's first six months. This cross-sectional study was performed in the year 2011 among total students of management and communication of Shiraz, 247. Research tools questionnaires are five-dimensional to measure the quality, including guaranteed dimensions, responsiveness, Empathy, Confidence, and tangible and physical. This questionnaire measures the students' perceptions and expectations of the quality of educational services and the gap in the services received. The findings indicated that the quality of services aspects could have been at the expected level of students. So, planning is needed to improve the quality of services and meet the expectations of students. Dimensions that have the highest gap Frequently were dimensions that, Through simple promotional processes and resources, are not too highly amended and should considered the priority action.

Hosseini, Ahmadinejad and Ghaderi (2010) review and evaluate the quality of services and its relationship with customer satisfaction (Case Study: Bank of Commerce). In this study, the Sarporf scale is used to evaluate the quality of service. The population of the investigation is all customers of the Bank of Commerce in the city of Karaj, and 250 statistical samples are from these customers. The results of this research, using the Sarporf correlation, show that the hypotheses were confirmed. (Hosseini, Ahmadinejad and Ghaderi, 2010)

Ezzat Abadi and colleagues (2010) analysed the gap between the perceptions and expectations of clients by using the SERVQUAL approach in Yazd Afshar Hospital. This study used a questionnaire of 22 questions by Parasuraman et al.. Research findings show gaps between the expectations of quality and the perceptions of patients from the hospital services. (Ezzat Abadi et al., 2010)

Baba Gharibi and Fattahi (2009) compare the measuring the quality of Library services for Ferdowsi University from the perspective of users and librarians using the instrument's light-Qual. The quality of library services in two levels of "existing" and "expected" examined. Two hundred thirty-one graduate students and all school librarians were surveyed about the quality of library services, and there were significant differences. (Baba Gheibi and Fattahi, 2009)

Mohammadi et al. (82) measured the quality of services based on the expectations and perceptions of patients studied in Zanzan hospitals. They conducted a cross-sectional study, and the SERVQUAL instruments were used to conduct this research. In this study, the most

crucial aspect was the ability of doctors and hospital staff to create customer confidence and have skills and sufficient professional competence to evaluate the quality of service. (Mohammadi et al., 82)

3. Research Methodology

This study is applied research because it seeks to implement a scientific method and its application to solving problems in the real world. In terms of the technique, it can be considered a descriptive study. The statistical population in this study consists of all customers in the north branches of the National Bank in Tehran, and their number is infinite. According to Morgan's table, a minimum number of samples we consider. Among the 109 national bank branches in the north of Tehran, 86 branches from each chapter, three clients will respond to the questionnaire randomly. Overall, 258 people will respond to the questionnaire. The sampling will be based on a simple random sampling method. This study used a questionnaire based on the SERVQUAL model to collect information from the researcher. This questionnaire to the organisation's current and desired status from the closed with 22 questions based on the five-item Likert scale (from very low to very high) is developed in 5 sections. The statistical techniques used in this research are descriptive and inferential statistics. They used statistical methods such as frequency distribution tables for descriptive statistics. Also, in the field of inferential statistical and t-tests, we used, as well as for performing the calculations, the 22 Spss software was used.

4. Research Findings

1.4 - Test the sub-hypotheses of research

To perform this test, we use paired t-test (dependent)

➤ The first sub-hypothesis of research

Table 1: Table of t-paired for the first sub-hypothesis

Paired Samples Statistics

	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1 Available situation	2.3196	258	1.00568	.10211
		258	.58877	.05978

Good situation	4.1959		
----------------	--------	--	--

	mean	Std. deviation	Std. error mean	95% confidence interval of the difference		t	df	Sig.(2-tailed)
				lower	upper			
Available situation	1.87629	1.12043	.11376	-2.10211	-1.65047	-	257	.000
Pair 1 Good situation						16.493		

Table 1: Table of paired t-test for the first sub-hypothesis

PairedSamples test

The data in Table 2 show that using the paired t-test (dependent) on an error level of 5% to compare available and good situation tangible factors dimension in the north Tehran branches of Bank Melli Iran has been studied. Since the p-value <5%, the null hypothesis is rejected. In other words, with a Confidence of 0.95, the assumed research successor will be accepted. In other words, with 95% confidence, there is a significant difference between the available and good situation.

➤ **The second hypothesis of the test**

Table 3: Table of t.paired for the second sub. hypothesis

PairedSamples test

	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1 Available situation	2.3814	258	1.04526	0.10613
Good situation	4.1546	258	.68222	.06927

Table 4: Table of paired t-test for the second hypothesis

	mean	Std. deviation	Std. error mean	95% confidence interval of the difference		t	df	Sig.(2-tailed)
				lower	upper			
Available situation	-							
Pair 1	1.77320	1.15925	.111770	-2.00684	-1.53956	-	257	.000
Good situation						15.065		

PairedSamples test

The data in Table 4 show that using the paired t-test (dependent) on an error level of 5% to compare available and suitable situation reliability dimensions in the north Tehran branches of Bank Melli Iran have been studied. Since the p-value <5%, the null hypothesis is rejected; in other words, it can be concluded that with a confidence of 0.95, the assumed successor of the research will be accepted. In other words, with 95% confidence, there is a significant difference between the available and good situation.

➤ **The third hypothesis of the test**

Table 5: Table of t-paired for the first sub-hypothesis

PairedSamples test

	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1 Available situation	2.3814	258	1.04526	0.10613
Good situation	4.1546	258	.68222	.06927

Table 6: Table of paired t-test third hypothesis

PairedSamples test

	mean	Std. deviation	Std. error mean	95% confidence interval of the difference		t	df	Sig.(2-tailed)
				lower	upper			
Available situation	-							
Pair 1	1.72165	1.26444	.12838	-1.97649	-1.46681	-	257	.000
Good situation						13.410		

The data in Table 6 show that using the paired t-test (dependent) on an error level of 5% to compare available and good situation accountability dimensions in the north Tehran branches of Bank Melli Iran have been studied. Since the p-value <5%, the null hypothesis is

rejected; in other words, it can be concluded that with a confidence of 0.95, the assumed successor

of the research will be accepted. In other words, with 95% confidence, there is a significant difference between the available and good situation.

➤ **The fourth hypothesis of the test**

Table 7: Table of t-paired for the fourth sub-hypothesis

PairedSamples test

	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1 Available situation	2.3608	258	1.07224	.10887
Good situation	3.9175	258	1.02744	.10432

Table 8: Table of paired t-test for the fourth hypothesis

PairedSamples test

	mean	Std. deviation	Std. error mean	95% confidence interval of the difference		t	df	Sig.(2-tailed)
				lower	upper			
Available situation	-	1.44315	.14653	-1.84756	-1.426584	-	257	.000
Pair 1 Good situation	1.55670	1.44315	.14653	-1.84756	-1.426584	10.624	257	.000

The data in Table 8 show that using the paired t-test (dependent) on an error level of 5% compared between available and suitable situation peace of mind dimension in the north Tehran

branches of Bank Melli Iran has been studied. Since the p-value <5%, the null hypothesis is rejected; in other words, it can be concluded that with a confidence of 0.95, the assumed successor

of the research will be accepted. In other words, with 95%, there is a significant difference between the available and good situation.

➤ **The fifth hypothesis of the test**

Table 9: Table of t-paired for the fourth hypothesis

PairedSamples test

	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1 Available situation	2.2219	258	1.04567	.10345
Good situation	3.9958	258	.73879	.07102

Table 10: Table of paired t-test for the fifth hypothesis

PairedSamples test

	mean	Std. deviation	Std. error mean	95% confidence interval of the difference		t	df	Sig.(2-tailed)
				lower	upper			
	-							

Available situation	1.67231	1.13425	.11980	-1.9623	-1.4677	-	257	.000
Pair 1						14.905		
Good situation								

The data in Table 10 show that using the paired t-test (dependent) on an error level of 5% to compare available and suitable situation empathy dimensions in the north Tehran branches of Bank Melli Iran has been studied. Since the p-value <5%, the null hypothesis is rejected; in other words, it can be concluded that with a confidence of 0.95, the assumed successor of the research will be accepted. In other words, with 95%, there is a significant difference between the available and good situation.

➤ **Main hypothesis testing**

Table 11: Table of t-paired for the central hypothesis

PairedSamples test

	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1 Available situation	2.2946	258	1.05319	.10773
Good situation	4.1134	258	.83194	.08823

Table 10: Table of paired t-test for the fifth hypothesis

PairedSamples test

				95% confidence interval of the difference	t	df	Sig.(2-
--	--	--	--	---	---	----	---------

	mean	Std. deviation	Std. error mean	lower	upper			tailed)
Available situation	-							
Pair 1	1.68165	1.26444	.12838	-1.97649	-1.46681	-	257	.000
Good situation						13.410		

The data in Table 12 show that using the paired t-test (dependent) on an error level of 5% to compare available and suitable service quality situations in the north Tehran branches of Bank Melli Iran has been studied. Since the p-value <5%, the null hypothesis is rejected; in other words, it can be concluded that with a confidence of 0.95, the assumed successor of the research will be accepted. In other words, with 95%, there is a significant difference between the available and good situation of service quality.

5. Conclusion

5.1 results of research based on the findings from the survey questions and the answers to these questions

1.1.5 The answer to the central question of the research

Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between the present and desired situation of service quality in the National Bank's north branches? Using the paired t-test (dependent) on an error level of 5% to compare available and suitable situations of service quality in the north Tehran branches of Bank Melli Iran has been studied. Since the p-value <5%, the null hypothesis is rejected; in other words, it can be concluded that with a confidence of 0.95, the assumed successor of the research will be accepted. In other words, with 95%, there is a significant difference between the available and good situation of service quality.

2.1.5 Sub-questions of research

- Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between the dimensions of tangible factors of perceptions and expectations in the northern branches of Bank Melli Iran?

The tangible factors dimension in the north Tehran branches of Bank Melli Iran has been studied using the paired t-test (dependent) on an error level of 5% to compare available and suitable situations. Since the p-value <5%, the null hypothesis is rejected; in other words, it can be concluded that with a confidence of 0.95, the assumed successor of the research will be accepted. In other words, with 95% confidence, there is a significant difference between the available and good situation.

- Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between the perceptions and expectations of reliability in the north branches of Bank Melli Iran?

Using the paired t-test (dependent) on an error level of 5% to compare available and suitable situation reliability dimensions in the north Tehran branches of Bank Melli Iran has been studied. Since the p-value <5%, the null hypothesis is rejected; in other words, it can be concluded that with a confidence of 0.95, the assumed successor of the research will be accepted. In other words, with 95% confidence, there is a significant difference between the available and good situation.

- Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between Accountability of perceptions and expectations in the northern branches of Bank Melli Iran?

Using the paired t-test (dependent) on an error level of 5% to compare between available and suitable situation accountability dimensions in the north Tehran branches of Bank Melli Iran has been studied. Since the p-value <5%, the null hypothesis is rejected; in other words, it can be concluded that with a confidence of 0.95, the assumed successor of the research will be accepted. In other words, with 95%, there is a significant difference between the available and good situation of accountability dimension.

- Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between perceptions and expectations in the north branches of Bank Melli Iran?

The paired t-test (dependent) was used on an error level of 5% to compare the available and suitable situations. The peace of mind dimension in the north Tehran branches of Bank Melli Iran has been studied. Since the p-value <5%, the null hypothesis is rejected; in other words,

it can be concluded that with a confidence of 0.95, the assumed successor of the research will be accepted. In other words, with 95%, there is a significant difference between the available and suitable situation peace of mind dimension.

- Is there a significant gap based on the SERVQUAL model between Empathy of perceptions and expectations in the northern branches of Bank Melli Iran?

Using the paired t-test (dependent) on an error level of 5% to compare between available and suitable situation empathy dimensions in the north Tehran branches of Bank Melli Iran has been studied. Since the p-value <5%, the null hypothesis is rejected; in other words, it can be concluded that with a confidence of 0.95, the assumed successor of the research will be accepted. In other words, with 95%, there is a significant difference between the available and good situation empathy dimension.

2.5 The results of the study hypothesis

- **Evaluate the main hypotheses**

The central hypothesis indicates a significant difference between the available and good situation of service quality in the north Tehran branches of Bank Melli Iran. Mc Semsari, O Keskin. (2023). Bahraini and colleagues (2011) examined the Quality of Service at the Islamic Azad University, based on the SERVQUAL and QFD model in the Islamic Azad University of Aliabad Branch, and they found that existing gaps in services were approved by using symbols test.

Baba Gheibi and Fattahi (2009) also concluded that there are significant differences between available and good service quality in libraries. Mohammadi et al. (2003) also concluded that between expectations and perceptions of patients, there is a difference in the quality of hospital services in Zanjan. Ezzat Abadi and colleagues (2010) also analysed the gap between the perceptions and expectations of service recipients by using the SERVQUAL approach in Yazd Afshar's Hospital. I concluded that between the service qualities of recipients of services, there is a significant difference in all five dimensions of the SERVQUAL model.

- **The evaluation of the first sub-hypothesis**

The first hypothesis suggests a significant difference between the available and suitable situations of tangible factors dimension in the north of Tehran branches at Melli Bank of Iran. The results of Bahraini and colleagues (2010), Mohammadi et al. (2003) and Ezzat Abadi et al. (2010) are in the same line.

➤ **The second sub-hypothesis**

The second hypothesis suggests that between the perceptions and expectations of reliability in the north branches at Melli Bank of Iran, there is a significant gap based on the SERVQUAL model that with the results of Bahraini and colleagues (2010), Mohammadi et al. (2003) and Ezzat Abadi et al. (2010) is in the same line.

➤ **The third sub-hypothesis**

The third hypothesis suggests that between the available and suitable situations of Accountability in the north of Tehran branches at Melli Bank of Iran, there is a significant difference with the results of Ezzat Abadi et al. (2010), Bahraini and colleagues (2010), Mohammadi et al. (2003) and Ezzat Abadi et al. (2010) is in the same line.

➤ **The fourth sub-hypothesis**

The fourth hypothesis suggests a significant difference between the available and suitable Confidence situations in the north of Tehran branches at Melli Bank of Iran. The results of Ezzat Abadi et al. (2010), Bahraini and colleagues (2010), Mohammadi et al. (2003), and Ezzat Abadi et al. (2010) are in the same line.

➤ **The fifth sub-hypothesis**

The fifth hypothesis suggests a significant difference between the available and suitable situations of Empathy in the north of Tehran branches at Melli Bank of Iran. The results of Ezzat Abadi et al. (2010), Bahraini and colleagues (2010), Mohammadi et al. (2003), and Ezzat Abadi et al. (2010) are in the same line.

5.3 study suggestions

1.3.5 Practical suggestions based on research findings

- North of Tehran branches at Melli Bank of Iran, should these factors and components of 22 districts Related to them be included in their quality improvement programs and other operations due to the gaps between the service quality available and goods in all five dimensions in the north of Tehran branches at Melli Bank of Iran. Therefore, the bank must design and re-engineer the processes to meet customer expectations and improve their available situation.

- Continuous staff awareness of the essential components, a practical element in developing and maintaining service quality, can be considered a continuous quality improvement. Therefore, proper training and motivating employees to adhere to performance standards find double significance.
- Due to the possibility of changing the customers' views over time, the need for continuous and regular evaluation of the quality of service is recommended as a critical success factor.
- Due to the lack of knowledge of many customers from deliverable services, proper information about presentable services, increasing their understanding from the organisational end, and most importantly, adhering to the promises made will lead to reduced communication gap and increased customer satisfaction.
- It is recommended to increase the quality of services and workshops to serve and communicate with employees and also hold workshops to improve employees' technical skills.
- Establishing quality improvement teams, a member of branch management, and other people may help promote the bank's services.
- Recommendations must be established, and timely and sufficient activities must be disseminated to improve the quality of services.
- To improve the Accountability to the problems of employees, they must be given the resources and sufficient authority available for employees. Also, traditional personnel evaluations, removal, and performance are based on continuous improvement in performing tasks and responding to customers examined.
- Employees use motivation techniques to encourage responsibility, such as apparent acknowledgements, promotions, material rewards, Etc.
- It is recommended to increase satisfaction and improve the quality of services periodically conducted surveys from customers.

2.3.5 Suggestions for future research

re-performing of this research in other organisations

- Due to limited resources, meeting customers' needs is impossible. Hence, awareness from the minimum and maximum level expected by customers about components of service quality or, in other words, about the extent of acceptable changes, is essential. Organisations with knowledge of the matter can allocate resources so that crucial

services provide minimum customer expectations and achieve maximum satisfaction. So, it is recommended that a model be modified by considering the acceptable scope of the change for future research.

References

- Moqimi, SM., Hafizi, R., 2009, performance management and its relationship to quality of service in branches of National City Bank, *Business Management*, Volume 1, Issue 3, Pages 164-147
- Mirza, H., Ahmadinejad, M., Ghaderi, S., (89). Furthermore, measure service quality and its relationship with customer satisfaction: A Case Study: Bank of Commerce. *Business Review*, No. 42
- . Parassurman et al. (1991) "Understanding customer Expectation of Services", *Sloan Management Review*, p15
- Muhammadi, A., et al. (2003), measuring service quality based on the expectations and perceptions of patients in hospitals of Zanjan, the Faculty of Health and Health Research Institutes, Year 2. Number 2
- Shahurdiany, SH., (2010). Design quality measurement tool for research services based on SERVQUAL model, *Journal of Management Accounting/Number V*
- Gorji, A., Nourai, F., Siami, S., (2010). A comparative study of the quality of services at the Islamic Azad University, *New Journal of industrial/organisational psychology*, the fourth Avl. Share
- Momeni, E., Sohrabi, H., Akbari Mahale Kalai, M., (2012). Strategies for organisational intelligence and quality of service, *strategic management studies*, No. 9, pp. 71-51
- Sohrabi, Z., and Majidi, Z., (2013). The quality gap in educational services: education administrators, faculty and medical students, the Faculty of Allied Health Tehran University of Medical Sciences (Payavard Health, 2013 Volume 7), Number 5
- Moradian, M., Ghafari, S., Zarei, F., (2013). Evaluating the quality of library services through the gap analysis University of Medical Sciences, Volume 2, Issue 2, Pages 1-16
- Mc Semsari, O Keskin. (2023) Examining The Relationship Between Economic Instability And Economic Development In Iran (2000-2017), Volume 3, Issue 1, Pages 31-44, *International Journal Of Equality Policy (Journal Park)*.

Gorji, A., Tabatabai, H., Akbari Amin, SM. (2013). The service quality gap model (SERVQUAL: ServQual) in Imam Khomeini Hospital Complex (RA): 2011, Health Management: Volume 16, Number 51; from page 7 to page 18...

Tarrahi, MJ., Hamuzadeh, P., Bijanvand, M., called Lashgarara. (2010). Evaluate the quality of health services provided in health centres in the city of Khorramabad using SERVQUAL in 1389, Journal of Academic - Research (medical) Issue 1 (51)

Kavousi, Z., Kaffashi, Sh., Sadeghifard, J., Musavi Esfahani, H., (2013) .shkaf between students' expectations and perceptions of educational services offered in the Faculty of Management and Information Sciences, Shiraz University of Medical Sciences Based on the Servqual, development of Medical Education; From page 69 to page 78.

SOSYAL VATANDAŞLIK VE YAPILABİLİRLİKTEN YOKSUNLUK BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE SOSYAL HAKLARIN İNCELENMESİ

Dilek TOPÇU MUMLU*

Geliş Tarihi: 13.04.2023

Kabul Tarihi: 11.11.2023

Özet

Çeşitli sebeplerle dezavantajlı durumda bulunan bireylerin toplumsal yapıda var edilmesini ve güçlenmesini sağlayacak hak edinimlerinin anayasal güvencede sağlanması, insan hakları bağlamında evrensel ve ulusal yasal düzenlemelerin konusu haline gelmektedir. İnsan haklarının gerçekleştirilmesinde temel üstün norm olan anayasanın sosyal haklar bakımından incelenmesi ve halka en yakın yerel yönetim birimleri olarak tanımlanan belediyelerin yasal çerçevesinin ‘‘Sosyal Vatandaşlık’’ ve ‘‘Yapılabilirlikten Yoksunluk’’ teorisi çerçevesinde yasal zeminde incelenmesi çalışmanın temel amacıdır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi, doküman analizi tekniği kullanılarak 1982 Anayasası, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu sınırları çizilen kuramsal temelde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hak, Sosyal Vatandaşlık, Yapılabilirlikten Yoksunluk.

EXAMINATION OF SOCIAL RIGHTS IN TURKEY IN THE CONTEXT OF LACK OF SOCIAL CITIZENSHIP AND RESPONSIBILITY

Abstract

Providing constitutional protection for the acquisition of rights that will ensure the existence and strengthening of individuals who are disadvantaged for various reasons in the social structure has become the subject of universal and national legal regulations in the context of human rights. The main purpose of the study is to examine the constitution, which is the basic superior norm in the realization of human rights, in terms of social rights and to examine the legal framework of municipalities, which are defined as the local government units closest to

* Giresun Üniversitesi, Şebinkarahisar Meslek Yüksekokulu, Öğr. Gör. Dr., Orcid ID: [0000-0003-4998-2773](https://orcid.org/0000-0003-4998-2773),
dilek.topcu@giresun.edu.tr

the people, on legal grounds within the framework of "Social Citizenship" and "Lack of availability" theory. In the study, qualitative research method and document analysis technique were used to examine the theoretical basis of the 1982 Constitution, Municipality Law No. 5393 and Metropolitan Municipality Law No. 5216.

Key Words: Social Right, Social Citizenship, Lack of Capability.

Giriş

Küresel düzeyde insan hakları bağlamında değerlendirilen hak kavramı, ulusal düzeyde anayasal ve yasal dayanaklarla uygulama güvencesine sahip olmaktadır. Uluslararası hukukun objektif kabulüne dayanan insan hakları teorisi küresel, ulusal, yerel düzeyde hakların kuşak sınıflandırmasını esas almaktadır. Kişi hakları ve siyasal haklar birinci, ekonomik sosyal ve kültürel haklar ikinci, dayanışma hakları üçüncü kuşak haklar çerçevesinde yer almaktadır (Şenkal ve Doğan, 2012: 66). İnsan hakları bağlamında yapılan bu sınıflandırma, hak kavramının getirdiği sorumluluk ile haklara sahip olanla, haklara müdahale edebilecek olanlar arasında bir ilişki kurulmasına zemin oluşturmaktadır.

Hak, hukuk düzeni tarafından korunan objektif menfaattir. Menfaat tanımlaması insan hakları felsefesi içinde farklı boyutlarıyla yer almaktadır. Temel insan haklarından olan sosyal haklar bu boyutlardan birini oluşturmaktadır (Metin, 2014: 6324). Devletin olumlu bir edimde bulunmakla görevli olduğu sosyal hakların gerçekleştirilmesinde yasal dayanakların varlığı yönlendirici olmaktadır. Özellikle uluslararası hukuka dayalı sözleşme veya şart niteliğinde düzenlemeler, anayasal güvencelerle oluşturulan yasal düzenlemeler devletin sorumluluklarının yerine getirilmesinde bağlayıcı özellik göstermektedir.

Ekonomik gelişme seviyesine bakılmaksızın devletlerin herkes için asgari geçim ve yaşam haklarına saygı duyulmasını garantileme zorunluluğunu sağlayan sosyal hak kavramı Thomas Humphrey Marshall'ın "Sosyal Vatandaşlık" vurgusuyla ilişkilidir. Toplumsal standartlara uygun şekilde yaşama vurgusuyla sosyal hakları vatandaşlıkla ilişkilendiren bu vurgu, küresel yoksulluğun azaltılmasına yönelik insan hakları yaklaşımını kullanan idari düzenleme ve hak temelli hizmet uygulamalarının gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır (Sarıipek, 2006: 73).

Sınıfsal konumlarından bağımsız olarak T.H.Marshall, sosyal hakları; eşit vatandaşlık statüsü temelinde tanımlanan haklar kapsamında açıklamaktadır (Şenkal, 2006: 69). Sosyal hakların gerçekleşmesinin gelir yetersizliğinden bağımsız olarak düşünülmesi gerektiğini işaret eden Amartya Sen ise sosyal hakların gerçekleşmesinde "Yapabilirlikten Yoksunluk Teorisi"ne

dayanmaktadır. Bu teori, sosyal hakların gelir yetersizliğine dayalı yoksullukla ilişkilendirilmesinde, eşit haklara sahip olmak ile eşit çıktılara sahip olmak arasında yapabilirliğe dikkat çekmektedir. Teori; açlık, sağlıksızlık, barınma koşullarının yetersizliğinin giderilmesi için her insanın kaçınmak isteyeceği durumlardan uzaklaşabilme yetisinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Buğra ve Keyder, 2006: 5).

İnsan hakları bağlamında değerlendirildiğinde sosyal hakların sosyal vatandaşlık ve yapabilirlikten yoksunluk teorilerine göre karşılaştırılmasında yönetim fonksiyonu ön plana çıkmaktadır. Özellikle halka en yakın yönetsel birimler olarak tanımlanan yerel yönetimlerin nasıl bir role sahip olduğu bu noktada önem kazanmaktadır. Kentsel alanda yaşayanların sahip olduğu hakları içeren uluslararası düzenleme olan Avrupa Kentsel Şartı; yerleşmelerde daha iyi yaşam şartlarının oluşturulması ve mevcut koşulların iyileştirilmesi, sosyal ve kültürel olanakların iyileştirilmesi, toplumsal kalkınma ve halk katılımının geliştirilmesi, kentsel alanlara yönelik sorunları anlamak ve karar alma süreçlerine halkın katılımını sağlamak için iş birliği ve dayanışma vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. Bu vurgunun Türkiye'de anayasal sosyal hakların yerel ölçekte nasıl bir görüntü ortaya koyduğuna dönük tespitlere iki teori çerçevesinde ulaşılması hedeflenmektedir.

1. Kavramsal Temelde Sosyal Haklar

Toplumsal değişmeyi etkileyen temel etkenlerden biri, üretim ilişkilerindeki değişimdir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle birlikte meydana gelen toplumsal değişim, günümüzdeki hızlı ve kapsamlı dönüşümün temellerini oluşturmaktadır. Sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle eşgüdümlü bir başka değişim ve dönüşüm tetikleyicisi, bugün farklı şekillerde tanımlanan küreselleşme olgusudur (Karakılçık, 2013: 232).

Küreselleşme, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "*uluslar, toplumlar ve yerel gruplar arası karşılıklı ilişkilerin ve etkileşimlerin genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması ile ilgili tüm eğilimleri ve olguları kapsayan bir kavram*" olarak tanımlanmaktadır (DPT, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2000:1). Küreselleşme; ekonomik niteliği ile ön planda olan bir kavramdır (Tokol, 2017: 155). Küreselleşme bilgi ve haberleşmenin teknolojiye dayalı gelişmeler ekseninde hızlı yayıldığı, sermayenin ulusal sınırları aşarak uluslararası bir nitelik kazandığı süreci açıklamaktadır (Zencirkıran, 2001: 521). Teknoloji temelinde meydana gelen gelişmeler, ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler, çok uluslu şirketlerin etkileri dikkate alındığında küreselleşme olgusunun ön plana çıkan özelliği, ekonomik bütünleşme sürecidir (Alper, 2019: 28-34).

Ulus üstü örgütlenmelerin güçlenmesi ve çeşitlenmesi, sermayenin küreselleşmesi, serbest piyasa ekonomisinin getirdiği, insanların bireysel çıkarlarına odaklı yaşam şekli, bilgi toplumu araçlarının kullanım alanının genişlemesi ve çeşitlenmesi, katılımcı demokrasi anlayışının güçlenmesi ile yerel yönetim ve sivil toplum örgütlerinin öneminin artması küreselleşme kavramının niteliğini ve etki alanını genişletmektedir (Şahin ve Öztürk, 2008: 6). Bu sürecin getirdiği ekonomik düzenlemeler, gelir dağılımında meydana gelen değişimle oluşan sosyal dengesizlik, toplumsal yapıda avantajsız grupların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu gelişmeler ekseninde sosyal devlet anlayışı ön plana çıkmaktadır (Pektaş, 2010: 9).

Toplumsal yapıda kişi veya aile ayrımı yapılmaksızın, insanların sosyal statü ve sınıfsal konumlanmasına bakılmaksızın sahip oldukları gelir ve mülklerinden bağımsız olarak minimum bir gelirin garantisine sahip olması; kişisel ve ailevi krizlere yol açabilecek hastalık, yaşlılık, işsizlik, doğal afetler gibi belirli sosyal riskleri karşılayabilecek durumlara getirilmelerini sağlamak üzere; piyasa güçlerinin işleyişine müdahaleleri içeren politikalar uygulayan devlet, sosyal devlet olarak tanımlanmaktadır (Gough, 2008:1, akt. Aygen, 2014: 177). Sosyal devlet, ulus devlet anlayışının bir sonucu olarak ifade edilmektedir (Bozkır Serdar, 2019: 41). Sosyal devletin temel amacı, uygulamaya konulan sosyal politikalar yoluyla sosyal faydayı oluşturabilmek ve temel insan hakları olan sosyal hakların kullanılabilirliğini sağlamaktır. Ancak insan hakları bağlamında meydana gelen arayışlar, özellikle refah sistemine bağlı sorgulamaların derinleşmesinde etkili olmuş; iktisadi, toplumsal ve kültürel yapıda yaşanan değişim, sosyal devletin hakimiyet alanını da etkilemiştir (Doğan, 2015: 658).

Küreselleşme; ekonomik, siyasal ve kültürel hayatın uluslararası boyutta dönüşümünü tanımlamaktadır. Tarihsel perspektiften bakıldığında bu dönüşümün sosyal hakların değişim sürecini de etkilediği görülmektedir. Liberalizme dayalı dönüşümden etkilenen hükümetlerin, sosyal refah sağlamaya dönük sorumluluklarını özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla paylaşması, hak temelli arayışların yerini piyasa temelli ihtiyaç karşılama sürecine bırakması sosyal politika bağlamında sosyal hakların sorgulanmasında etkili sonuçlar doğurmaktadır (Topçuoğlu ve Akbaş, 2009: 177).

Sosyal politikanın temel amacı; toplumsal yapıda refah ve huzur ortamının birlikte sağlanmasına zemin hazırlamaktır (Bozkır Serdar, 2019:1). Sanayileşme, kentleşme ve küreselleşme dinamiklerinin etkisiyle şekillenen süreçte; sosyal politikanın içeriği, niteliği,

amacı, tanımı değişmiş ve gelişmiştir. Temelinde işçi haklarının korunması olarak gündeme gelen sosyal politika, değişik sosyal grupların hak ve menfaatlerini belirleme, koruma ve geliştirme hedefiyle sosyal adalet ve sosyal fayda ekseninde sosyal hakların değişim sürecini başlatmıştır (Kesgin, 2008: 45). Geniş anlamda bir kapsam belirlenmek istendiğinde, sosyal politikanın kapsamına; işsizlikle mücadele ve istihdam, sendikal hareketler ve toplu pazarlık süreçleri, sosyal güvenlik koşulları, vergi politikaları; toplumun tüm kesimlerine yönelik gelir dağılımı adaleti, eğitim, konut, çevre ve gıda sağlığı koşulları, toplumun sosyal ve kültürel gelişimi gibi birçok konu bu kapsama dâhil olmaktadır. Sosyal politika, toplumda ortaya çıkan çeşitli sosyal ve ekonomik sorunları ortadan kaldırarak, sosyal adalet içinde genel refahı arttırmak, korumak ve yaygınlaştırmak üzerine yoğunlaşan kamusal tedbirin ve düzenleyici-iyileştirici politikaların bir bütünü olarak ifade edilmektedir (Pektaş, 2010: 11).

Modern anlamda insan hakları, "kişi hürriyetleri ve siyasi haklar", "sosyal ve ekonomik haklar", "dayanışma hakları" olarak üçlü bir sınıflandırmada çerçevelenmektedir. Temel insan hakları olarak tanımlanan sosyal haklar, bireyin kendisini etkileyen tüm olumsuzluklardan kurtulmasını ve gerçek bir özgürlük sahibi olunmasını sağlayan temel haklardır (Metin, 2014: 6324). İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'ne göre, ikinci kuşak haklar içinde yer alan sosyal haklar; piyasa ekonomisine dayalı dönüşüm ve küreselleşme sürecinde farklı anlamlar yüklenmekte, farklı ülke koşullarına göre değişebildiğine yönelik tespitler bulunmaktadır (Şenkal ve Doğan, 2012: 66). Bu durum, sosyal politika ile refah sağlama süreci içinde sosyal hak kavramına yüklenen anlamları tespit etme gerekliliğini de beraberinde getirmektedir.

2. Sosyal Vatandaşlık ve Yapabilirlikten Yoksunluk Teorisine Göre Sosyal Haklar

Sosyal vatandaşlık kavramı, 20.yüzyılın sosyal politika araçlarından biri olarak T.H. Marshall tarafından ortaya atılmıştır. Marshall'a göre, sosyal vatandaşlık, vatandaşların refaha ilişkin hak ve yükümlülüklerini tanımlayan bir kavramdır (Buğra, 2005: 3-4). T.H.Marshall eşitlik kavramını toplumun parçası olan tüm bireylere özgü bir durum olarak tanımlamaktadır. Toplumsal yapının üyesi olan herkes, haklar ve görevler bakımından eşit görülmektedir. Bu eşitlik, vatandaşların devletin kurumları aracılığıyla birbirlerinin refahı için toplu yükümlülüklerle sahip olduklarını kabul etmektedir. Ancak bu süreçte piyasa aktörlerinin yer almasıyla sağlanan eşitliğin piyasa kapitalizmi yönünde bir eşitsizlik ortaya çıkaracağı ve bu etkiyle, vatandaşların hakkı olan sosyal hizmet ve yardımları garanti altına almadaki etkinin ortadan kalkacağı savunulmaktadır (Sarıipek, 2006: 73).

Temel hak sınıflandırmasını esas alarak üç farklı vatandaşlık sınıflandırması yapan T.H.Marshall; sivil, siyasi ve sosyal vatandaşlık kavramlarıyla bireylerin sahip olduğu hakların sınırlarını belirlemektedir. Sosyal haklara sosyal vatandaşlık içinde yer veren bu sınıflandırma, vatandaşlığın sosyo-ekonomik boyutunu toplumsal bir bakış açısıyla bireyler arasındaki ilişkilere ve politik alanlara katılım haklarıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır (Şenkal ve Doğan, 2012: 66). Marshall, sosyal vatandaşlık kavramına kolektif bir anlam kazandırmaktadır. Bireysel olarak talep edilen hizmetler yerine devletin eğitim, sağlık ve refah alanında bir toplu hizmet sağlama görevi olduğuna; sunulacak refah yardımlarının salt dezavantajlı grupları esas alıyor olmaktan çıkartılıp, tüm vatandaşları kapsayacak şekilde alanının genişletilmesine vurgu yapılmaktadır. Bu vurguyla, refah hizmetleriyle sosyal vatandaşlık arasında farklılıkların olduğuna dikkat çekilmekte; sosyal vatandaşlığın evrensel niteliği ile refah hizmetlerinin yerelliği arasındaki ilişkinin sosyal devlet kurgusu içinde oluşturulması gerekliliğine ulaşılmaktadır (Tuna, 2009: 139).

T.H.Marshall, sosyal statü ayırımı olmaksızın tüm bireylerin eşitliğine vurgu yapan yaklaşımıyla sosyal hakların kapsamını genişletmesiyle olumlanmakta; birtakım eleştirilere de konu edilmektedir. Bu eleştirilerden biri, vatandaşlığın gelişiminin kapitalizm sürecinde tanımlanmasına ilişkindir. Sosyal hakların belirsiz bir alanda tanımlanmasına yönelik bir diğer eleştiri; hakların düzey, kapsam ve biçiminin belirlenmesi sürecinde Marshall'ın tanımlanmasını yetersiz bulma yönündedir. Sosyal vatandaşlık kavramına yönelik bir diğer eleştiri, analitik bir yaklaşım yerine normatif bir yaklaşım sergileyen tek yönlü kavramsallaştırmaya yönelimle ilişkilidir. Bu kapsamda ideal vatandaşlık her zaman ileriye doğru hareket etmektedir. İnsanların birbirlerine bağımlı olma durumunu ortadan kaldırarak devlet tarafından sağlanan haklar açısından eşit olma durumunu anlatan bu tespit, Marshall'ın sosyal vatandaşlık kavramına yöneltelen eleştiriler arasında yerini almıştır (Sarıpek, 2006: 76-77).

Sosyal vatandaşlığa ilişkin kavramsal temellerin yerel ölçekte nasıl görüldüğü, sosyal devlet ve politika süreçleriyle açıklanabilir. Sosyal vatandaşlık vurgusunda yer verilen tüm vatandaşların eşitliği vurgusu; her ülkenin farklılaşan koşullarında, farklılaşan yerel dinamiklerin etkisiyle şekil almaktadır (Doğan, 2015:664). Sosyal hakların karşılanmasında farklılaşan hizmet sunumları hak temelli sorumlulukların yanında gönüllük temelli uygulamaların varlığını ortaya çıkarmaktadır (Buğra, 2005: 5). Bu durum, sosyal vatandaşlık yerine ihtiyaç temelli hak arayışlarının giderilmesiyle sınırlı bir sosyal politika sürecini ortaya

çıkarmakta, bu süreçte devlet yanında piyasa aktörlerinin de hizmet arzlarında yer alması söz konusu olmaktadır. Yoksulluğun giderilmesinde bir aktör olarak tanımlanan sosyal devlet yapısına sosyal vatandaşlıktan farklı sorumluluklar yükleyen “yapabilirlikten yoksunluk teorisi” bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Yapabilirlikten yoksunluk teorisi, küreselleşme sürecinde çeşitli sosyo-ekonomik etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan hak arayışlarını sınıfsal temelden bağımsız olarak tanımlayan, Amartya Sen tarafından geliştirilmiştir. Yapabilirlik; açlık, sağlıksızlık, cahillik, kötü barınma koşulları gibi her insanın kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Buğra, 2005:7). Bu tanımlama gelir durumundan bağımsız olarak, yoksullukla mücadele sürecinde bireylere sağlanacak eşit haklar ötesinde kişiye özel yöntemlerin, ihtiyaç temin yollarının tanımlanması gerekliliğine işaret etmektedir (Buğra, 2005:7).

Bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda farklı hak edinim talepleri olabileceğine dayanan yapabilirlikten yoksunluk teorisi, yoksulluk sorununa kapasite yoksunluğu bağlamında yaklaşmıştır. Bu yaklaşım, yaşam standartlarını oluşturan unsurun bir meta ya da onun özellikleri üzerinden değil, o metayı ya da sahip olduğu özellikleri kullanarak bir şeyler yapabilme kapasitesi üzerinden değerlendirilebileceğine vurgu yapmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Yaklaşımı'nın teorik altyapısını oluşturan yapabilirlikten yoksunluk teorisi, olumlanması yanında bir takım eleştirilere de zemin hazırlamaktadır (Metin, 2014: 6325). Farklı ihtiyaçları olanlara eşitlik anlayışının ötesinde, beklentileri doğrultusunda sağlanacak ve yapabilirlikten yoksunluğu ortadan kaldıracak desteklerin sosyal adaletsizliğe sebep olabileceğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca, sağlanan desteklerin niteliğine göre bir sosyal dışlanma durumunun bireyler üzerinde olumsuz etki yaratabileceğine dönük tespitlere de bu yaklaşım çerçevesinde ulaşılmaktadır (Buğra ve Keyder, 2006: 8). Bu çalışma, sosyal vatandaşlık ve yapabilirlikten yoksunluk teorilerini Türkiye'de anayasal düzeyde sosyal haklar ile yerel yönetim birimi olan belediyelerin sosyal hakları sağlamak üzere kullandığı yasal düzenlemeler üzerinden incelemektedir.

3. Sosyal Vatandaşlık ve Yapabilirlikten Yoksunluk Bağlamında Türkiye'de Anayasal Sosyal Haklar

Türkiye'de sosyal hakların gerçekleşmesinde temel düzenleme, normlar hiyerarşisinin üstün normu olan anayasadır. Sosyal devlet ilkesinin hayata geçirilmesi ve bu kapsamda bireylerin sahip oldukları sosyal hak sınırlarının belirlenmesinde anayasalar yönlendirici niteliktedir.

Özellikle toplumsal yapıda birey/grupların dezavantajlarının giderilmesi ve sosyal hak bağlamında korunmasında devlete sorumluluklar yüklenmektedir. 1982 Anayasası sosyal haklar alanın sınır çizgisini, 2. maddesinde yer alan "Sosyal Devlet" ilkesiyle belirlemektedir. Anayasanın “*Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler*” başlıklı üçüncü bölümünde (Md.41-65) sosyal devlet ilkesinin genel görünümüne ilişkin detaylı hükümler yer almaktadır. Genel çerçevede; ailenin korunması ve çocuk hakları, eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi, kamu yararı, çalışma ve sözleşme hürriyeti, toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt, ücrette adalet sağlanması; sağlık, çevre ve konut; gençlik ve spor, sosyal güvenlik hakları, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması, sanatın ve sanatçının korunması gibi sosyal haklar düzenlenmiştir. Sosyal vatandaşlık ve yapabilirlikten yoksunluk teorileriyle ilişki kurulan, 1982 Anayasasında sosyal haklara yönelik düzenlemeler Tablo 1'de incelenmiştir.

Tablo 1:Türkiye'de Sosyal Haklara İlişkin Anayasal Genel Düzenlemeler

Düzenleme Ölçeği	Temel Düzenleme	İlgili Madde	İlgili Düzenleme
Ulusal	1982 Anayasası	Md-41: Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları	Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar (Md.41/2).
		Md-42: Eğitim-Öğrenim Hakkı ve Ödevi	Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. (Md.42/1)
			İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır (Md 42/5).
			Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. (Md 42/7).
		Md-49: Çalışma Hakkı ve Ödevi	Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir.(Md 49/1).
Md 50: Çalışma Şartları ve Dinlenme Hakları	Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. (Md 50/2).		

		Md-55: Ücrette adalet sağlanması	Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır. (Md 55/2).
			Asgarî ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da göz önünde bulundurulur.(Md 55/3).
		Md-56: Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması	Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. (Md. 56/1)
			Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.(Md.56/3)
Md-60: Sosyal Güvenlik Hakkı	Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.(Md 60/1).		
Md-61: Sosyal Güvenlik Bakımından Özel Olarak Korunması Gerekenler	Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. (Md-61/1).		
	Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. (Md-61/2). Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. (Md-61/3). Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. (Md-61/4).		

Kaynak: Tablo, 1982 Anayasası temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

T.H. Marshall'ın; *"toplumsal yapının üyesi olan herkes haklar ve görevler bakımından eşittir"* vurgusuyla Tablo 1 değerlendirildiğinde; Anayasanın 41. maddesinde vurgulanan, toplumun temel yapı taşı olan ailenin korunması temelinde bir toplumsal hak ve görevler zeminine vurgu yapıldığı tespit edilmektedir. Anayasanın 42. maddesinde düzenleme altına alınan, eğitim hakkından *"Kimse"*nin yoksun bırakılmayacağına yönelik emredici nitelikteki düzenlemenin; cinsiyet ayrımı yapmaksızın ilköğretimin tüm vatandaşlar için zorunlu ve devlet okullarında parasız olmasına ilişkin düzenlemenin eğitim alma hakkı bakımından bir sosyal kapsayıcılık zemini oluşturduğu bir diğer inceleme çıkarımıdır. Anayasanın 49/1 maddesinde belirtilen, toplumsal bir varlık olan bireyin çalışma eylemini gerçekleştirmesinde

toplumsal eşitlik vurgusunun "*Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir*" şeklinde tanımlandığı bir diğer inceleme tespitidir. Yine Anayasanın 60. maddesinde sosyal güvenliğin "*herkes*" vurgusuyla toplumsal yapıda tüm kesimlere bir hak olarak tanımlanması, toplumsal yapının tüm parçalarının haklar ve görevler bakımından aynı eşitlik mesafesinde tanımlandığı yönünde değerlendirilmektedir.

Anayasal sosyal haklar bağlamında haklar ve görevlere eşit olmayla ilişki kurulabilecek sosyal vatandaşlıkla ilişkilendirilebilecek bir diğer düzenleme ücrette adalet sağlanmasına ilişkin Anayasanın 55 maddesidir. Düzenlemede çalışanların niteliklerine uygun bir işte çalıştırılması ve buna uygun bir ücret adaleti içinde yer almasına ilişkin bir bağlamda yer aldığı ön plana çıkmaktadır. Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması konulu Anayasanın 56. maddesinde ise sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak bir ayırım yapılmaksızın "*herkes*" ifadesiyle toplumsal yapının tümüne atfedilen bir nitelikle şekil almaktadır. Yine aynı madde içinde "*herkes*" vurgusuyla ön plana çıkarılan insan hayatının beden ve ruh sağlığı içinde sürdürülmesini sağlama sorumluluğunun anayasal zeminde, devletin tüm topluma karşı temel bir sorumluluğu olarak belirlendiği görülmektedir. İncelenen düzenlemelerde, anayasal düzlemde sağlanan sosyal hakların tüm topluma dönük kapsayıcılığı sosyal vatandaşlık ile ilişkilendirilmesinde temel bir etken olmuştur.

1982 Anayasası'nda Amartya Sen tarafından geliştirilen yapabilirlikten yoksunluk teorisine dayalı olarak Tablo 1'de inceleme yapıldığında; "*gelir durumundan bağımsız olarak, yoksullukla mücadele sürecinde bireylere sağlanacak eşit haklar ötesinde kişiye özel yöntemlerin, ihtiyaç temin yollarının tanımlanması*" gerekliliğine yönelik kapsayıcılığın anayasal zeminde varlığı tespit edilmektedir.

Anayasanın Eğitim ve Öğretim Hakkı ve Ödevi konulu 42. maddesinde düzenleme altında alınan, maddi anlamda yoksunluk içinde olmakla birlikte başarılı olan öğrencilerin öğrenimlerini sürdürmelerini sağlamak üzere gerekli yardımların burs ve diğer destekleyici yollarla sağlanmasına yönelik düzenleme (Md.42//), toplumsal yapıda eğitim hakkının sağlanmasında haklar bağlamında bir eşitlik sağlanmakla birlikte; bu eşitliğe ulaşmada yapabilirlikten uzaklaşması söz konusu olan bireylere yönelik özel yöntemlerin geliştirilmesi yoluna gidildiği ulaşılan inceleme tespitlerinden biridir. Yine aynı düzenlemede yer alan "*Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. (Md 42/7).*" düzenlemesinde ise özel gereksinimli bireylerin eğitim-öğretim süreçlerinde

özel olarak desteklenerek yapabilirliğinin sağlanmasında devlete ait sorumluluğa vurgu yapıldığı tespit edilmektedir.

Anayasal sosyal haklar bağlamında yapabilirlikten yoksunluk teorisiyle ilişkilendirilecek bir diğer anayasal düzenleme Anayasanın 50/2 maddesinde "*Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.*" şeklinde yer almaktadır. Düzenleme çalışanlara eşit haklar sağlanması bakımından yaş küçüklüğü olanları, çalışma koşullarının olumsuz etkileri bakımından kadınları, bedenî ve ruhî yeterliliğe sahip olmayan bireylerin özel olarak korunmaları gerektiğini vurgulamakta; sosyal hakların gerçekleştirilmesinde yapabilirliğin desteklenmesine yönelik bir diğer tespiti ön plana çıkarmaktadır.

Sosyal güvenlik haklarının kapsamını yapabilirlikten yoksunluk teorisi çerçevesinde Anayasanın 61. maddesi üzerinden incelemek mümkündür. "*Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler*" konulu düzenleme bireylere sağlanacak eşit haklar ötesinde kişiye özel yöntemlerin, ihtiyaç temin yollarına vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda değerlendirilecek düzenleme konularından biri "*Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malül ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar.* (Md. 61/1)" ifadeleriyle şehit ve şehit yakınlarına yöneliktir. Bir diğer düzenleme alanı "*Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.* (Md.61/2)" ifadeleriyle engelli bireylerin korunması ve toplumsal faaliyetlere uyum sağlanması noktasında özel olarak desteklenmelerine yöneliktir. Özel olarak korunması gerekenler niteliğiyle anayasada düzenleme altına alınan bir diğer grup yaşlı bireylerdir. "*Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir*(Md.61/3)" düzenlemesi yaşlı bireylerin devletin koruma sorumluluğunda olduğunu, bu bireyler için sağlanacak desteklerin kanunla şekillendirileceğini vurgulamaktadır. Düzenleme kapsamında yer alan, özel olarak korunmasına vurgu yapılan bir diğer grup ise "*Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur*(Md.61/4)" şeklinde düzenlemeyle korunmaya muhtaç çocuklardır. Korunmaya ihtiyaç duyan çocukların bu yoksunluklarının giderilmesi ve topluma kazandırılması için tedbir alma sorumluluğu anayasal temelde devlete verilmiştir.

4. Türkiye'de Sosyal Hakların Gerçekleşmesinde Belediyelerin Rolü

Anayasanın 123. maddesi idarenin bütünlüğü ilkesi temelinde Türkiye'de idarenin esaslarını düzenleme altına almaktadır. Düzenlemede, idarenin kuruluş ve görevleri bakımından bir bütünlük arz ettiği; idarenin kuruluş ve görevlerinin, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayalı olduğu ifade edilmektedir. Yetki ve görev dağılımına ilişkin bu anayasal zemin, merkezi ve yerel yönetimlerin sosyal hakların gerçekleştirilmesinde ortaya çıkan görev paylaşımının mevcut durumunu bir inceleme konusu olarak ön plana çıkarmaktadır.

Toplumsal yapıyı oluşturan bireylerin eşitliği anayasal çerçevede korunmaktadır. Ekonomik ve sosyal hayatın işleyişi içinde de genellenebilir bir eşitlik ortaya çıkarmak üzere uygulanan kurallar, oluşturulan yönetsel yapılar, mevcut kamusal düzenin devamlılığını esas almaktadır. Türkiye özelinde, toplumsal refahın sağlanmasında sosyal devlet vurgusunun değişim süreci 1980'li yıllarda başlamıştır. Serbest piyasa ekonomisine dayalı dönüşüm ve beraberinde şekillenen kamuda yeniden yapılanma süreci, devletin birtakım yetkilerini devretme sürecinin de başlangıcı olmuştur. Bu etkiyle, devletin ekonomi içindeki payı küçülerek, yetki paylaşımında yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları toplumsal refahın oluşturulması sürecinde ön plana çıkmıştır (Berkün, 2017: 583-584). Yerel yönetimler, toplumcu belediyeçilik yerine sosyal belediyeçilik vurgusuyla toplumsal refah dağılımının parçası haline gelmiştir (Öztürk ve Gül, 2012: 210).

Sosyal belediyeçilik, kamu harcamalarını konut, sağlık, eğitim ve çevrenin korunması gibi alanları kapsayacak şekilde sosyal amaca yönelten; işsiz kimselere istihdam alanı oluşturulması, dezavantajlı kişilere yardım yapılması, sosyal dayanışma için bir araya gelinme yollarının oluşturulması, sosyal ve kültürel faaliyet ve çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesini amaçlayan; bireyler arasında ve toplumsal yapının genelinde zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet konusunu güçlendirmeye yönelik olarak yerel yönetimlere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevi yükleyen bir model olarak tanımlanmaktadır (Akdoğan, 2006: 44). Merkezi yönetimin yerel düzeyde sosyal politika tamamlayıcısı olarak tanımlanan sosyal belediyeçilik modeliyle belediyeler, beraberinde kendi bölgelerinin mahalli nitelikli ihtiyaçlarını yerinde görerek giderebilmektedir (Pektaş, 2010:11).

Normlar hiyerarşisine göre üstün norm olan anayasada yer verilen sosyal hakların yerelde gerçekleşmesini sağlamak üzere; kanunla yetkilendirilen belediyelerin, sosyal hakların sağlamaya ilişkin yetki ve görevleri 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda tanımlanmıştır (Kesgin, 2016: 454). Tablo 2'de yapılan incelemede

yerel düzeyde sosyal hakların gerçekleşmesinde bir aktör olan belediyelerin sosyal hakları gerçekleştirmesine imkân sağlayan yasal zemin incelenmiştir.

Tablo 2: Belediyelere İlişkin Düzenlemelerde Sosyal Hakların Genel Kapsamı

Düzenleme Ölçeği	Temel Düzenleme	Temel Madde	İlgili Düzenleme
Yerel	5393 Sayılı Belediye Kanunu	Md.14:Belediyenin Görev ve Sorunlulukları	"...sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. (Md-14/a). Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler (Md-14/a).
		Md 13:Hemşehri Hukuku	Hemşehrilerin ,belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur (Md-13/1)
		Md 15: Belediyelerin Yetkileri ve İmtiyazları	İzinsiz satış yapan seyyar satıcıların faaliyetten men edilmesi sonucu, cezası ödenmeyerek iki gün içinde geri alınmayan gıda maddelerini gıda bankalarına, cezası ödenmeyerek otuz gün içinde geri alınmayan gıda dışı malları yoksullara vermek.
		Md 38:Belediye başkanının görev ve yetkiler	Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilere yönelik hizmetleri yürütmek ve engelliler merkezini oluşturmak (Md-38/n)
		Md 60:Belediyenin Giderleri	Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlara ayrılan giderler (Md-60-i).
		Md 76:Kent Konseyleri	"Kent konseyi, kent yaşamında;..., sosyal yardımlaşma ve dayanışma, ...ilkelerini" hayata geçirmeye çalışır (Md-76/1).
		Md 77:Belediye hizmetlerine gönüllü katılım	"Belediye;...sosyal hizmet ve yardım hizmetleriyle; yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular".(Md-77/1)
		Yerel	5216 Sayılı

Büyükşehir Belediyesi Kanunu	belediyelerinin görev ve sorumlulukları	sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek..." (Md-7/v).
	Md 18: Büyükşehir belediye başkanının görev ve yetkileri	Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak (Md-18/m).
	Md 24: Büyükşehir Belediyesinin giderleri	Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar (Md-24/j).

Kaynak: Tablo, 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'ndan faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2 çerçevesinde yapılan tespit; anayasal sosyal hakların niteliğine dönük Tablo 1'de yer alan hükümlerin temel vurgusu esas alınmış, bu kapsamda sosyal vatandaşlık ve yapabilirlikten yoksunluk teorilerinin yerel düzlemde gerçekleştirilebilmesine yönelik yasal altyapıya ulaşılması hedeflenmiştir. Belediyelerin sosyal hakları gerçekleştirmekteki rolünün sınırlarını çizen yasal düzenlemeler incelendiğinde; belediyelerin mahalli nitelikteki ihtiyaçları karşılayacak yollar geliştirerek, sosyal hakların yerelde tamamlanmasını sağlayan bir aktör olduğu ön plana çıkmaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanunu 14. maddesinde yer verilen "...sosyal hizmet ve yardım, ...meslek ve beceri kazandırma; ...(Md-14/a).; Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler (Md-14/a)." şeklindeki düzenlemelerin yapabilirlikten yoksunluğun giderilmesinde meslek edindirme faaliyetleri, sosyal yardım ve hizmet desteği, kadın ve çocukların barınma ihtiyaçlarını sağlamak için konuk evleri açması yoluyla hemşehri olarak ifade edilen (Md. 13) yerel halkın özel olarak desteklenmesine zemin oluşturduğu tespit edilmektedir. Yine 5393 sayılı Kanunda belediye giderlerini düzenleyen 60. maddede "*Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar*" için bir gider kaleminin oluşturulduğu, belediye başkanının görev ve yetkilerini tanımlayan 68. maddesinde özel olarak korunması gereken gruplar için yetkiler verildiği tespit edilmekte, bu düzenlemelerin yerel halkın yapabilirlikten yoksun kalma sorununun giderilmesinde bir araç olduğu bir inceleme bulgusu olarak değerlendirilmektedir.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda yer alan, Tablo 2'de yer verilen 7. madde "...yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek..." (Md-7/v)." 18. madde "Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak (Md-18/m)." şeklindeki düzenleme ve belediye giderleri içinde vurgulanan "Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar (Md-24/j)." şeklindeki 24. maddenin yerel düzeyde sosyal haklarını gerçekleştirmede yapabilirlikten yoksunluk içinde bulunan kesimleri desteklemeye yönelik düzenlemeler olduğu bir inceleme bulgusu olarak değerlendirilmektedir.

5393 sayılı Kanununun 76. maddesinde düzenlenen kent konseylerinin sosyal yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleriyle ilişkilendirildiği, 77. maddesinde ise belediye hizmetlerine gönüllü katılım düzenlemesine "Belediye;...sosyal hizmet ve yardım hizmetleriyle; yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular" şeklinde yer verilerek o yer halkının yaşadığı yere ilişkin farkındalığını arttırmaya yönelik bir sosyal vatandaşlık zeminin geliştirilmesine temel oluşturulduğu elde edilen inceleme kanaatlerindedir.

Sonuç

Yapabilirlik kavramı, sosyal politikalar içinde sosyal yardımların etki alanını arttırmakta, küreselleşme sürecinde sosyal vatandaşlıkla yapabilirlikten yoksunluk teorilerinin kesişim noktaları olan yönetsel mekanizmaları ön plana çıkarmaktadır. Her insanın kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak yapabilirliğin sağlanabilmesi için yoksullukla mücadele sürecinde bireylere eşit hakların sağlanması, ihtiyaçlarını temin etmeye yönelik yol ve yöntemlerin geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Özellikle beslenme, barınma, temizlik gibi temel gereksinimlerin karşılanmasında yerel yönetim birimlerinin hız ve kaynak verimliliği avantajıyla devreye girmesi bir gereklilik olarak ön plana çıkmaktadır.

Yapılan incelemede kapsayıcı yasal metin olma özelliği olan anayasanın, sosyal devlet ilkesi çerçevesinde sosyal vatandaşlığı gerçekleştirmeye dönük düzenlemeleri tespit edilmektedir. Yapabilirlikten yoksunluk teorisinde vurgulanan, bireylerin içinde buldukları durumların farklı bir kapasite sorunsalına dayandığı, yapabilirlik vurgusundaki dezavantajın

giderilmesinde kişiye özel yöntemlerin, ihtiyaç temin yollarının tanımlanması gerektiğine yönelik kuramsal tespitle ilişkili düzenlemelerin anayasada yer aldığını görebilmek mümkündür.

Belediye ve Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda yapılan incelemede Türkiye'de sosyal belediyecilik uygulamalarının "yapabilirlikten yoksunluk" görüntüsüyle ilişki kurulmaktadır. Sunulan hizmetlerin farklı gruplara yönelik özellikli hizmetler şeklinde değil, her gruba benzer nitelikli hizmetler şeklinde düzenlendiği; sosyal yardım niteliğinde, gününbirlik ihtiyaçların karşılanması, sosyal ve kültürel faaliyetlerle yerel hemşehrileri bir araya getirmeye yönelik bir anlayışa öncelik verildiği, yapabilirlikten yoksun olan vatandaşlara sağlanacak hizmetlere yönelik yasal zeminin varlığı ulaşılan tespitler arasındadır.

Belediyeler düzeyinde sosyal hakların gerçekleştirilmesinde sosyal yardım ve sosyalleştirme temelli uygulamaların yapabilirlikten yoksunluk teorisiyle ilişki dışında; yerelde katılım, bilinç ve farkındalık oluşturmaya yönelik gönüllü katılım, kent konseylerine ilişkin düzenlemelerin hak temelli bir hizmet farkındalığı oluşturacak sosyal vatandaşlıkla ilişkili olduğu bir inceleme kanaati olarak şekillenmiştir.

Halka yakınlık avantajına sahip olan belediyelerin sosyal belediyecilik uygulamalarının yasal altyapısı mevcuttur. Ancak sunulan hizmet ve talep ekseninde verimli sonuçlara ulaşılabilmesi için yerel düzeyde sosyal vatandaşlık bilincinin gelişmesini sağlayacak katılım araçlarının geliştirilmesiyle, hemşerilik hukukuna dayalı hizmet hukukunun sosyal hak temelli vatandaşlık yönünde evirileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Akdoğan, Y. (2006). "Sosyal Belediyecilik", *Yerel Siyaset Dergisi*, Sayı 3, Erişim adresi, <http://www.yerelsiyaset.com/v4/sayfalar.php?goster=ayrinti&id=251>.

Alper, Y. (2019). "Küreselleşme Ve Küreselleşmenin Sosyal Sorunları", *Sosyal Politika* (Ed.Aysen Tokul, Yusuf Alper), Dora Yayınları, Bursa, 25-70.

Topcuoğlu, R. ve Akbaş, E. (2009). "Küreselleşme Sürecinde Daralan Sosyal Haklar ve Türkiye'de Sosyal Hizmet Sunumunda Yaşanan Dönüşümün Kuramsal ve Politik Çerçevesi", 1. Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı, Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Antalya, 175-181.

Aygen, M. (2014). "Sosyal Belediyecilik Üzerine Bir İnceleme", *Fırat Üniversitesi Harput Araştırma Dergisi*, 1(1), 173-192.

- Berkün S. (2017). "Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Anlayışı", *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 582-598.
- Buğra, A. (2005). "*Yoksulluk ve Sosyal Haklar*", Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Raporu, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, İstanbul.
- Buğra, A.;Keyder, Ç. (2006). *Sosyal Politika Yazıları, İletişim Yayınları*, 1. Baskı, İstanbul.
- Bozkır Serdar, A.(2019). "Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi Ve Türkiye'de Sosyal Politika", *Sosyal Politika* (Ed.Aysen Tokul, Yusuf Alper), Dora Yayınları, Bursa, 1-24.
- Doğan, N. (2015). "Küreselleşme Bağlamında Sosyal Haklar ve Türkiye", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40) 658-673.
- DPT (2000), Özel İhtisas Komisyon Raporu, DPT Yayını, Ankara.
- Karakılçık, Y. (2013). *Yeni Yerel-Bölgesel Politikalar Işığında Yerel Yönetimler*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Kesgin, B. (2008). *Yoksulluğa Yerel Müdahale -Sosyal Belediyecilik- Karşılaştırmasında Eminönü ve Beşiktaş Belediyeleri Örnekleri*, Marmara Üniversitesi, BE, Dokkesgtora Tezi, İstanbul.
- Kesgin, B. (2016). "Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımda Büyükşehir Belediyeleri İle İlçe Belediyeleri Arasında Nasıl Bir Dağılım Yapılabilir?", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3), 447-462.
- Metin, B. (2014). "Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen Kapasite Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme", *Journal of YasarUniversity*, 9(36),6261-6380.
- Öztürk, H. ve Gül, H. (2012). "Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete ve Sosyal Haklara Bir Alternatif Olabilir Mi?", IV. Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 205-220.
- Pektaş, E. K. (2010), "*Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar*", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1), 4-22.
- Sariipek, D.B. (2006). "Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık (Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme)", *Çalışma ve Toplum Dergisi*,2, 67-95.

Schutter, O. 2010). *Avrupa Sosyal Şartı: Avrupa İçin Yeni Bir Sosyal Anayasa*, Avrupa Konseyi Yayını, Erişim adresi, <https://www.anayasa.gov.tr/media/3681/avrupasosyalsarti2.pdf>.

Şahin, L. ve Öztürk, M. (2008). "Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'deki Durum", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 54, 3-29.

Şenkal, A. 2006). "Sosyal Politika ve Sosyal Vatandaşlık: Kölelikten Sosyal Vatandaşlığa (Avrupa Birliği Sosyal Vatandaşlık Örneği)", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50 (Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı), 225-258.

Şenkal, A. ve Doğan, M. (2012). "Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaş Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 63-80.

Tokol, A. 2017). *Endüstri İlişkileri Ve Yeni Gelişmeler*, Dora Yayınevi, Bursa.

Tuna, G. (2009). "Sosyal Hakların Analizi", 1.Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı, Belediye-İş Sendikası Yayını, Ankara, 134-140.

Zencirkıran, M. 2001). Küreselleşme: Sorunlar ve Çözüm Yollar, *Bilgi Toplum Dergisi*, 1(3), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iscuc/issue/25516/269122>

Resmi Gazete, (1982), 17863, 1982 Anayasası, Erişim adresi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>

Resmi Gazete, 2004). 25531. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5216.pdf>

Resmi Gazete, 2005). 25874. 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>

ADİL YARGILANMA HAKKI BAKIMINDAN KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİ

Destina Berfin SEVER*

Geliş Tarihi: 24.07.2023

Kabul Tarihi: 08.11.2023

Özet

İnsan haklarından beslenen, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasına hizmet eden adil yargılanma hakkı hukukun üstünlüğü ilkesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Adil yargılanma hakkının gerçekleşmesi bakımından eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı ise adaletli bir hukuk düzeninin varlığı için son derece önemli iki kavramdır. Hukuk düzeninin tüm bireyler için adil olana hizmet etmesi eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağının özümsemesiyle mümkün olacaktır. Zira adil yargılanma hakkının bir gereği de adalete erişimin her birey için mümkün kılınabilir olmasıdır. Adalete erişim kavramı toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden incelendiğinde ise uygulamada ve hukuk normlarında kadınların adalete erişimini engelleyen birden çok dikkat çekici husus göze çarpmaktadır. Bu sebeple toplumsal cinsiyet eşitliği ve adalete erişim kavramları ilişki içindedir. Zira adalete, adil olana erişim sürecinin başından sonuna dek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sorunlar gözlemlenmektedir. Süreç içerisinde hukuk uygulayıcılarının ve toplumun yerleşik bakış açısı adalete erişim konusunda kadınların adil yargılanma hakkını da etkileyen ayrımcılığı derinleştirmekte ve adaletin gerçek anlamda sağlanmasını engelleyebilmektedir. Bu sebeple, kadınların adalete erişimini kolaylaştırmaya yönelik yapılacak çalışmalar toplumsal cinsiyet eşitliği algısının güçlenmesine ve adil bir hukuk sisteminin oluşturulmasına yönelik önemli adımlar olacaktır. Adalete erişim konusunda toplumsal cinsiyet temelli adaletsizliklerin giderilmesi daha kapsayıcı bir hukuk düzeni oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Toplumsal adaletin sağlanabilmesi toplumsal cinsiyet eşitliği ve adalete erişim ilişkisi konusundaki farkındalığın artması ile mümkün olacaktır. Zira kadınların adalete etkili erişiminin güvence altına alınması adil yargılanma hakkının temel gerekliliklerinden biridir. Toplumda var olan tüm bireyler için adil yargılanma hakkının gereğinin sağlanması kapsayıcı bir hukuk düzeni ile mümkün olacaktır. Bu

* YÜKAM Toplumsal Cinsiyet Uzmanı, Avukat, destinaberfin.sever@yasar.edu.tr, Orcid ID: [0000-0001-5443-2202](https://orcid.org/0000-0001-5443-2202)

çalışma, adil yargılanma hakkı bakımından kadınların adalete erişimini incelemeyi amaçlamaktadır. Kadınların adalete erişiminde bulunan engellerin ve karşılaşılan zorlukların giderilmesi adına bir bakış açısı sunmak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adil Yargılanma Hakkı, Eşitlik İlkesi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadınların Adalete Erişimi

WOMEN'S ACCESS TO JUSTICE IN TERMS OF THEIR RIGHT TO A FAIR TRIAL

Abstract

The right to a fair trial, nourished by human rights and serving to safeguard fundamental rights and freedoms, is an integral part of the principle of the rule of law. In achieving the right to a fair trial, the principles of equality and non-discrimination are essential concepts for the existence of a just legal system. The realization of an equitable legal system for all individuals will be possible through the internalization of these principles of equality and non-discrimination. Indeed, one of the requirements of the right to a fair trial is that access to justice should be made possible for every individual. When examining the concept of access to justice from the perspective of gender equality, several noteworthy issues that hinder women's access to justice become apparent in practice and legal norms. Therefore, the concepts of gender equality and access to justice are interrelated. Throughout the process of accessing justice, problems arising from gender inequalities are observed from the beginning to the end. The established perspectives of legal practitioners and society during the process can deepen discrimination, affecting women's right to a fair trial and impeding the realization of justice in its true sense. Consequently, efforts to facilitate women's access to justice will be crucial steps toward strengthening the perception of gender equality and establishing a just legal system. Addressing gender-based injustices in access to justice will contribute to creating a more inclusive legal order. The achievement of social justice will only be possible with an increased awareness of the relationship between gender equality and access to justice. Ensuring effective access to justice for women is a fundamental requirement for the right to a fair trial. Establishing an inclusive legal system is essential to secure the requirements of the right to a fair trial for all members of society. This study aims to examine women's access to justice concerning the right to a fair trial. It seeks to provide a perspective on overcoming barriers and challenges faced by women in accessing justice. The

goal is to present an outlook for addressing the obstacles and difficulties encountered to enhance women's access to justice.

Key Words: Right To A Fair Trial, Principle Of Equality, Gender Equality, Women's Access To Justice

Giriş

Dünyada kadın haklarına yönelik bakış açısının var olması oldukça uzun zaman almıştır. Tarihsel dinamikler hakların gelişimini zaman içinde desteklemiştir. Adil yargılanma hakkı tüm hakların sağlanması bakımından oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. Zira adil yargılanma hakkının sağlanması kalan tüm haklar için haklı bir güvence oluşturmaktadır. Adil yargılanma hakkının somut olarak var olduğu bir alan ise adalete erişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yarattığı ortam kadınların adalete erişimini sınırlandırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, adil yargılanma hakkı bakımından kadınların adalete erişimini incelemektir. Çalışmanın birinci bölümünde adil yargılanma hakkı, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı kavramları ele alınacaktır. İkinci bölümünde ise adalete erişim kavramı üzerinde durulduktan sonra kadın haklarının temel prensiplerini oluşturan uluslararası belgeler ve kadınların adalete erişimine yönelik yapılan raporlamalar çerçevesinde kadınların adalete erişimi konusunda inceleme gerçekleştirilecektir. Üçüncü bölümünde ise adil yargılanma hakkı bakımından adalete erişimde cinsiyet ayrımcılığı konusuna yönelik sorunlar ve çözüm önerileri incelenecektir. Sonuç bölümünde ise çalışmadaki bulgulara yönelik genel bir değerlendirme sunulmaya çalışılacaktır. Bu araştırmanın önemi, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile kadınların adalete erişimine yönelik çalışmaların proje araştırmaları ve raporlamalar ile sınırlı olmasıdır. Fakat, kadınların adalete erişim hakkı tüm dünya ülkelerinde özellikle son yıllarda tartışılan bir konu olmuştur. Bu nedenle yapılacak çalışmanın konuya yönelik genel bir çerçeve sunması amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın yöntemi, ilk olarak Türkiye'de ve dünya genelinde gerçekleştirilen projeleri ve raporları incelemeyi içermektedir. Daha sonra, literatür taraması yapılarak kadınların adalete erişimi, adil yargılanma hakkı kapsamında incelenmiştir.

1. Adil Yargılanma Hakkı, Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı Kavramları

Hukuk tarihine bakıldığında adil yargılanma hakkı, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı kavramları hukukun gerçekleşmesi, adaletin sağlanması için araç olan önemli kavramlar arasındadır. Bu sebeple kavramların insan hakları hukuku açısından da önemi oldukça

fazladır. Ulusal ve uluslararası çeşitli belgelerde düzenlemesi bulunan adil yargılanma hakkı, başka pek çok hakkın gerçekleştirilmesi noktasında rol oynamaktadır. Bu çerçevede adil yargılanma hakkının sağlanması bakımından eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı da önemli iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Adil yargılanma hakkı, temel ve evrensel insan haklarından biridir. Adil olmak kavramı bakımından ortak bir görüş birliği bulunmamaktadır. Kavramdan anlaşılması gereken husus, adaletin nesnel bir durum ile sınırlı olmayıp kişisel bir davranışın vasfı gibi değerlendirilmesi ve hukuk kuralları uygulanırken tarafsız olunması gerektiğidir (Güriz,2001). Ahlaki bir kavram olarak temellendirilen adalet, hakka uygunluk, hakkın sahibine teslim edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Adalet Bakanlığı,2015). Sosyal yaşamda düzen sağlamayı amaç edinen hukuk sistemi bakımından adalet, ideal hukuk anlamıyla kullanılmakta ve hukuk düşüncesinin özünü yansıtmaktadır (Evik,2004). Adalet kavramından beklenen, mevcut sosyal ilişkileri düzenleyen her ilkenin, her zaman insan hakları perspektifi ile incelenmesidir. Adaletin gerçekleşmesinde temel hak olarak düşünülmesi gereken ve evrensel hukuk kurallarının vazgeçilmez ilkesi olan adil yargılanma hakkı ise vazgeçilmez ve dokunulmaz bir hak niteliğindedir ve *“toplumsal demokrasinin de varlık güvencesidir.”* (Özdemir, 2020). Adil yargılanma hakkı, hukukun üstünlüğü ilkesinden ve insan haklarından beslenerek temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasına hizmet eden bir haktır. Devletler de temel hukuki düzenlemelerinin haklara ilişkin kısmında ayrıca belirtmek ya da hukuk devleti kavramını geniş yorumlamak suretiyle adil yargılanma hakkını güvence altına almaktadırlar (Reisoğlu,2001;Sencer,2013). Adil yargılanma hakkı, hukuk devletinin varlığı ve demokratik toplum düzeninin sağlanması bakımından önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukukun üstünlüğü ilkesi ile değerlendirilmesi gereken ve hukuk, idari ve ceza uyumsuzluklarında da varlığını gösteren bir haktır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ve Anayasa’da düzenlenen adil yargılanma hakkının unsurları; *“makul sürede yargılanma hakkı, aleni yargılanma hakkı, hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, sanığa bazı asgari güvencelerin tanınmış olması, mahkemeye erişim hakkı, kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma hakkıdır.”* (Özdemir,2020). Adil yargılanma hakkı, devletlerin evrensel hukuk ilkeleri ışığında kurallar oluşturup bu kurallara uygun yargılama yapmasını ve icrai faaliyetlerini yine aynı kurallar nezdinde gerçekleştirmesini içermektedir. Adil yargılanma hakkı, kişilerin sadece insan olduğu için var olan haklarının hukuka aykırı şekilde kısıtlanmasına, bu haklardan keyfi biçimde mahrum bırakılmasına karşı güvenceyi oluşturan uluslararası insan hakları

hukukunun da bir parçasıdır. Adil yargılanma hakkı ile ulaşılmak istenen amaç, bireylerin, öncesinde belirlenmiş hukuk kuralları çerçevesinde güvenilir bir yargılanma süreci içerisinde hakkaniyete uygun olarak yargılanmasını sağlamaktır (Özekes,2005). Adil yargılanma hakkının varlığı, kişilerin hem devlet nezdinde hem de toplumda saygı ve değer gördüklerinin bir göstergesidir. Hakkın kapsamı, yalnızca yargılama sonucunda verilen kararın adil olup olmaması değil, yargılama süreci öncesinde var olan haklarını kullanabilme ve yargılama süreci boyunca da adil, aleni bir düzenin mevcut olmasıdır.

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı adil yargılanma hakkının temel unsuru olarak karşımıza çıkar. İnsan hakları fikrinin merkezinde bulunan öz, tüm insanların aynı değerde doğması ve aynı haklara eşit şekilde sahip olmasıdır. Ancak eşitlik ilkesinin, tüm bireylerin tüm haklardan daima aynı biçimde yararlanması şekliyle anlaşılması gerekmektedir (Bakım,2016). Eşitlik ilkesi, eşit şekilde işlem gerçekleştirilmesini veya ayırım gözetilmemesini isteme hakkını içermektedir. Aynı zamanda devlet organlarına eşit işlem yapmaları konusunda verilmiş bir emir niteliğindedir ve bu sebeple devlet yönetimine hâkim olan temel bir ilke olarak da kabul edilmektedir (Gözler,2021). Eşit koşullara sahip olmayan bireylere yönelik benzer yaklaşım her zaman doğru bir sonuç ortaya koymaz. Bu düzlemde daha uygun bir karşılaştırma imkânı sağlayan maddi eşitlik, farklı koşullarda bulunan insanları eşitleyen farklı muameleye ve bu anlamda eşitliğin anlam üzerinden bağlamsallaştırılmasına odaklı bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Bakırcı,2021). Eşitlik ilkesi, eşit konumda bulunanlara eşit şekilde davranılırken eşit konumda bulunmayanlara da farklı davranılmasını gerektirmektedir. Nesnel ve elverişli bir gerekçe olmaksızın bu gerekçelere uymamak ayrımcılık şeklinde yorumlanmaktadır (İnceoğlu,2006). Zira nesnel ve elverişli bir neden bulunmaksızın benzer durumdaki kişilere farklı davranmak ayrımcılık yaratmaktadır. Ayrımcılık yasağı yaygın biçimde, bir kişiye farklı faktörler odağında, aynı konumda bulunduğu diğer kişilerden daha olumsuz olacak şekilde davranılması anlamına gelen “*doğrudan ayrımcılık*” ve farklı konumda olan kişilere aynı şekilde davranılması sebebiyle meydana gelebilen “*dolaylı ayrımcılık*” çerçevesinde değerlendirilmektedir (Doğru & Nalbant,2013). Milletlerarası hukuki metinlerde bulunan “*eşit hukuki koruma*” söylemiyle, aynı hukuki konumda olan kişi ya da gruplar bakımından hukuki olarak ayırım yapılmaması, hukuki düzenlemelerin aynı konumda olan tüm bireyler için aynı şekilde uygulanması ve aynı konumda bulunan tüm bireylerin aynı hukuki güvenceye tabi tutulması amaçlanmaktadır. Ayrımcılık yasağı, insan haklarının güvence altına alınabilmesi için birincil ve kapsamlı nitelikte bir ilkedir (Bakım,2016). Devletlerin, ırk, renk, cinsiyet, din,

dil, siyasi ve diğer görüş, ulusal ve sosyal köken, mülk, doğum ve diğer statü ayrımı gözetmeden, tüm insanların haklarına saygı göstermesi ve haklarını güvence altına alması gerektiği hem bölgesel hem de milletlerarası hukuki metinlerde düzenlenmektedir (Kalabalık,2013). Bireyler arasında eşitlik ilkesinin uygulanmasına ve ayrımcılığa neden olabilecek her türlü durumu önlemek devletin temel görevidir.

2. Adalete Erişim Hakkı ve Kadınların Adalete Erişimi

Günümüzde adalet; insan onuru, insan hakları, eşitlik, hakkaniyet gibi temel kavramlarla ilişkilendirilmektedir. Adalete erişimin amaçtan ziyade, süreç olduğu söylenebilir. Temel gereklilik ise süreci gerçekleştirmekten çok, maddi anlamda adaleti sağlamak olmalıdır. Bu adalet, sadece hâlihazırdaki normatif yapının beklediği neticeye uyan bir adalet değil, geniş perspektifte sosyal adalettir (Hatıpoğlu, 2015).

Bedner ve Vel'e (2010) göre adalete erişim, *“ciddi şekilde yoksul ve dezavantajlı bireylerin, adaletsizlikten mağdur olmaları halinde, bu adaletsizlikleri düzeltmeyi amaçlayan, devlet hukuku, dini hukuk veya örfi hukuk temelinde ve hukukun üstünlüğü doğrultusunda, devlet veya devlet dışı kurumlar nezdinde şikâyetlerinin dinlenilmesi, şikâyetlerine uygun muamele görmeleri imkanlarının varlığıdır.”*

Adalete erişim mahkemeye ve yargılamaya erişim olarak anlaşılmaktaysa da yargılamada sesini duyurabilme ile başlayan ve yargılama süreci içinde adil, hakkaniyetli bir yaklaşımın tüm gereklerinin karşılanması anlamını içeren geniş bir kavramdır. Başka bir anlatımla adalete erişim, bireylerin uyuşmazlıklarından kaynaklanan sorunlarını yargılama makamlarına götürme ihtimalini kapsayacak biçimde başlayan ve hakkaniyetli bir yargılama süreci geçirerek adil karara ulaşmasını sağlayan bir süreç olarak açıklanmaktadır (CEİD,2021). Adalete erişimin sağlanması bakımından bakılması gereken hususlar; kişilerin haklarının olması, hakların ihlali durumunda başvurabilecekleri mekanizmaların olması, mekanizmaların ise adalet sağlamaya elverişli olmasıdır. Bireylerin hem haklarını kullanabilmelerini hem de haklarının ihlali durumunda nereye başvurabileceklerini bilmelerini sağlayan hukuki bilgilerinin olması adalete erişimi sağlamak bakımından oldukça önemlidir. Hukuksal danışma ve temsilin bulunması, sadece mahkemelerin değil kolluk kuvvetlerinden başlayarak adalet sistemi içinde bulunan tüm mekanizmaların da adil yaklaşım içerisinde olup sürecin adil olması ve sürecin sonunda icrası mümkün sonuçlarla kişilerin sorununun çözülmesi de adalete erişimin sağlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Adalete erişim hakkı, hukuk düzeni içinde yaşayan herkesin adalete eşit koşullarda

ulaşabilmesini ve yargılama sonucunda verilen kararın adalet duygusuna dokunuyor olmasını içermektedir. Kuşkusuz ki hukuk devleti ilkesi ile adalet erişim arasında doğrudan bir ilişki vardır ve bunun hak düzleminde yansımaları adil yargılanma hakkı oluşturmaktadır. Zira hukuk devleti ilkesini benimsemiş bir devlet, eylemlerinde evrensel hukuk ilkelerine bağlı davranır ve vatandaşlarına hukuki güvenlik sağlar. İnsan haklarının devlet gücü karşısında korunmasını amaç edinir. Sadece düzenlemelerde yer alan kurallara uymayı değil; insan onuruna, insan haklarına, toplumsal yaşam gerekliliklerine uymayı ve kuralları buna uygun yorumlamayı dolayısıyla iş ve eylemlerini tüm bireyler için eşit şekilde yapmayı kabul eder. Böylece tüm bireylerin haklarını kullanabilmesini ve adaletin gerçekleşmesini sağlamayı taahhüt eder.

Adalet erişim hakkı, uluslararası insan haklarını korumak üzere hazırlanan pek çok belgede bulunmaktadır. Devletin eylem ve işlemlerinde cinsiyetler arası ayırım yapmama ve eşitliği sağlama yükümlülüğü hakkın önemli bir parçasıdır. Kadınların adalet erişim hakkına yönelik olarak düzenlenen uluslararası hukuki çerçeve; Birleşmiş Milletler mevzuatı bakımından Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi(1976), Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi(1976), Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi(1981)'nden oluşmaktadır. Avrupa Konseyi mevzuatında ise ilgili belgeler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(2021), Avrupa Sosyal Şartı(1996), Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi (2005) ve Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Sözleşme(2011)'dir. Hukuki düzenlemeler çerçevesinde kadınların adalet erişim hakkı doğru ve etkili biçimde yorumlanabilmektedir.

Adaletin Etkinliği İçin Avrupa Komisyonu (CEPEJ) adalet erişimi, adli hizmetlerin mevcudiyetini ve etkinliğini belirleyen tüm hukuki faktörleri ve kaynakları (adli yardım, mahkeme ücreti, bilgilendirme gibi) kapsayacak biçimde tanımlamaktadır (European Commission CEPEJ,2020). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ise (UNDP) adalet erişimi, “*insan hakları standartlarına uygun olarak adalet kurumlarına insanların resmi veya resmi olmayan şekilde ulaşmaları*” şeklinde açıklamaktadır. UNDP, adalet erişiminin hesap verilebilirlik mekanizması ve kamu hizmeti olduğunu ifade eder. Adalet erişimi tüm bireyler için etkili şekilde sağlayan devletin, bireylerin hak sahibi olduklarını onaylayan anlayışı benimsediğini dile getirirken cinsiyetler arasında eşit olmayan güç ilişkilerini telafi etmek için adalet reformlarına ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. UNDP'nin raporunda (UN

Toolkit,2018) ifade ettiği gibi CEDAW Kadınların Adalete Erişimine İlişkin Genel Tavsiye Kararı da adaletin sağlanmasında değişikliğe ihtiyaç duyulduğunu işaret etmektedir. Tavsiye Kararı, kadınların adalete erişiminin, kadın haklarının uygulanmasının bir aracı olduğunu ve hukukun üstünlüğünü sürdürmek için merkezi konumda bulunduğunu belirtmektedir. Adaletin varlığını, kadın haklarının insan hakları olduğunu ve hakları ihlal edenlerin yargı önünde hesap veriyor olması gerektiğinin sinyallerini vermektedir. Bunlara ek olarak adalete erişimin yoksullukla ve dışlanmayla mücadele ettiğini, ekonomik sömürden de ekonomik hakların ve varlıkların bilinmesi yoluyla koruduğunu belirtmektedir. Nitekim kadınlar adalete etkili şekilde erişebilirlerse haklarını kullanabilir ve haksız uygulamaların önüne geçebilirler.

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi adalete erişim kavramını açıklarken “*haklı gösterilebilir, elde edilebilir, erişebilir, iyi nitelikte olma, hesap verilebilirlik ve zarar görenin zararını giderme*” olarak altı kavram sıralamıştır (Choudhry,2018). Belirtilen kavramlar, kadınların adalete erişimi bakımından hukuk düzeni içinde ve dışında adalete erişimde karşılaşılan unsurların dikkate alınmasını vurgulamaktadır. Hukuk sistemi içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı prosedürlerin olmaması ya da etkisiz oluşu, kadınların sosyal konumlarına ve kadınları orantısız biçimde etkileyen konulara ilişkin mevzuatta bulunan boşluklar, kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık yapan yasaların sorunlu yorumlanması ve uygulanması, yargısal süreçlere katılan kişilerin cinsiyete dayalı önyargıları ve benimsenmiş klişeler kadınların adalete etkili erişimine engel olmaktadır(Choudhry,2018). Hukuk sistemi dışında sosyal, ekonomik ve kültürel düzeyde gerçekleşen etkenlerden eğitim seviyelerindeki cinsiyet farklılıklarından dolayı hukuki bilgiye ve kaynaklara erişememe, hukuki kaynaklar konusunda farkındalık eksikliği, hukuki temsil, hukuki ücretlendirme, adli vergiler, mahkemelere ulaşım, çocuk bakımı gibi konulardaki ödeme araçları da dahil olmak üzere mali kaynak eksikliği, aile içindeki rollerin toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı eşitsiz dağılımı, kültürel tutumlar kadınların adalete etkili erişimine engel olmaktadır(Choudhry,2018). Yapısal eşitsizlik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların adalete erişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Yapısal eşitsizlikler dikkate alınmadığında adaletsizliğin derinleşmesine ve yeniden üretilmesine sebebiyet vermektedir. Şekli anlamdaki eşitlik ilkesi, halihazırda tüm bireylerin eşit haklarının olduğu düşüncesi, sorunları önlemek için yetersiz kalmaktadır. Adalet mekanizmalarının şekli eşitlik prensibine dayalı ilerlediği noktalar her zaman çözüme götürmemekte, kadınların yaşadığı mevcut koşullarda eşitsizliği daha fazla derinleştirebilmektedir. Kimi zaman eşitlik düzeni

nötr bir konumda bulunarak örtülü bir taraf oluşturabilmektedir. Avrupa Konseyi 2018- 2023 yılları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Strateji Belgesi'nde (Council of Europe,2018) cinsiyetler arası eşitliğin gerçekte var olmadığı, toplumsal cinsiyete dayalı boşlukların olduğu ve yapısal güçlüklerin bulunduğu vurgulanmaktadır. Maddi anlamda eşitliğin sağlanabilmesi için yapısal eşitsizlikleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderecek hukuki düzenlemelere ihtiyaç vardır. Maddi anlamda eşitliğin sağlanması ve kadınların adalete erişimini güvence altına almak Avrupa Konseyi'nin 2018-2023 Cinsiyet Eşitliği Stratejisi'nin de altı öncelikli temasından birisidir. Kadınların adalete erişimine ilişkin toplumsal cinsiyet eşitliği standartları Avrupa Konseyi bünyesindeki belgelerle de temellenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin çerçevelediği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kadın haklarına yönelik içtihat oluşturmuş ve kadınların adalete eşit erişimi konusunda ilkeler belirlemiştir. Ekonomik ve sosyal hakları konusunda düzenlemeler bulunan Avrupa Sosyal Şartı(1996) , bireylerin yasal ve sosyal koruma alanlarındaki haklardan cinsiyet dahil hiçbir ayrımcılığa maruz kalmaksızın yararlanmasını garanti etmiştir. İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi(2005) ayrımcılık yapılmamasını ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması yükümlülüğünü içermektedir. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Sözleşme (İstanbul Sözleşmesi) (2011) ise kadının insan haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini konu alan geniş kapsamlı bir sözleşmedir ve devletlerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda yükümlülüklerinin bulunduğunu düzenlemektedir.

Kadınların adalete etkili erişimi için toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile hareket edilmesi, kapsayıcı hukuk kurallarının bulunması, kuralların doğru yorumlanıp uygulanması, devletlerin bu doğrultudaki yükümlülüklerini yerine getirmesi ve yargılama süreci başından sonuna kadar yargılama faaliyetleri içerisinde bulunan yetkililerin de cinsiyetler arasında ayırım yapmama ve eşitliği sağlama yükümlülüğünü özümsemiş olması gerekmektedir. Zira kadınların da adalete etkili şekilde erişebilmesi için gereken, tüm süreçler bakımından adil, güvenilir ve etkin bir tutum izlenmesidir.

3. Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Adalete Erişimde Cinsiyet Ayrımcılığı

Adil yargılanma hakkı, adalete erişim kavramının bir parçasıdır. Adalete erişim kavramı en kısa anlatımla, bireylerin hak ve özgürlüklerinden ödün vermeden, en kısa sürede, en az masraf ile hukuki sürece dahil olup hukuki bir sonuç alabilmeleridir. Avrupa Konseyi 2018-2023 yılları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Strateji Belgesi'nde adalete eşit erişim; etkin bir

hukuki yõteme başvuru hakkı, adil yargılanma hakkı, mahkemelere eşit erişim hakkı, adli yardım ve yasal temsil hakkı olarak ifade edilir. Belgede, adalete eşit erişimin, kadınlar ve erkekler arasında gerçek eşitliği sağlamak için temel olması nedeniyle, cinsiyet dengesizliğinin ele alınmasının acil olduğu vurgulanmıştır. Zira kadınların adalete etkili şekilde erişim sağlayamaması, adil yargılanma hakkını kullanamaması da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucudur. CEDAW Komitesi'nin adalete erişim konulu notunda(CEDAW Commission,2011) Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ikinci ve on beşinci maddelerinde yer alan düzenlemelerin kadınların adalete erişimi bakımından temel oluşturduğu belirtilmektedir. Sözleşmenin ilgili maddelerinde kadınlara yönelik ayrımcılığın engellenmesi ve cinsiyetler arası eşitliğin sağlanmasına yönelik devletlere çeşitli yükümlülükler getirilmiştir. Devletlerin yükümlülük olarak ayrımcılığı önlemeyi bir devlet politikası haline getirmesi gerektiği hususu belirtilmiştir. Komitenin kadınların adalete erişimini konu alan özel notunda ifade edildiği gibi sözleşme çerçevesinde yer alan tüm hakların sağlanması, kadınların adalete erişimini güvence altına almaktadır. Devletlerin adil yargılanma hakkının sağlanması bakımından yükümlülüklerini yerine getirmesi ve bu doğrultuda politikalar üreterek yargılama sürecini desteklemesi hukuk düzeni içerisindeki cinsiyet ayrımcılığını giderecektir. Nitekim devlet politikalarının, insan hakkı temelli bakış açısında olmaması sebebiyle kadınlar ve kız çocukları adalete erişimde çeşitli zorluklara maruz kalmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik kalıp önyargılar, pozitif ayrımcılık içeren hukuk normlarının yanlış yorumlanması ve uygulanması ya da kadın deneyimlerini içermeyen hukuk normları, kadınların toplum içindeki zayıf görülen konumunu pekiştirmektedir. Ekonomik, sosyal ve yapısal nedenlerin de eklenmesiyle birlikte adil yargılanma hakkının etkili biçimde kullanılmasında cinsiyet ayrımcılığı meydana gelmektedir.

Sorun Tespiti

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan ve kadınların adil yargılanma haklarını kullanamamasına, adalete erişiminin engellenmesine sebep olan birden fazla sorun bulunmaktadır. Birleşik Krallık merkezli araştırma merkezi Yönetişim ve Sosyal Kalkınma Kaynak Merkezi'nin yayınladığı rehberde belirtildiği gibi kadınların toplumda görülen ikincil konumları yargısal süreçlere de yansımaktadır (GSDRC,2014). Kadınlar ve kız çocukları çoğunlukla aile hukuku, ceza hukuku, mülkiyet ve miras hakları, istihdam konularında hukuk düzleminde de ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Hukuksal

düzenlemelerin kadın hakları perspektifi ile hazırlandığı varsayımında bile hukuk uygulayıcılarının ayrımcı tutumları sebebiyle toplumsal cinsiyet eşitsizliği yargısal süreçlerde pekişmektedir. Ataerkil karakterli sistem içinde bulunan, sistemi besleyen kurumlar ve görevliler adalete etkili erişimde ayrımcı tutumlar sergileyebilmektedir. Hegemonik erkeklik anlayışını benimseyen kurumlar ve görevliler, özellikle ev içi şiddet ve cinsel saldırı gibi konularda süreci zorlaştırabilmektedir. (GSDRC,2014). Kadınların ve kız çocuklarının utanç, damgalanma korkusu gibi sebeplerle özellikle cinsel suçlara ilişkin yaşadıkları hak kayıplarını yargısal makamlara bildirmemesi oldukça muhtemeldir. Yargısal sürecin başında ataerkil bakış açısıyla yapılan soruşturmalar, elde edilen deliller ve yargısal süreçte görevli kişilerin toplumsal normlara dayalı davranışları kadınların adil yargılanma hakkını kullanmasına yönelik engelleri oluşturmaktadır.

Toplumsal normlar ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin olumsuz yorumlar adalet sistemini derinden etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak kadınların adliyelerde eşit temsilinin olmaması ve dolayısıyla kararların da kadın deneyimlerinden uzak eril, cinsiyetçi bakış açısıyla verilebilecek olması adil yargılanma hakkının kullanılması önündeki engellerdendir. Kadınların adalete erişiminde “*adalet arayışıyla yola çıkan kadınları koruyucu mekanizmaların eksikliği*” (Douglas, 2007) toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirirken yargılamanın adil bir süreç olmasını da etkilemektedir. Yoksulluk, kaynaklara sınırlı erişime sahip olma olasılığı erkeklerden daha fazla olan ve bu nedenle daha yüksek yoksulluk düzeyleriyle karşı karşıya kalan kadınlar için önemli bir engeldir(GSDRC,2014) Maddi imkânsızlıklar ve ekonomik şiddet görme olasılığı kadınların haklarını kullanmasını engellemektedir.

Yargılama süreçlerinde de kendini gösteren toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlar için durumu zorlaştırmaktadır. Zira çocuğun ve evin bakım emeğinin sadece kadının sorumluluğuymuş gibi görülmesi, yargılama süreçlerinde de kendini göstermekte ve kadının yargılama aşamasına dahil olamamasına neden olmakta hatta kadının yetkili makamlara ulaşmasına dahi engel teşkil edebilmektedir. Kadınların hukuksal okur yazarlıklarının erkeklere oranla daha zayıf olması, fiziki erişilebilirlik problemleri de bilgiye erişim konusunda kadınların oldukça zayıf konumda olmasına yol açmaktadır. Eril hukukun ve eril hukuk dilinin yol açtığı ayrımcılık kadınların mağdur ve/veya sanık olduğu durumlarda kendini güvende hissetmemesine neden olmaktadır. Avukata erişim imkanının, dava açılırken ya da savcılığa suç duyurusunda bulunulurken adliyeye ulaşım imkanının fiziki ve maddi imkansızlıklar

dolayısıyla kısıtlı olması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği ev-iş yükü oranı adil yargılanma hakkının kullanılmasının önünde büyük ölçüde engel teşkil etmektedir. Kadınların kentsel ve kamusal alanları kullanma süreçlerine dair yapılan araştırmada, kadınların yaşamlarını sürdürdüğü alanların genellikle ev ya da evin yakın çevresi ile sınırlı olduğu; ev dışında kurulan ilişkilerin de ev ve evde yaşanan ilişkiler üzerinden şekillendiği; ev içi bakım emeği yükünün fazla olması, güvenlik sorunları, endişe sebebiyle de kadınların ev dışındaki mekanlarla ilişkilenebilmesinin kısıtlandığı sonucuna ulaşılmıştır(Alkan,2005). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların kamusal alanlara dahil olmasını dolayısıyla haklarını farkına varıp kullanabilmesini engellemektedir. Kadınların adil yargılanma hakkını kullanabilmesi ve adalete etkili şekilde erişebilmesi için yaşadıkları orantısız ayrımcılığın giderilmesi gerekmektedir.

Çözüm Önerileri

Adalet sisteminin etkili çalıştığı yerlerde kadınların insan haklarını gerçekleştirebilmeleri için temel bir mekanizma sağlanabileceği Birleşmiş Milletler Kadın Birimi'nin 2011 tarihli raporunda(UNWOMAN,2011) ifade edilmektedir. Raporda, eşitsiz güç ilişkilerini pekiştiren adalet sistemi ve hukuki düzenlemelerin toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirecek şekilde dönüştürülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yasa koyucuların, avukatların, yargıçların ve diğer hukuk uygulayıcılarının da belirli eğitimlerden geçerek sürecin bir parçası olması toplumsal cinsiyet eşitliğinin özüm senerek sağlanması bakımından etkili olacaktır. Örf ve âdet hukukunun evrensel eşitlik güvencelerine tabi kılınması ve kadınların bu yasaların ayrımcı yönlerine karşı çıkmalarının sağlanması toplumsal normlardan kaynaklanan eşitsizliğin giderilmesini sağlayabilecektir. Devletin ve sivil toplum kuruluşlarının desteği ile kadınların adaletin tanımlanması ve sağlanması süreçlerine katılması büyük önem taşımaktadır. Hukukun üstünlüğünün sadece kamusal alanı kapsadığı anlayışından ziyade ev içinde yaşanan şiddet durumlarında, kadınların aile içinde maruz kaldığı hak ihlalleri durumunda da hukukun üstünlüğünün göz önüne alınması gerekmektedir. Devletin adalet sistemine yaptığı yatırımlara toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek eklemeler yapması da kadınların adalete etkili şekilde ulaşmasını sağlayacaktır. Devletlerin kadınlar için somut eşitlik ve adil sonuçlar sağlamak üzere etkili uygulamayı yönlendirmek için yasa ve politikaları tasarlamak için bütüncül bir yaklaşım benimsemesi gerekmektedir(UNWOMAN,2011). Kadınların hakları konusunda devlet ve sivil toplum kuruluşları desteği ile farkındalıklarının artırılması ve hukuki destek almalarının sağlanması toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği boşluğu doldurmak için

önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini politika edinen hukuksal ve kurumsal reformların geliştirilmesi gerekmektedir. Öte yandan kadına karşı işlenen suçlar bakımından etkili ve duyarlı soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma işlemleri; etkin çözüm yöntemleri kadınların haklarını kullanabilmesini ve adalete etkili erişimini mümkün kılacaktır. Mossman da bu süreçlere ilişkin olarak birtakım unsurların tekrar incelenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Mossman(1991), “*“tarafsızlık”, “kamu/özel ikilemi”, “eşitlik”, adalete erişim süreçlerinde yeniden düşünülmesi gereken ilkelerdir. Çünkü kanun önünde eşitlik ilkesinin de gösterdiği gibi, “kategorik hak sahipliği” yani yasalarda ve adalete erişimdeki tarafsız ve ayrımcı olmayan düzenlemelerin yarattığı kategoriler, kadınlar açısından çoğu durumda yapay kalabilir. Eşitlik ilkesi bağlamında kadınların ve erkeklerin “eşitliği” de, “farklılığı” da kadınların erkeklerle karşılaştırıldığı bir standart olarak erkekleri güçlendirir. Kadınlar erkeklerle aynı görülseler bile, karşılaştırmanın kriterleri cinsiyetçidir.”* diyerek sistem içerisindeki tüm standartların toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile tekrar yorumlanması gerektiğini ifade etmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sorunlar adil yargılanma hakkının kullanılması bakımından engel teşkil etmektedir. Kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak adalete erişim haklarını kullanamamakta ya da sınırlı şekilde kullanmak zorunda bırakılmaktadır. Adil yargılanma hakkının varlık sebebinin ve hakkın barındırdığı tüm gerekliliklerinin kadınlar açısından da sağlanması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile mümkün olabilecektir. Toplumsal yapıda oluşturulacak bilinçli farkındalıkla birlikte devlet nezdinde gerçekleştirilecek reformların ve hukuksal düzenlemelerin kadın deneyimlerini içeren şekilde kadın haklarını koruyan bir çerçevede oluşturulması da büyük önem taşımaktadır. Kadınların haklarını etkili şekilde kullanabilmeleri ve adalete eşit erişim sağlayabilmeleri için, hukukçuların işlerinde toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım benimsemesi gerekmektedir. Devlet nezdinde gerçekleştirilecek politikalar doğrultusunda, kanun koyucuların kanunları temel eşitlik ve uluslararası insan hakları kavramlarına uygun olarak düzenlemesi ve hukukçuların da kanunları toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile yorumlamaları sağlanmalıdır(Choudhry,2018).

Sonuç

İnsan hakları hukuku incelendiğinde adil yargılanma hakkının hem adaletin sağlanması hem de diğer hakların güvence altında olması bakımından oldukça farklı ve büyük bir yeri vardır. Ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesi de adil yargılanma hakkının temel unsuru niteliğindedir. Eşitlik ilkesi, salt aynıların eşitliği ile değil farklı olana ihtiyaçları doğrultusunda davranmak yönüyle de karşımıza çıkmaktadır. Zira aksinin mümkün olduğu bir durumda ayrımcılık yasağının ihlal edilmediği söylenemez. Eşitlik ilkesinin, ayrımcılık yasağının ve adil yargılanma hakkının ortak bir noktasında adalete erişim hakkından bahsetmek yerinde olacaktır. Adalete erişim herkesin adil olana az zaman, en az maddi ve manevi kayıp ile ulaşma sürecidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ise adalete erişim çoğunlukla kadınların ulaşamadığı ya da sınırlı ulaştığı bir olgu olarak karşımıza çıkar. Kadınların adalete erişim sürecinde yaşadığı sorunlar, adalet kavramının eksik ve yetersiz yorumlandığını göstermektedir.

Kadınların toplumsal hayatta birçok ayrımcılıkla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu durumun somut örneği adalete etkili erişimin mümkün olmaması ve adil yargılanma hakkının kullanılmamasında mevcuttur. Toplumsal cinsiyet rolleri kadınları, adalete erişim bakımından da tüm süreçlerde olumsuz anlamda etkilemektedir. Kadınların maddi imkânsızlıklar, toplumsal kalıp yargılar, eril bakış açısı, eril hukuk düzenlemeleri ve yorumlamaları gibi sebeplerle adalete etkili şekilde erişim sağlayamadıkları uluslararası projeler ve raporlamalarla tespit edilmiştir. Kadınların, hukuksal problemlerinde danışma ve temsil eksikliği, toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği ev-iş yükü dengesizliği neticesinde adalet kurumlarına erişimindeki fiziksel engeller, yargısal süreçlerde hizmet sunan kişilerin ataerkil sistemi besleyen bakış açılarından kaynaklı engeller, yargısal maliyetlerin yüksekliği, karışık hukuki işlemler ve hukuk sistemindeki yozlaşma kadınların adalete erişimindeki engelleri pekiştirmektedir (Hatıpoğlu, 2015).

Kadınların toplumsal normlarla mücadele ederek adliye koridorlarında bulunabildiği varsayımında dahi hukuksal sürecin başlangıcında, hukuksal süreç devam ederken ya da tamamlandıktan sonra yaşanacak maddi, manevi zorlukların bertaraf edilmesi kadınlar nezdinde mümkün olamamaktadır. Adalete erişimin mümkün kılınabilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının devletlerce oluşturulması, benimsenmesi ve adalet sağlanırken bu politikaların hukukun uygulayıcıları tarafından da tam anlamıyla özümsemişi gerekmektedir. Dayanışma, örgütlenme ve savunuculuk faaliyetleri ile adalete erişim

sağlanması yolunda önemli adımlar atılabilir. Zira önemli olan politika değişimi yaratmak, hukuksal normları ve uygulamaları toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla dönüştürmek ve geliştirmektir.

Kaynakça

Adalet Bakanlığı. (2015). Hukuk Sözlüğü.

Alkan, A. (2005). *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*. Ankara: Dipnot.

Avrupa Konseyi. (1996). Avrupa Sosyal Şartı: <https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf> adresinden alındı

Avrupa Konseyi. (2005). İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi: <https://rm.coe.int/1680492857> adresinden alındı

Avrupa Konseyi. (2011). *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi*. <https://rm.coe.int/1680462545> adresinden alındı

Avrupa Konseyi. (2021). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf adresinden alındı

Bakım, S. (2016). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları Çerçevesinde Cinsiyet Ayrımcılığı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Cevdet Yavuz'a Armağan*, s. 3191-3218.

Bakırcı, K. (2012). *Uluslararası Hukuk, AB ve ABD Hukuku İle Karşılaştırmalı Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği Arayışı: Cinsiyet Ayrımcılığı Yasağı ve Türkiye*. Ankara: Seçkin.

Bedner, A., & Vel, J. (2010). An Analytical Framework for Empirical Research on Access to Justice. *Law, Social Justice & Global Development An Electronic Law Journal*.

Birleşmiş Milletler. (1981). *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadinlaraKarsiAyrımcılığınÖnlenmesiSozlesmesi.pdf> adresinden alındı

CEDAW Commission. (2011). Access to Justice – Concept Note for Half Day General Discussion:

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/HRBodies/CEDAW/AccessToJustice/ConceptNoteAccessToJustice.pdf> adresinden alındı

CEDAW Commission. (2015). General Recommendation No: 33, On Women's Access to Justice:

https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1661/CEDAW_C_GC_33_7767_E.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı

CEİD. (2021). *Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II, "Adalete Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması*. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2021-09/adalete-erisim-book-web-1.pdf> adresinden alındı

Choudhry, S. (2018). Women's Access to Justice: A Guide for Legal Practitioners: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1652/FACTSHEET%20WOMENS%20ACCESS%20TO%20JUSTICE%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı

Council of Europe. (2018). Gender Equality Strategy 2018-2023: <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246> adresinden alındı

Çayan, G. (2016). *Adil Yargılanma Hakkı*. İstanbul: Legal.

Douglas, S. (2007). *Gender Equality and Justice Programming: Equitable Access to Justice For Women*. UNDP.

Doğru, O., & Nalbant, A. (2013). *nsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar 2.Cilt*. İstanbul: Legal.

European Commission CEPEJ. (2020). European Commission for the Efficiency of Justice: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1654/CEPEJ%282019%295Final%20Glosaire%20EN%20version%2010%20decembre%20AS.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı

Evik, V. S. (2004). Ceza ve Ceza Hukuku Yargılaması Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı. K. İçel içinde, *Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku*. Ankara: Seçkin.

Gözler, K. (2021). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri Güncellenmiş 26. Baskı*. Bursa: Ekin.

Güriz, A. (2001). *Adalet Kavramı*. Ankara: Türk Felsefe Kurumu Derneği.

- GSDRC. (2014). Legal Framework For Women's and Access to Justice: <https://gsdrc.org/wp-content/uploads/2015/07/gender.pdf> adresinden alındı
- Hatipoğlu, D. (2015). Kadınların Adalete Erişimi. *Ankara Barosu Dergisi*(4).
- İnceoğlu, S. (2006). Türk Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Eşitlik ve Ayrımcılık Yasası. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4(11), s. 45-62.
- Kalabalık, H. (2013). *İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Seçkin.
- Mossman, M. J. (1991). Shoulder to Shoulder: Gender and Access to Justice. *Windsor Yearbook of Access to Justice* 10, s. 351-363.
- Özekes, M. (2005). Oyun Teorisi-Hukuk Uygulaması ve Adil Yargılanma Hakkı. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi*, 14. Kitap, İstanbul Barosu Yayınları.
- Özdemir, İ. (2020). Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Yargı Bağımsızlığı. İstanbul.
- Reisoğlu, S. (2001). *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*. İstanbul: Beta.
- Sencer, R. F. (2013). Adil Yargılanma Hakkı. *İzmir Barosu Dergisi*(2), 108-173.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. (1982). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> adresinden alındı
- UN Toolkit. (2018). *A Practitioner's Toolkit on Women's Access to Justice Programming*. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1263/wa2j-introduction-en.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı
- UNWOMEN. (2011). Progress of the World's Women: In Pursuit of Justice: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2011/ProgressOfTheWorldsWomen-2011-en.pdf> adresinden alındı
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karar Örnekleri**
- Airey ve İrlanda (AİHM 1979).
- Kontrova ve Slovakya (AİHM 2007).
- MC ve Bulgaristan (AİHM 2004).
- Opuz ve Türkiye (AİHM 2009).
- X ve Y ve Hollanda (AİHM 1985)

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ BAĞLAMINDA SOSYAL BAKIM: BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ OLARAK MOR EKONOMİ MODELİ

Çağla SALDUZ DORUK*

Sinem ARSLANKOÇ**

Gulcan URHAN***

Geliş Tarihi: 12.10.2023

Kabul Tarihi: 23.12.2023

Özet

Kadın ve erkeğin toplum içerisinde sahip olduğu roller ve sorumluluklar toplumsal cinsiyet (gender) kavramıyla açıklanmakta ve bu olgu toplumdaki farklılıkların göstergesidir. Bu farklılık sebebiyle aynı zamanda kültürel bir kavram olan toplumsal cinsiyet kavramı, kadına ve erkeğe yüklediği rollerle birlikte bir eşitsizlik yaratmakta ve bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliği adı altında kavramsallaşmaktadır. Bahsedilen bu eşitsizlik birçok alanda kendini göstermekte; başta eğitim ve sağlık olmak üzere iş gücü piyasasına ve kadın emeğinin bir uzantısı olan bakım emeğine de yansımaktadır. Tüm dünyada iş gücü piyasasında cinsiyete dayalı ayrımcılığın çok yüksek olmasının arkasında yatan bir emek biçimi olarak ifade edilen bakım emeği, kişinin doğrudan bakımıyla ilişkili olup bu bakım genellikle kadın üzerinden sağlanmaktadır. Bunun sonucunda kadın hem iş gücü piyasasında var olmaya hem de bakımı ücretsiz bir şekilde sergilemeye çalışmaktadır. Var olan eşitsizlik ve adaletsizliklerle mücadele etmek ve çözüm yollarını bulmak sosyal hizmet meslek ve biliminin ana misyonlarından biridir. Bu noktada ise kadınların yaşamış olduğu eşitsizliği gidermek ve daha adil bir iş gücü piyasası yaratmak amacıyla Mor Ekonomi aklı gelmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; Mor Ekonomi modelini toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal hizmet perspektifinden ele alıp uygulanabilirliğini tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda derleme olarak tasarlanan çalışma sonucunda Mor Ekonominin, bakım ekonomisini daha eşitlikçi ve

* İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Doktora, caglasalduz37@gmail.com, Orcid ID: [0000-0002-9441-9253](https://orcid.org/0000-0002-9441-9253)

** İstanbul Medipol Üniversitesi, Araştırma Görevlisi, sinemarslankoc@gmail.com, Orcid ID: [0000-0002-8003-9356](https://orcid.org/0000-0002-8003-9356)

*** İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Doktor, gulcan.urhan@iuc.edu.tr, Orcid ID: [0000-0002-2259-137X](https://orcid.org/0000-0002-2259-137X)

sürdürülebilir ilkeler temeline dönüştürebilecek yeni bir ekonomi modeli olduğu görülmektedir. Böylece var olan yoksulluğun giderilmesine, toplumsal refaha, gelişime, bakım yükünün eşit ve adil dağılmasına, toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlanacaktır. Sonuç olarak ise Mor Ekonomi modelinin sosyal bakımın getirmiş olduğu sorunlara bir çözüm olup olamayacağı sosyal hizmet bağlamında ortaya konulacak ve ilgili öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mor Ekonomi, Bakım, Kadın Emeği, Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Hizmet

SOCIAL CARE IN THE CONTEXT OF GENDER INEQUALITY: THE PURPLE ECONOMY MODEL AS A SOLUTION PROPOSAL

Abstract

The roles and responsibilities of men and women in society are explained by the concept of gender, and this phenomenon varies from society to society. Due to this difference, the concept of gender, which is also a cultural concept, creates inequality with the roles it imposes on men and women, and this situation is conceptualized under the name of gender inequality. This inequality manifests itself in many areas; It is also reflected in the labor market, especially in education and health, and in care work, which is an extension of women's labor. Care labor, which is expressed as a form of labor behind the high level of gender-based discrimination in the labor market all over the world, is related to the direct care of the person and this care is generally provided by women. As a result, women try to both exist in the labor market and provide care free of charge. Struggling with existing inequalities and injustices and finding solutions are among the main missions of the social work profession and science. At this point, Purple Economy comes to mind in order to eliminate the inequality experienced by women and create a more fair labor market. In this context, the aim of the study is; The aim is to discuss the Purple Economy model from the perspective of gender equality and social service and discuss its applicability. As a result of the study designed as a compilation for this purpose, it is seen that the Purple Economy is a new economic model that can transform the care economy into a more egalitarian and sustainable basis. Thus, it will contribute to the elimination of existing poverty, social welfare, development, equal and fair distribution of the burden of care, and gender equality. As a result, whether the Purple

Economy model can be a solution to the problems brought by social care will be revealed in the context of social work and relevant suggestions will be presented.

Keywords: Purple Economy, Care, Women's Labor, Gender, Social Work

1. Giriş

Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramları birbirleriyle ilişkili kavramlar olmakla birlikte; cinsiyet bireylerin biyolojik yönden farklılıklarını ifade ederken toplumsal cinsiyet bu farklılıklara yüklenen kültürel normları ifade etmektedir (Sayer, 2011, s. 9). Literatürde sosyal bir olgu olarak ele alınan toplumsal cinsiyet, kadın veya erkek cinsiyeti üzerinden sosyal, davranışsal ve kültürel özellikler ile toplumsal beklentileri içeren bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Giray ve Aydın, 2019, s. 27). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkek için topluma uygun görevleri, sorumlulukları ve beklentileri ortaya koymaktadır (Ecevit, 2010, s. 4). Örneğin; bireylerin giyimleri, söylemleri, hane içinde ve dışındaki yaşamları, görev ve sorumlulukları toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde şekillenmektedir. Bu görev ve sorumluluklar çoğu zamancinsiyete yönelik önyargılar, geleneksel pratikler çerçevesinde oluşturulmakta ve toplum tarafından cinsiyetlere yüklenen -aslında doğuştan elde edilmesi pek mümkün olmayan- roller, kadın ve erkeğin toplumsal yaşamda eşit olmayan bir konumda bulunmalarına sebebiyet vermektedir (Ecevit, 2010, s. 7). Bu eşitsizlikler daha çok kadın aleyhine gelişmekte ve kadının her alanda erkekten daha geri planda kalmasına neden olmaktadır (Ulutürk Akman, 2021, s. 83). Öyle ki eğitim ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere, işgücü piyasasına katılım, istihdam ve gelir dağılımında, toplumsal yaşamda, cinsiyete dair iş bölümünde bu eşitsizliğin yansımaları görülmektedir (Giray ve Aydın, 2019, s. 28). Bunların yanı sıra kadın emeğinin bir uzantısı olarak bakım emeği de bu eşitsizliğin bir diğer yüzüdür. Bakım emeği, kişilerin doğrudan bakımı ile ilişkili bir kavram olmakla birlikte ücretsiz bir şekilde sağlanan bakım kadının bir göreviymiş gibi algılanmaktadır (Razavi, 2007, s. 2). Bu bağlamda çocukların, yaşlıların, engellilerin ve hastaların bakımında yalnızca kadın sorumlu tutulmaktadır. Kadın hem bakıma ilişkin sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmakta hem de piyasada var olma mücadelesi vermektedir. Ancak buna rağmen işgücü piyasası veya iş dünyası erkek egemen bir yapıya sahiptir (Kırbaş Battal, 2021, s. 5). Ücretli işin erkek işi olarak görüldüğü erkek egemen iş gücü piyasasında kadınların konumu ve istihdam alanı daha çok esnek ve güvencesiz çalışma ile özetlenmektedir. Kadın emeğinin günümüz kapitalist toplumundaki bu konumu ataerki ile sermayenin yardımlaşması çerçevesinde belirlenmekte; ataerki ilişkiler sermayeye “ucuz”, “güvenilir”, “sabırlı” ve

“itaatkâr” bir emek havuzu olarak kadınları sunmaktadır. Ataerklîye yaslanan sermaye birikimi ataerklî ilişkileri yeniden üreterek, ataerklî yapıya bir güvence sağlamaktadır (Yaman Öztürk ve Dedeoğlu, 2010, s. 11).

Var olan bu egemenliği yok etmek ve daha eşitlikçi bir yapı sunabilmek amacıyla feminist bir bakış açısına sahip olan “Mor Ekonomi” modeli önerilmektedir. Feminist bakış açısında önemli bir yere sahip olan ücretsiz bakım emeğinin bir yandan toplumsal refah için ön koşul olduğu diğer yandan da yarattığı cinsiyete dayalı dağılımın piyasa ekonomisinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kaynağında yer aldığı bilinmektedir. Bu bağlamda Mor Ekonomi modelinin merkezinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve bakım emeği yer almakla birlikte sosyal bakım hizmetleri kamunun bir sorumluluğu olarak kabul edilmekte ve herkes için erişilebilir bir yapı oluşturulmaktadır. Diğer bir ifadeyle çatı bir kavram olarak sosyal bakım kamunun bir malı olarak tanımlanmaktadır. Mor Ekonomi modelinin benimsenmesiyle birlikte bakım alanında var olan eşitsizliğin giderilmesi ve kadının bakım yükünün azaltılması hedeflenmektedir (<https://feministbellek.org/mor-ekonomi/> Erişim tarihi: 19.04.2023; Belek-Erşen, 2021; İlkaracan, 2016, s. 2).

Bu araştırmanın temel amacı; Mor Ekonomi modelini toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal hizmet perspektifinden ele alıp uygulanabilirliğini tartışmaktır. Bunun yanı sıra Mor Ekonomi modelinin sosyal bakımın getirmiş olduğu sorunlara bir çözüm olup olamayacağı ele alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma bir derleme olarak tasarlanmış ve Mor Ekonomi başlığı altında ele alınacak literatür taramasına yer verilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

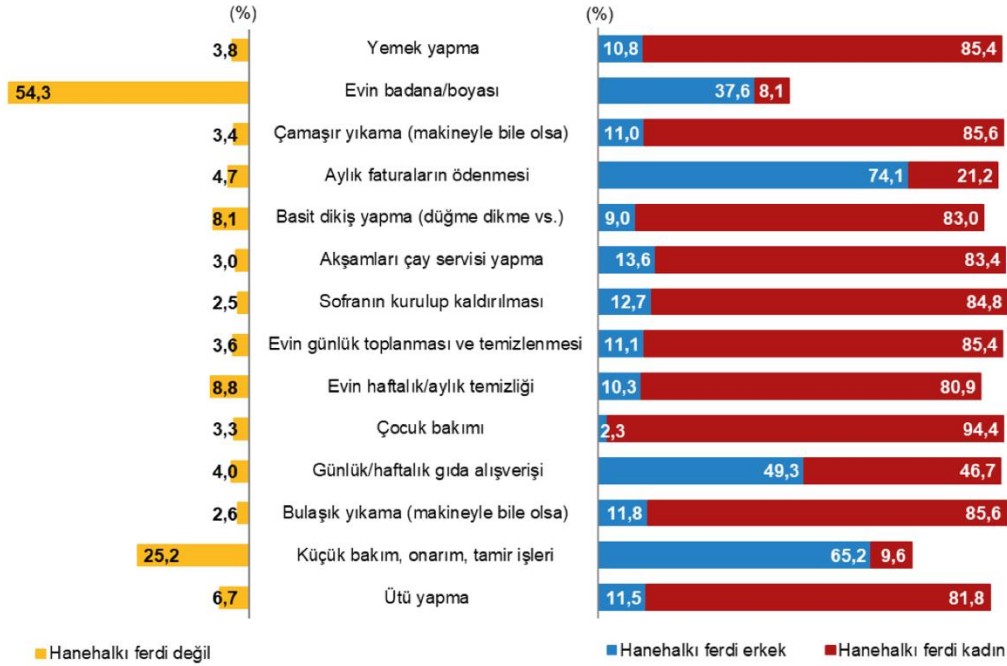
Toplumsal cinsiyet kavramı psikolojiden sosyolojiye, sağlık bilimlerinden ekonomiye, edebiyattan tarihe kadar pek çok alanda farklı bakış açılarıyla incelenen bir kavramdır. Bu incelemelerin bazılarında toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin ortaya çıkan rollerin aktarımına odaklanılırken bazılarında ise cinsiyete dayalı eşitsizlik ve bunun ortaya çıkardığı sorunlar üzerine odaklanılmaktadır (Yapıcı, 2016, s. 36). Bu bağlamda ele alınan konular farklı alanlarda toplumsal cinsiyet görünümüne odaklanmaktadır çünkü toplumsal cinsiyet bireyleri yaşamın her alanında farklı şekillerde etkilemektedir (Pekel, 2019, s. 30).

Toplumsal cinsiyet kavramı üzerine yapılan araştırmalarda öncelikle cinsiyet ile olan ilişkisinin ele alındığı görülmektedir. Aralarında var olan ilişki toplumsal cinsiyetin (gender)

ve cinsiyetin (sex) birbirlerinden farklı kavramlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bilindiği gibiheteronormatif düzende cinsiyet kavramı kadın veya erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ederken kadın ve erkek olarak farklılıklar yalnızca cinsiyet temelinde değil aynı zamanda sosyo-kültürel bir olgu temelinde de gerçekleşmektedir. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramının ilk olarak psikoloji alanında kişilik patolojilerinin tedavisinde 1950'lerin ortalarında kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Bu bağlamda kavram “toplumsal cinsiyet kimliği” adı altında kavramsallaştırılmış ve bu da bireyin kadın ve erkek olduğuna dair sahip olduğu öz algısı olarak tanımlanmıştır. Daha sonra yapılan araştırmalarda kavramın aslında 1950'lerden daha önce kullanılmaya başlandığı tespit edilmiştir. Bunun göstergesi Oudshoorn'un (1994) toplumsal cinsiyeti 1930'larda psikolojik kişiliklerin biyolojik cinsiyetten farkını ortaya koymak amacıyla kullanmasıdır. Kavramın bugünkü anlamıyla kullanımı ise 1970'lerde feminizm hareketiyle gerçekleşmiştir (aktaran: Sayer, 2011, s. 9). Scottbu kavramın, cinsiyete dayalı olan ayrımcılığın aslında toplumsal olduğuna vurgu yapan Amerikalı feministler tarafından kullanıldığını ifade etmiştir. Amerikalı feministlere göre bu ifade “cins” ya da “cinsel farklılık” kavramlarıyla ima edilen biyolojik determinizmi reddetmektedir (Scott, 2010, s. 133). Sonuç itibariyle toplumsal cinsiyet kavramı üzerine farklı tanımlamaları yapıldığı görülmüştür. Bunun temel sebebi ise biyolojik kökene sahip olan cinsiyet ile toplumsal kökene sahip olan cinsiyetin birbirinin karşıtı olarak düşünülmesidir. Böylece toplumsal cinsiyet kavramı da bundan hareketle kavramsallaştırılmıştır. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet kavramı kültürel olarak var olan kadın ve erkeği toplumsal olarak var olan kadın ve erkeğe dönüştürmektedir (Saygılıgil, 2020). Bunun yanı sıra kavramı 1972 yılında yayımladığı “Sex, Gender and Society” çalışmasıyla sosyolojiye kazandıran Oakley'e (1985) göre cinsiyet (sex) kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklara atıfta bulunur ve üreme fonksiyonlarıyla ilgili ciddi farklılıkları ortaya koyar. Ancak toplumsal cinsiyet kavramı, sosyo-kültürel bir mesele olarak ele alınmakta ve eril (masculine) ve dişil (feminine) şeklinde toplumsal sınıflandırmaya atıfta bulunmaktadır. Connell'e (1998, s. 3) göre de toplumsal cinsiyet, bireylerin eril ve dişil olarak, üremeye bağlı toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmesi ve bu bölünmeyle ilgili örgütlenmiş bir pratiktir. Bu pratikler ayrıca bireyler arası iletişimle ve katkılarla da gelişebilmektedir. Ecevit(2010, s. 4) ise toplumsal cinsiyet kavramını en genel anlamıyla, kadın ve erkek için toplumda uygun olduğuna kanaat getirilen görevler, sorumluluklar ve beklentiler olarak ifade etmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı sosyal bir olgu olarak yapılanmakta ve cinsiyeti doğanın belirlediği görülürken toplumsal cinsiyeti ise kültürün belirlediği görülmektedir. Bunun sonucunda kadının ve erkeğin özgürce hareket edebilme, giyim, söylem, hane içinde, dışında ve çalışma hayatında nasıl davranılması gerektiği gibi unsurlar, cinsiyete göre toplum tarafından önceden belirlenmekte ve bireylerden bu kurallara uygun davranışlarda bulunmaları beklenmektedir (Giray ve Aydın, 2019, s. 28). Zira toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğe toplum içerisinde farklı roller atfetmektedir. Atfedilen bu roller, sosyo-ekonomik ve kültürel sistemler tarafından kurumsallaştırılan toplumsal cinsiyet düzeninde kadın ve erkek için toplum tarafından uygun görülen birtakım roller üretmektedir. Örneğin; kimi toplumlarda kadınların genellikle ev ihtiyaçlarına odaklanmaları erkeklerin ise çalışıp evi geçindirmeleri beklenmektedir (Çelebi Boz ve Şengün, 2017, s. 363; Sayer, 2011, s. 12). TÜİK tarafından 2021 yılında yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırması'na göre hane içi işlerden sorumlu olan kişilere bakıldığında yüksek oranda kadınlar olduğu görülmüştür (TÜİK, 2021).

Şekil 1’de de görüldüğü üzere kadınlar hane içi işlerde hemen hemen her alanda yer almakta

ve çoğunlukla çocuk bakımı, yemek ve ev işleri yapma rollerine sahip olmaktadır. Bu roller

Şekil 1. Hanedeki işlerden genellikle sorumlu kişi, 2022

(<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>, Erişim tarihi: 02.12.2023)

ayrıca cinsiyete ilişkin önyargılar ve ideal erkek ve kadının nasıl olması gerektiğine dair var olan inançlar vasıtasıyla da oluşmaktadır (Vatandaş, 2011, s. 33). Doğuştan kazanılması pek mümkün olmayan bu roller, kadının ve erkeğin toplumsal yaşamda eşitsiz konumda bulunmalarına da sebebiyet vermektedir (Gezer Tuğrul, 2019, s. 72). Bunun sonucunda ise hemen hemen her ülkede, toplumun koşullarına göre oluşan toplumsal cinsiyet eşitsizliği gündeme gelmektedir.

2.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Yansımaları

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ortaya çıkış temelinde birçok etkeni barındıran bir kavramdır. İlkaracan’a (2010, s. 22) göre bu eşitsizliğin altında yatan temel faktör sanayileşmedir. Sanayileşme sonucu meydana gelen toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü bu eşitsizliğe sebep olmuştur. Sanayileşme öncesinde bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretim hane içerisinde gerçekleştirilmiş böylece üretim alanı ve yeniden üretim alanı aynı ortamda sağlanmıştır. Ancak sanayileşmeyle birlikte üretim hane dışına çıkmış ve kamusallaşma söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda da ücretli ve ücretsiz çalışma ayrımı meydana gelmiş bu da kadın ve erkek arasında cinsiyete dayalı iş bölümü kavramını ortaya çıkarmıştır (aktaran:

Erikli, 2020, s. 46). Güney ve Bener'e (2011, s. 159) göre toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temelinde yatan faktörçocukluk çağında sergilenen tutum ve davranışlardır. Ebeveynler, kız ve oğlan çocuklarına farklı davranışlar sergilemekte ve bu davranışlar onların yaşam döngülerini etkilemektedir. Ayrıca kadın ve erkeğin toplumsal yaşamdaki davranışlarının nasıl olacağı da içinde bulunulan toplumun kültürel yapısına göre şekillenmektedir. Bu kültürel yapı aynı zamanda aile yaşantısını da belirlediği için Bingöl (2014, s. 108) toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temel kaynağının aile ve ataerkil gelenekler olduğunu ileri sürmektedir. Bahsedilen bu faktörlerin yanı sıra; kız çocuklarının eğitimine yönelik herhangi bir yatırım yapılmaması, yoksulluk, geleneksel yapı, kız ve oğlan çocukları arasında var olan ayrımcılık, ebeveynlerin eğitim ve mesleki durumu, hane halkı sorumluluklarının yönetimi, çocuk evliliği gibi faktörlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedenleri arasında sıralanabilir (Başerer Berber, 2021, s. 1217). Bu faktörlerden birinin veya birkaçının sebep olduğu toplumsal cinsiyet eşitsizliği en genel anlamıyla; doğuştan eşit olarak dünyaya gelen iki cinsin, toplumun belirlediği roller, sorumluluklar ve dayatmalar sonucunda eşit olmaktan uzaklaşması olarak ifade edilmektedir. Bu eşitsizlik kadınları oldukça olumsuz etkilemekte ve kadının aleyhine bozulan bir denge olarak hem kamusal hem de özel alanda yaşanmaktadır. Kadın, özel alan olarak nitelendirilen aile ve arkadaş çevresine itilmekte ve yaşam alanı sınırlandırılmaktadır (Ulutürk Akman, 2021, s. 88).

Eşitsizliğinin somut yansımalarına bakıldığında hayatın her alanında kendini gösterdiği görülmektedir. Kadınlar eğitim, sağlık gibi hizmetlerden daha az yararlanmakta, işgücüne katılamamakta ya da erkeklere oranla daha az katılmakta ve daha düşük gelire sahip olma gibi sorunlar yaşamaktadır. (Demirgöz Bal, 2014, s. 41). TÜİK'in Ocak 2023 işgücü istatistiklerine bakıldığında kadınların istihdam oranının erkeklere göre daha az olduğu görülmüştür. İstihdam oranı erkeklerde %66,9 iken kadınlarda %31,2'dir (TÜİK, 2023). Kadın istihdamının sektör bazlı dağılımına bakıldığında, kadınların %50'sinin hizmet, %25'inin tarım ve %15'inin ise sanayi sektöründe çalıştığı görülmektedir (Bayar, 2021). Bakım ekonomisi odaklı bakıldığında Türkiye'de de dünya ile paralel şekilde kadınlar genellikle eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanında istihdam edilmektedir (ILO, 2020). Ancak kadınlar her ne kadar piyasaya dâhil olmuş olsalar bile toplumsal cinsiyet rolleri ile karşılaşmakta ve cam tavanlar/cam duvarlar¹ olarak da ifade edilen eylemler neticesinde iyi

¹Cam tavan kavramı, çalışma yaşamında kadınların başarı ve liyakatlerine bakılmaksızın ilerlemelerini engelleyen, açık görülmeyen veya ifade edilmeyen engellerin tamamını tanımlamak amacıyla kullanılan bir metaforudur (Utma, 2019).

işlerden dışlanmaktadır (Walby, 2016; aktaran: Kürkçü, 2021, s. 18). Ayrıca kadının işgücü piyasasına katılımı ataerkil düzenin son bulduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü çalışan kadınlar üzerinde ataerkil gelenek bir baskı oluşturmakta ve kadın diğer yandan da ev içi görevlerini sürdürmek durumunda kalmaktadır. Kadının yerine getirdiği bu doğal emek ise görünmeyen ve karşılığı olmayan bir emeğe dönüşmektedir (Ülger, 2019, s. 1).

2.3. Feminist Sosyal Hizmet ve Bakım İlişkisi

Thompson'a (2000, s. 66) göre sosyal politika; sosyal sorunların doğmasına engel olmak, sorunlar doğduğu takdirde çözüm üretmek ve vatandaşların refahını sağlamak amacıyla üretilen politikalar. Bu bağlamda Thompson sosyal politikayı beş temel alan üzerinden incelemiş, bu alanları; eğitim, sağlık, düzenli bir gelir ve vatandaşlara sunulan sosyal hizmetler olarak sıralamıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının oldukça etkili olduğu sosyal politika alanları ayrıca bireysel haklarla ilgilidir. Kuçuradi (1996) düzenli bir geliri; ekonomik bir hak, bireylere sunulan sosyal hizmetleri de sosyal bir hak olarak ifade eder. Bunun yanı sıra eğitim, sağlık ve barınma hakları ise yurttaşlık hakları olarak her bir vatandaşın sağlanması gereken temel haklar arasında yer alır. Sosyal hizmet bu hakların tüm vatandaşlar için mümkün olabilmesi için uğraş veren, mücadele eden bir disiplin ve meslek olarak kendini var etmiştir. Dominelli (2002, s. 3) sosyal hizmetin amacı ve rolü bağlamında üç temel yaklaşımdan söz etmekte ve bunları "*terapötik yardım edici, bakım koruma ve özgürleştirici yaklaşımlar*" olarak sıralamaktadır. Bu çalışmada sosyal adalet vurgusu yaparak mevcut eşitsizliklere meydan okuyan özgürleştirici yaklaşımlardan feminist sosyal hizmet, genel bir çerçevede sunması bakımından ele alınmıştır. Öncelikle bahsetmek gerekir ki feminizmin sosyal hizmet uygulaması üzerinden iki yönlü bir etkisi bulunmaktadır: İlk olarak feminizm sosyal hizmet kuramlarının cinsiyetçi olarak yapılandırıldığını ortaya koymakta, ikinci olarak ise feminist sosyal hizmetin sadece kadınlarla çalışılabilecek bir alan olmadığını açıklığa kavuşturmuştur (McNay, 1992; aktaran: Buz, 2009, s. 57). Bu bağlamda feminist sosyal hizmet, birey ve toplumların cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle yaşadığı problemlerin üstesinden gelinmesinde feminist bir eğilimi olan bilgi, beceri ve değer bütünüdür (Barker, 1999, s. 173).

Dominelli (2002, s. 3) bakım konusundaki politika ve hizmetlerin, bir taraftan kadınları bakım rollerine zorlarken erkekleri bu rollerin dışında tuttuğunu diğer taraftan da bireysel kaynakların önemsiz ve sınırsız bir meseleymiş gibi gösterilerek kadınları dezavantajlı bir hale getirdiğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda feminist sosyal hizmet, kadınların yaşadığı hayat deneyimlerini analizlerinin bir başlangıç noktası olarak benimseyen, kadınların toplum

içerisinde konumları itibariyle yaşadıkları zorluklara odaklanan ve yapısal eşitsizlikleri ele alan bir sosyal hizmet uygulaması olarak tanımlanmaktadır. Yapısal eşitsizlikleri ele alan ve bu eşitsizliklerin sona ermesini amaçlayan Mor Ekonomi fikri de feminist sosyal hizmet bakış açısıyla paralel bir anlayışı içerir. Feminist sosyal hizmetin yanı sıra bakım kavramıyla da ilişkili olarak feminist iktisat ise diğer iktisadi düşünce türlerinden farklı olarak “ev içi emek”, “ücretsiz emek” ve “yeniden üretim” olgularınavurgu yapmaktadır. Ana akım iktisat bu olguları büyük ölçüde yok saymaktadır. 1970’lerden beri feminist iktisat çalışmaları, ev içinde ve ücretsiz olarak yeniden üretilen insan emeğini ele almış, bu emeğin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilişkisinin ötesinde büyüme, refah, kalkınma, istihdam, ücretler gibi piyasa olgularıyla olan karşılıklı etkileşimlerini ortaya koymuştur (Belek-Erşen, 2021, s. 648).

Yakın dönem feminist iktisat çalışmalarında “bakım emeği” (caringlabor) ve “bakım ekonomisi” (careeconomy) aynı olguları ifade eden yeni terimler olarak ortaya çıkmıştır. Ev içi emek, piyasadan dışlanmaya; ücretsiz emek, sömürüye; yeniden üretim, ev içi emeğin işlevine işaret ederken bakım emeği, ev içi emeğin bireysel ve toplumsal refah açısından vazgeçilmez olan toplumdaki herkesin ihtiyaç duyduğu bakımın sağlanmasını ifade etmektedir (İlkkaracan, 2022, s. 9). Kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan, bu noktada başkalarına bağlı olan çocuk, hasta, engelli ve yaşlıların yanı sıra kendi bakımını sağlayabilecek durumda olan yetişkin aile üyelerinin fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için harcanan emek bakım emeğidir. Bu emek bakım verilen kişilerin de ötesinde piyasa ve devletin çıkarlarının egemen olduğu sosyal ve ekonomik ilişkiyi taşımaktadır. Çünkü hem fiziksel ve duygusal ihtiyaçlar ile bakım gereksinimi olan aile üyelerinin ihtiyaçlarının ücretsiz sağlanması hem de bu emekle iş gücünün yeniden çalışabilir hale gelmesi devlet açısından büyük bir yükü ortadan kaldırmaktadır (Waerness, 1984; aktaran: Gardiner, 2000, s. 96).

Bakım emeği profesyonel olan ve olmayan hem özel hem kamusal alanda bakım için üretilen fiziksel ve duygusal emek süreçlerini ifade eder. Bakım ister profesyonel ister “aile içi” olsun kadın emeğinin yoğun bir şekilde kullanıldığı hizmet alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bakım hizmetlerinin kamuda ve piyasada kurumsallaşması oldukça düşük seviyelerdedir. Bakım emeği “ailenin mahremi” olarak kabul edilerek görünmeyen bir alanı oluşturmaktadır. (Atasü-Topcuoğlu, 2013). Bakımın toplumsal cinsiyetle olan ilişkisi birbirini besleyen iki temel kavram olan “duygusal emek” ve “mahrem” üzerinden ilerlemektedir (Hochschild, 1983; aktaran: Özkaplan, 2009, s. 19).

Duygusal Emek: Duygusal emek kavramı ilk defa 1983 yılında Amerikalı sosyolog ArlieHochschild tarafından ifade edilmiştir. Hochschild'e (1983) göre işverenler, koyduğu kurallarla çalışanlarının müşterilere nasıl davranacağını önceden belirlemekte ve bu davranışları yapılan işin bir parçası gibi zorunlu hale getirmektedir. Böylece çalışanlar, iş yerlerinde duygularını denetleyerek, belirli standartlarda müşterilere sunmakta, bunu işlerinin bir parçası ve ücret karşılığı yaptıkları için bu olgu duygusal emek olarak nitelendirilmektedir. Başka bir deyişle duygusal emek yapılan işin gereği olarak belirli durumlarda uygun duygusal davranışı ilgili kişilere göstermektir (Morris ve Feldman, 1996). *“Bakım her zaman ilgi ve şefkati içerir; bu nedenle ataerkil ideoloji içinde bakım kavramı hep ‘kadınlık’ rolüyle birlikte düşünülmektedir. Ataerkil kültürlerde kadınlığa atfedilen anlamlardan, şefkat, yumuşaklık, tahammül ve cefakarlık gibi özellikler bakımın kalitesini artırma, sürekliliğini sağlama ve maliyetini düşürme açısından işlevseldir. Aynı zamanda bu özellikler, bakan kadının ikincil konumu da pekiştirerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretir”* (Atasü-Topçuoğlu, 2013, s. 285). Bakım kelimesi hem bakım ile ilgili faaliyetleri hem de bakımla ilgili duyguları, bakımı sağlanan kişiye karşı duyulan ilgi, sevgi, öfke vb. duyguları içerir.

Mahrem: Bakım doğrudan bedenle ilgili olarak görülür ve bedenin mahremiyeti özel alanla birlikte düşünülür. Aile içindeki görünmez emeğe sahibi olan kadınların iyi bir eş, anne, evlat, gelin vb. olduğu için mahrem ihtiyaçların karşılanması da “doğal” bir görevi olarak düşünülmemektedir (Atasü-Topçuoğlu, 2013, s. 285).

Hane içerisinde karşılıksız ve görünmez olan bakım emeğinin kadınlar tarafından “doğal” olarak üstlenilmesi ve devletin bu konuda yetersiz/isteksiz olması, ataerkil düzenin mevcut ekonomik düzenle iş birliği içinde devam etmesine neden olmaktadır (Atakan, 2017). Bakımın bir insan hakkı olduğu varsayıldığında, bakım devletin yurttaşlara sağlaması gereken sosyal bir hak olarak ortaya çıkmaktadır. Bakımı doğrudan veya dolaylı bir hak olarak tanımlamak sosyal devlete sorumluluklar yüklemektedir. İhtiyaçların ve buna bağlı olarak hakların tanımlanmasında eşit yurttaşlık tahayyülü önemlidir. Bu bağlamda bakım ihtiyacının bir sosyal hak talebine dönüşmesi kadınların yurttaşlık haklarını kullanabilmeleri açısından değerlidir (Akkan, 2010, s. 57).

2.4. Mor Ekonomi Modeli

ILO ve Gallup (2017) tarafından 142 ülkede 149.000 kadın ve erkeğe uygulanan anket çalışmasının sonuçlarına göre, dünya genelinde kadınların %70'i ve erkeklerin %66'sı kadınların ücretli bir işte çalışmalarını tercih ediyor buna rağmen dünya genelinde ücretli bir

işte çalışan kadınların oranı %45'tir. Bu durumun birçok nedeni olmakla birlikte bunlardan en önemlisi, hane içi ücretsiz bakım işinin eşitsiz dağılımı dolayısıyla ve iş ve aile yaşamının uyumunda yaşanan sorunlardır. Küresel olarak, çocuk veya aile üyeleri için uygun fiyatlı bakım hizmetlerinin eksikliği hem iş arayanlar hem de ücretli işte olan kadınlar için önemli bir engeldir.

Ev içi ücretsiz emek ile bakım unsurunu odak noktasına koyan ve somut çözümler getiren Mor Ekonomi kavramı, bakım emeği ve sosyal hizmeti de oldukça yakından ilgilendiren bir temel oluşturmaktadır. “Mor Ekonominin” fikir sahibi İpek İlkaracan'ın ilk olarak Heinrich Böll Derneği tarafından 2009'da İstanbul'da gerçekleşen Yeşil Ekonomi Konferansı'nda “Yeşil Ekonomi” ve kadın hareketinin sembolik rengi olan “mor” dan ilham alarak mor ekonomi modelini geliştirdiği bilinmektedir. İpek İlkaracan'ın, “Mor Ekonomi” modeli, toplumsal cinsiyet eşitliğini benimseyen bir ekonomi tasviridir (Belek-Erşen, 2021, s. 654).

Mor Ekonomi modeli, temelinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal yönden sürdürülebilir ekonomi vizyonuna sahip olmakla birlikte, ortaya çıkış noktası kadınların ekonomik hayata eşit oranda katılımlarını engelleyen unsurlar ile bakım emeğinin eşit olmayan dağılımıdır (İlkaracan, 2016, s. 12). Bu bağlamda Mor Ekonomi modeli, bakım ekonomisinin cinsiyet eşitliğini sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmesi ve istihdamda, ücret farkında, mesleki ayrımcılıkta, cam tavan uygulamasında, siyasette ve karar alma mekanizmalarında var olan eşitsizliklerin kaynağını yok etmeyi amaçlamaktadır. Model, bu amaçların yerine getirilebilmesi için dört temel bileşen üzerinde yapılanmaktadır (Bkz. Tablo 1).

Bu temeller Birleşmiş Milletler'in 58. Kadının Statüsü Komisyonu tarafından (2014) “3R stratejisi” adı altında bir uygulama planı olarak sunulmuştur. Bu uygulama planı şu şekilde ifade edilmektedir:

- Bir politika alanı olarak ücretsiz bakım emeğinin tanınması,
- Ücretsiz bakım emeğinin yükünün azaltılması,
- Bahsedilen bu emeğin yükünün yeniden dağıtılması,

Mor Ekonomi modeli yukarıda yer alan bu üç uygulama planı için iki ilke doğrultusunda hareket etmektedir:

1. Ortak sorumluluk ilkesi: Bu ilke kapsamında bakım hizmetinin eşit bir biçimde sunulması amaçlanmaktadır.

2. Erişim hakkı ilkesi: Bu ilke kapsamında nitelikli bakım hizmetlerine herkesin eşit bir biçimde erişmesi hedeflenmektedir.

Tablo 3.Mor Ekonominin Temel Bileşenleri, 2022

“Mor Ekonominin” Temel Bileşenleri		
Sosyal Bakım Hizmetleri Altyapısı	İşgücü Piyasasının İş-Yaşam Dengesi ve Eşitlik için Düzenleme ve Denetimi	Kırsal Nüfus için Sürdürülebilir ve Eşitlikçi Kalkınma Politikaları
Çocuk, yaşlı, engelli, hasta bakımı için kamusal hizmetler ve özel yatırım teşvikleri	İş-Yaşam Dengesi için erkekler ve kadınlara yönelik eşit teşvikler	Su, yakıt, toprak vb. doğal kaynaklara dayalı kırsal bakım emeği yükünü azaltıcı fiziksel altyapı
Mor İşler,	Bakım İzinleri	Kırsal alanlarda birbirini tamamlayıcı yeşil ve mor yatırımları
Mor Yatırımlar	İş-yaşam dengesine yönelik çalışma pratikleri	Ücretsiz bakım emeği yükünün azaltılması
Bakım emeğinin ücretsiz ev içi emekten ücretli kamusal alandaki emeğe yeniden dağılımı	Kısaltılmış mesai saatleri	
	İşgücü piyasasında eşitsizlikleri engelleyici düzenleme ve denetimler	
	Yaşam döngüsü içerisinde 3/4 x 2 çalışan modeli	
	<i>Bakım emeğinin ücretsiz ev içi kadın emeğinden ücretsiz</i>	

	<i>ev içi erkek emeğine yeniden dağılımı</i>	
--	--	--

Kaynak: İlkaracan, 2016, s. 13

Mor Ekonominin amaçlarını yerine getirebilmek adına yapılandığı dört temel bileşene bakıldığında; bunların “sosyal bakım hizmetlerinin alt yapısı; bakım ekonomisi gereksinimlerine yönelik eşitlikçi kırsal kalkınma politikaları; bakım emeği ve doğanın sürdürülebilirliğine fırsat veren makroekonomik politikaları ve son olarak katılımcı, saydam, demokratik kurumlar ve etkin özyönetim olduğu görülmektedir. Her bir bileşene daha detaylı bakmak gerekirse;

Sosyal Bakım Hizmetleri Altyapısı: Modelin temel yapıtaşlarından biri olan sosyal bakım hizmetleri altyapısı; çocuk, yaşlı, engelli ve hastalara yönelik olarak ücretli ve profesyonel hizmetlerin sağlanması için ulusal düzeyde oluşturulan nitelikli bakım kurumları ve hizmetleri içermektedir. Bunlar; kreşler, anaokulları, yaşlı ve engellilere yönelik gündüz ve yatılı bakım merkezleri, okul sonrası programları, engelli evde bakım hizmetleri gibi farklı grupların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla planlanmış hizmetlerdir. Bu altyapı bakım emeğinin önemli bir bölümünün hane içi ücretsiz emekten, hane dışı ücretli emeğe dönüştürülmesini desteklemektedir(İlkaracan, 2022, s. 15).

Bakım Ekonomisi Gereksinimlerine Yönelik Eşitlikçi Kırsal Kalkınma Politikaları: Kırsal bölgelerdeki (az gelişmiş) kadınların bakım ekonomisinde sahip olduğu ihtiyaçlar kentsel bölgelerdeki ve yüksek gelirli ekonomilerdeki ihtiyaçlardan farklıdır. Çünkü bu bölgelerde yer alan fiziksel altyapı eksiklikleri suya ve enerjiye erişimi kısıtlamakta böylece temel ihtiyaçların giderilmesi noktasında ücretsiz emeği beraberinde getirmektedir(İlkaracan, 2022, s. 16).

Bakım Emeği ve Doğanın Sürdürülebilirliğine Fırsat Veren Makroekonomik Politikalar: Sosyal bakım hizmetleri altyapısının oluşturulabilmesi için makroekonomi politikalarının uygun bir zemin sunması gerekmektedir. Mor Ekonomi modeli, ne olursa olsun ekonomik büyümeden ziyade istihdam sağlayan, sürdürülebilir ve eşitlikçi bir büyümeyi hedeflemektedir(İlkaracan, 2022, s. 17).

Katılımcı, Saydam, Demokratik Kurumlar ve Etkin Özyönetim: Yukarıda bahsedildiği üzere Mor Ekonomi modeli eşitlikçi ve sürdürülebilir bir ekonomi için piyasaya müdahale

etmeyi gerekli kılmaktadır. Modele göre, bahsedilen bu müdahale merkezi ve yerel yönetimler tarafından yapılmalıdır (İlkkaracan, 2022, s. 18).

3. Tartışma ve Sonuç

Mor Ekonomi modeli, bakım ekonomisini eşitlik ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda dönüştürecek, yeni bir ekonomik düzeni savunmaktadır. Bakım emeğine yapılan her yatırım yoksulluğun giderilmesine, toplumsal refaha, gelişime ve toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlamaktadır (Yeşilyurt Gündüz, 2022, s. 54). Bu yatırımlar, sosyal hizmetin hedeflerine ulaşabilmesi için de gereklidir.

“Herkes için erişilebilir ve kaliteli sosyal bakım hizmetlerinin” sağlanması için yerel ve merkezi yönetimler iş birliği içinde olmalı, toplumsal cinsiyete dayalı daha eşitlikçi iş-yaşam dengesi düzenlemesi yapılmalıdır (İlkkaracan, 2022, s. 18). Bu nedenle, gündeme getirilecek ve gerçekleştirilecek her türlü sosyal politika, kadınların hem “kişisel” refahı hem de toplumsal refah açısından çok önemlidir ve sosyal hizmetin hak temelli bakış açısıyla şekillenmelidir.

Mor Ekonomi modelinin temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden dolayı kadınlara yüklenen ücretsiz bakım emeği yükünün azaltılması ve hane içinde eşit dağıtılması vardır. Kadınların sırtındaki bakım emeği yükü hafifletilmeli, kadınların kamusal alana tam ve etkin katılımına katkı sunacak mekanizmalar geliştirilmelidir. Bu kapsamda, gündüz bakımevlerinin ve kreşlerin açılmasına öncelik verilmeli, kadın kooperatiflerinin kurulması teşvik edilmeli, kadın girişimcilere mikro hibe desteği tanınmalı, kadınlara insana yakışır iş imkanları sağlanmalı, kadın yoksulluğuyla etkin mücadele edilmeli, kadınların hayatın her alanında yer alabilmesi ve karar alma mekanizmalarında eşit temsil edilebilmesi için görünür olması sağlanmalı, yani hayatın tüm alanlarında kadınlara alan açılmalıdır (Kaşıkırık, 2022, s. 103). Kadın istihdamının arttırılmasına ilişkin politikaların temelini, çocuk bakımı ve eğitim hizmetlerinin kamu desteği ile verilmesini sağlayan politikaların geliştirilmesi oluşturmaktadır (Urhan, 2011, s. 316).

Mor Ekonomi modeli kadın örgütlerinin savunuculuk çalışmalarında, siyasi partilerin programlarında, alternatif makroekonomik modellerin tasarımında kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin İngiltere’de LeftUnity Partisi, İspanya’da Podemos Partisi manifestolarında mor ekonomi perspektifinde bir ekonomik anlayış duyurmuştur. LeftUnity, ihtiyacı olan herkese bakım sektöründeki işleri sağlayacaklarını belirtmiş ve bu bakım işlerini “mor işler” olarak

nitelendirmişlerdir (leftunity.org, 2015; feministbellek.org, 2022). 2021 yılında Avrupa çağında (Türkiye dahil) kadın örgütlerinin üye olduğu bir ağ olan Avrupa Kadın Lobisi AKL (EuropeanWomen'sLobby EWL), Mor Ekonominin adından ve dört temelinden yola çıkarak Mor Pakt adını verdiği bir lobcilik dokümanı oluşturmuş ve bunu Avrupa Parlamentosu'ndaki savunuculuk çalışmalarında kullanmaya başlamıştır (feministbellek.org, 2022). Onaran, Oyvatt ve Fotopoulou (2019, s. 2) çalışmalarında mor sosyal altyapı olarak eğitim, çocuk bakımı, sağlık hizmetleri ve sosyal bakım alanlarında yapılan kamu harcamalarının hem çıktı hem de istihdam üzerinde verimlilik artışına neden olduğunu tespit etmişlerdir. Kamu sosyal yatırımlarında %1 puanlık bir artış, ekonominin geri kalanında verimliliği (saat başına üretim) %3,3 oranında arttırarak toplumsal cinsiyet eşitliği daha da ileri düzeye taşınmaktadır. Kamunun fiziki yatırımları ile kamunun sosyal bakım alanlarında yapmış olduğu harcamalar kıyaslandığında ise sosyal yatırımlarda gerçekleşen %3,3 artış fiziki yatırımlarda %0,5 oranında karşılık bulunmaktadır. İlkaracan, Kim ve Kaya (2015, s. 13) çalışmalarında Türkiye'de kurumsal çocuk bakımı hizmeti sağlayan kurum ve kuruluşlara yapılacak 20,7 milyar TL'lik bir yatırımın gerçekleştirildiği takdirde yaratacağı istihdam hacminin 719 bin kişi olacağını bulmuşlardır. Aynı çalışmada aynı yatırımın inşaat sektöründe yapıldığı varsayımı altında sadece 290 bin kişilik iş hacmi yaratacağını hesaplamışlardır. Bu kıyaslama göstermektedir ki bakım hizmetlerine yapılacak yatırımın istihdam yaratma potansiyelindeki yüksek hacim, çocuk bakımı ve eğitime olan yatırımlarda kadın çalışanların istihdamını arttırarak daha güçlü haneler ve daha az yoksulluk sonucu ortaya çıkacaktır. Toksöz ve Memiş (2018) tarafından Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD) için hazırlanmış raporda, çocuk bakım hizmetlerine ilişkin kurumsal yetersizlik ve çalışma yaşamı ile uyumlu olamayan okulların varlığı dolayısı ile kadının çalışma hayatının olumsuz etkilendiği ve iş yaşamından dışlandığı sonucuna ulaşmışlardır. Özel sektöre teslim edilen bakım hizmetleri sektörü çeşitli gruplar arasında eşitsizlikler yaratmaktadır. Bu sebeple bakım hizmetlerinin kamu tarafından düzenlenmesi hem toplumu hem de işgücü piyasalarını düzenleyerek yoksulluğun gerilemesine ve çift kazançlı hanelerin sayısının artarak daha kaliteli ve tüm hizmetlere erişme imkânı olan bir sistemin oluşmasına imkân sağlayacaktır.

Altuntaş ve Atasü-Topçuoğlu (2015) tarafından Dünya Bankası için gerçekleştirilmiş araştırmada, bakım verenlere yönelik Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2006 yılından beri sağlanan evde bakım aylığının, bakım sorumluluğunu kamusal alandan aile içine daha doğrusu kadına ittiği, kadınları yalnızlaştıran, sosyal hayattan uzlaşmasına yol açan, iş yükünü arttıran ve kadınlar için çoklu yoksunluğa neden olan bir zemine neden olduğu

saptanmıştır. Evde bakım ücreti alan kadınlar 2013 yılı TÜİK istatistiklerinde kadın istihdamı rakamları içinde çalışan kadın olarak sayılmışlardır (Toksöz, 2014). Ancak bu çalışmanın, ILO sözleşmesinin aksine, çalışma süresi, sigorta, izin gibi temel hakları bulunmamaktadır. Altuntaş ve Atasü-Topçuoğlu (2015, s. 19) bakım ve istihdam olgularının toplumsal cinsiyet eşitliği hedefiyle ele alınması gerektiğini belirterek önerilerini şu şekilde sıralamıştır; “*bakım anlayışının değişmesi ve hane içinde eşitliğin hedeflenmesi, bakım izinlerinin düzenlenmesi tüm işgücü pazarında cinsler arası eşitlik, kuruluş bakımı ile hane bakımının ilişkilmesi ve hane içi güçlenme hedefi, ücretsiz bakım yükünün azalması ve kadınların güçlenmesi, bakım pazarının düzenlenmesi, istihdam koşullarının iyileşmesi ile kadınların güçlenmesi.*”

Dünyada iki milyara yakın insanın bakım emeği ürettiğini ve bu insanların üçte ikisinin kadınlardan oluştuğunu vurgulayan ILO (Addati vd., 2018), bakım emekçilerinin insana yakışır koşullarda çalışmadığı takdirde 2030’da 200 milyona yakın bakıma ihtiyacı olan kişi olacağını bu durumda daha derin krizlere yol açacağını öngörmektedir. Bu noktada ILO, bakım emeği sektörünün koşullarının iyileştirilmesinin ve tanınmasının; insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliklerin azaltılmasına önemli katkı sağlayacağını belirtmiştir.

Bakım anlayışını sosyal politika düzeyinde tanımlamak, bakımın bir özel alan meselesi değil toplumsal bir mesele olarak görmek ve ele almak feminist sosyal hizmet perspektifinde önemli bir yere sahiptir. Bakım işlerinin değerli hale gelmesi ve cinsiyet açısından hakkaniyetli dağılması erkeklerin katılımını gerektirmektedir. Kadınlar ve erkekler için ücretli bakım izni sağlayan kapsamlı bir mevzuat, kadınların işgücü piyasasına erişimini ve ilerleyebilmesini sağlayabilmek için önemlidir. Bu nedenle mor ekonomi ilkeleri bakım emeği kapsamında ödenmemiş emek krizini sonlandıracaktır. Bakım hizmetlerinin maliyetlerinin düşürülmesi, kaliteli bir bakım sağlanması, bakımın ulaşılabilir olması insan hakkıdır. İş-yaşam dengesinin çalışma hayatında korunması, bu koşulların kapsayıcı olacak şekilde organizasyonu ve insana yakışır iş çerçevesinde kadın istihdamının sağlanması bir gerekliliktir. Bakım sadece bir işten ibaret değildir. Toplumun tüm ihtiyaçlarını fiziksel ve duygusal olarak birleştirir. Bu sebeple bakımın ön planda olduğu, bakım işlerinin yeniden dağıtıldığı bir ekonomik sistem daha sürdürülebilir olacaktır.

Kamu sektöründe bakım hizmetlerine ayrılan payın artırılması, bu hizmeti sağlayacak personelin eğitilmiş ve profesyonel olması, yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasındaki koordinasyonun sağlanarak hanelerde bakıma ihtiyacı olan kişilerin tespiti ve bu kişilere

bakım hizmetinin sağlanmasına yönelik sürdürülebilir ve hak temelli sosyal hizmet bakış açısıyla; adil, kapsayıcı ve eşitlikçi bir sistemin kurulması önerilmektedir.

Kaynakça

- Addati, L., Cattaneo, U., Esquivel, V. ve Valarino, I. (2018). *Care Work and Care Jobs for the Future of Decent Work*, ILO Report.
- Akkan, B. (2010). *Sosyal Hak Talebi Olarak Bakım İhtiyacı*. Pınar Uyan Semerci, (der.) İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını.
- Altuntaş, B. ve Atasü-Topçuoğlu, R. (2015). Engelli Bakımı Alanında Bakım Emeği, Sosyal Bakım ve Kadın İstihdamı. Dünya Bankası.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2013). *Sosyal Haklar Piyasalaşır mı? Çocuk Hakları ve Kadın Emeğinin Kesişiminde Türkiye’de Kreşler*. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, V, Bildiriler, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını.
- Barker, L. R. (1999). *The Social Work Dictionary\Fourth Edition*, Washington DC, NASW Press.
- Başerer Berber, Z. (2021). Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderme yolları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(3), 1215-1223.
- Bayar, A. (2021). İşgücü piyasasında kadınların yeri ve politika önerileri. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü. [https:// www.istanpol.org/post-i-sgucpiyasasinda-kad-nlar-n-yeri-ve-politika-onerileri](https://www.istanpol.org/post-i-sgucpiyasasinda-kad-nlar-n-yeri-ve-politika-onerileri) (09.05.2023).
- Belek Erşen U. (2021). A feminist economic analysis: Opportunities, boundaries and definitions. *ODÜSOBİAD*, 11(2), 647-658, doi: 10.48146/odusobiad.942328.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye’de kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(Özel Sayı I), 108-114.
- Buğra, A. (2013). *Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Buz, S. (2009). Feminist sosyal hizmet uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 53-66.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. Cem Soydemir (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Çelebi Boz, F ve Şengün, H. (2017). Afet ve kalkınma ilişkisinde kadın. *TheJournal of AcademicSocialScienceStudies*, 59, 360-371.
- Demirgöz Bal, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bir bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.
- Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressivePractice in Context*. Socialworkissuesandcriticaldebates. Second Edition, Ed: Robert Adams, LenaDominelli ve MalcolmPayne. Basingstoke, UK PalgraveMacmillan.
- Ecevit, Y. (2010). *İşgücü Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği El Kitabı*. İstanbul: İŞKUR.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2022). Çocuk bakım hizmetlerine erişim ve kadın istihdamı. *İktisat ve Toplum*, 146, 63-69.
- Erikli, S. (2020). Çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 39-60.
- Gardiner, J. (2000). *DomesticLabourRevisited: A Feminist Critique of MarxistEconomic*. S. Himmelweit (Ed.). Inside theHouseholdFromLabourtoCare (s. 80-101). London: Macmillan.
- Gezer Tuğrul, Y. (2019). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların annelik deneyimleri üzerine bir saha çalışması. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3(71), 71-90.
- Giray, F. ve Aydın, E. (2019). Toplumsal cinsiyete dayalı ekonomik ayrımcılık. *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(1), 25-57.
- Gönüllü Atakan, A. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve bakım emeği. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 125-136.
- Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 157- 171.
- Hochschild, A. R. (1983). *TheManagedHeart*. University of California Press, <https://feministbellek.org/mor-ekonomi/> (19.94.2023).
- ILO. (2020). Asia-Pacific EmploymentandSocial Outlook 2020 – NavigatingtheCrisisTowards a Human-CentredFuture of Work. <https://www.ilo.org/>
- İlkaracan, P. (2022). Toplumsal cinsiyet eşitlikçi, sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için Mor Ekonomi. *İktisat ve Toplum*, 146, 7-24.

- İlkkaracan, İ.(2010). Uzlaştırma politikalarının yokluğunda Türkiye emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri. *İş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları: emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru. İstanbul: İTÜ BMTKAUM*, 21-57.
- İlkkaracan, İ. (2016). *Mor Ekonomi Sürdürülebilir Kentler Yolunda Kadınların Eşit Ekonomik Katılımı için Bir Strateji*. TESEV Bilgi Notu.
- İlkkaracan, P., Kim, K.ve Kaya, T. (2015). Sosyal bakım hizmetlerine kamu yatırımlarının istihdam, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yoksulluğa etkileri: Türkiye örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi, Bilim, Mühendislik ve Teknolojide Kadın Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi ve Levy Ekonomi Enstitüsü- BardCollege, İstanbul.
- Kaşıkırık, A. (2022). Eşit ve kapsayıcı bir dünya için “Mor Ekonomi”. *İktisat ve Toplum Sayı*, 146, 103-107.
- Kırbaş Battal, G. (2021). Covid-19 pandemisi sürecinde karşılıksız kadın emeği: Türkiye deneyimi. (*Yüksek Lisans Tezi*). T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuçuradi, İ. (1996). *Felsefe ve İnsan Hakları. İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Kürkçü, A. (2021). Kent içi ulaşımda kadın emeği: toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde otobüs şoförü kadınlar. (*Yüksek Lisans Tezi*). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- leftunity.org (19.94.2023).
- Morris, J. A. ve Feldman, D. C. (1996). Thedimensions, antecedents, andconsequences of emotionallabor. *Academy of Management Review*, 21(4), 986-1010.
- Oakley, A. (1985). *Sex, GenderandSociety*. Gower Publishing Company Limited: England.
- OECD (2022), Employment rate (indicator). doi: 10.1787/1de68a9b-en
- Onaran, Ö., Oyvat, C. ve Fotopoulou, E. (2019). A policy mix forequitablesustainabledevelopment in the UK: theeffects of genderequality. Wages, WealthConcentrationandFiscalPolicy. WorkingPaper. London: University of Greenwich-GreenwichPoliticalEconomyResearchCentre (GPERC). https://research.gold.ac.uk/id/eprint/26643/1/24735%20ONARAN_A_Policy_Mix_for_Equitable_Sustainable_Development_in_the_UK%202019.pdf (19.04.2023).

- Özkaplan, N. (2009). Duygusal emek ve kadın işi/erkek işi. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 15-24.
- Pekel, E. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının çalışma hayatındaki konumu. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 30-39.
- Ray, J., Esipova, N., Pugliese, A., & Maybud, S. (2017). Towards a better future for women and work: voices of women and men. Geneva: International Labour Organization and Gallup, 219.
- Razavi, S. (2007). The political and social economy of care in a development context. *Gender and Development Programme*, Paper no:3.
- Sayer, H. (2011). Toplumsal cinsiyet eşitliğine erkeklerin katılımı. (*Uzmanlık Tezi*). Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Saygılıgil, F. (2020). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Scott, J. W. (2010). Toplumsal cinsiyet: faydalı bir tarihsel analiz kategorisi. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 12, 112-138.
- Thompson, N. (2000). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak* (Ö. Cankurtaran Öntaş, B. Hatiboğlu Eren, B. Yıldırım, Ç. Öngen, E. Beydili, G. Erükçü Akbaş, İ. B. Adıgüzel, S. Akçay ve Ö. S. Özateş Gelmez, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları. (2013).
- Thompson, N. (2006). *Anti-Discriminatory Practice* (4.bs.). New York: Palgrave Macmillan.
- Toksöz, G. (2014). “Kentli Kadın İstihdamı Gerçekten Artıyor mu? <https://bianet.org/haber/bakim-hizmetleri-kadinlar-icin-istihdam-alani-yaratabilir-153100> (03.12.2023).
- Toksöz, G. ve Memiş, E. (2018). *İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması*. Ankara: CEİD Yayınları.
- TÜİK (2021). Türk aile yapısı araştırması. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813> (17.03.2023).
- TÜİK (2023). Gelir dağılımı istatistikleri, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-Distribution-Statistics-2022-49745#:~:text=Y%C4%B1llık%20ortalama%20esas%20i%C5%9F%20gelirleri%20s%C4%B1ras%C4%B1yla%20i%C5%9Fverenlerde%2020%20bin%20482,5%20ile%20C3%BCretli%20maa%C5%9Fl%C4%B1larda%20oldu> (17.03.2023).

TÜİK (2023). İşgücü istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-Ocak-2023-49386&dil=1> (17.03.2023).

Ulutürk Akman, S. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal baskı: Türkiye İstatistik Kurumu yaşam memnuniyeti araştırması üzerine analizler. *EKOIST Journal of Econometrics and Statistics*, 35, 83-109.

Urhan, B. (2011). *Türkiye'de Kriz, Kadın Emegi, Hükümet Söylem ve Politikaları*. İsmail Şiriner ve diğerleri (Ed.), Political Economy, Crisis & Development, Ijop Publication, London, ss. 315-331.

Utma, S. (2019). Kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı ve cam tavan sendromu. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 11(1), 44-58.

Ülger, Z. M. (2019). Beykoz'da yüksek güvenilirlikli bir sitede gündelikçi kadın emegi üzerine niteliksel bir araştırma. (*Yüksek Lisans Tezi*). T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vatandaş, D. (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 29-56.

Yaman Öztürk, M. ve Dedeoğlu, S. (2010). *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi-Türkiye Örneği*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Yapıcı, A. (2016). *Toplumsal Cinsiyet, Din ve Kadın*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Yeşilyurt Gündüz, Z. (2022), Eşit bakım emeğine doğru mor ve haklı bir talep: Kreş hakkı. *İktisat ve Toplum*, 146, 52-63.

Yücel, Y. (2022). Feminist iktisat. *Feminist Bellek*, <https://feministbellek.org/feministiktisat/>